لە بڵاوکراوەکانی دەزگای رۆشنبیری نوری حیکمە 8

ئەركی سەرشانمان بەرانبەر بە قورئان

contact: ameer.maktab@yahoo.com
 /AliBapir
 /AliBapir
 /MediaAmeerOffice
www.alibapir.net

نوسینی
عەلی باپیر

چاپی یەکەم

﴿ ٱللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ ٱلْحَدِيثِ كِتَٰبًا مُّتَشَٰبِهًا مَّثَانِىَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ ٱلَّذِينَ
يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ ٱللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ هُدَى ٱللَّهِ
يَهْدِى بِهِۦ مَن يَشَآءُ ۚ وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِنْ هَادٍ ﴿٢٣﴾ ﴾ الزمر

{خوا باشترین فەرمایشتی ناردۆتە خوار كتێبێكە (ئایەتەكانی وێكچوون، دووبارەبووەوەن، ئەوانەی لە پەروەردگاریان دەترسێن (بەخوێندن و بیستنی) موچڕكە بە پێستیان دادێ، ئا ئەوە ڕێنمایی خوایە هەر كەسێك بیەوێ پێی ڕێنمایی دەكات، وە هەر كەسێك خوا گومڕای بكات، هیچ ڕێنمایی كەرێكی نابێت}.

ameer.maktab@yahoo.com
/AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice
www.alibapir.net

پێشکەش بێ

بە هەموو ئەو براو خوشکانەی کە هەوڵدەدەن بە باشترین شێوە لە قورئان بەهرەمەند بن و ، بە چاکترین شێوەش لە خزمەتی دابن و ئەرکەکانی سەرشانیییانی بەرانبەر جێ بەجێ بکەن .

ameer.maktab@yahoo.com

 /AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

پێشەکی

بسم الله الرحمن الرحيم

ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ ٱلْكِتَٰبَ وَلَمْ يَجْعَل لَّهُۥ عِوَجَا ۜ ، قَيِّمًا لِّيُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِّن لَّدُنْهُ وَيُبَشِّرَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ٱلَّذِينَ يَعْمَلُونَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا، مَّٰكِثِينَ فِيهِ أَبَدًا ، وَالصَّلاةُ وَالسَّلامُ وَالبَرَكَاتُ عَلَى مُحَمَدٍ صَاحِبِ أَوَل وَأَعظَم وَأَطهَر قَلب تَلَقى الْقُرآنَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ حَمِيد وَآلِهِ الْمُتَمَسكِينَ بِنُورِاللهِ الْمُبِين وَهَدْيَ نَبِيِّهِ الرَّصِينْ .

خوێنەری بەڕێز !

ئەم کتێبەی بەردەستت (ئەرکی سەرشانمان بەرانبەر بە قورئان) کۆی چوار وتارە کە بەهەمان ناوونیشان و لە چوار کۆڕدا پێشکەش کراون و لە کەناڵی ﴿پەیام﴾ یش دا بلاوکراونەوە .

پاشان لەلایەن بەشی ڕاگەیاندنی ﴿دەزگای ڕۆشنبیری نوری حیکمە﴾ وە، پاش لە کاسێتەوە هێنرانە سەر کاغەز و تایپ و دیزاین کران و چاوپێدا گێڕانەوەی خۆم ، کران بەم کتێبە ، خوا پاداشتی هەرە چاکی مشوور خۆرو ئەندامانی دەزگای ڕۆشنبیری نوری حیکمە بداتەوە و، هێز و پێزی زیاتر بخاتە کاروچالاکیەکانیانەوە ، کە تەنیا خوای پەنهانزان دەزانێ چەندەم دڵ پێیان خۆشە !

پێویستیش بە گوتن ناكات كە نزیكیی و دووریی مسوڵمانان لە كوردستان و عێراق و هەر جێیەكی دیكەی دنیاش دا ، لە بەختەوەریی و سەركەوتنی دنیاو ، بەمرادگەیشتن و سەرفرازیی دوارۆژ ، پەیوەستە بە نزیكیی و دووریی یان لە كتێبی خواوە، كە بێگومان سوننەتی پێغەمبەری پێشەواشمان ، جگە لە ڕوونكردنەوە و چۆنیەتی كارپێكردنی قورئان و پێوەپابەندبوونی شتێكی دیكە نیە .

شایانی باسیشە كە من لەم كتێبەدا هەوڵم داوە بە كورتیی و گوشراویی، باسی ئەركە گرنگ و بنەڕەتییەكانی سەرشانمان بەرانبەر بە قورئان بكەم، لەم ڕۆژگارەی ئەمڕۆمان دا، كە پێم وایە لەو پێنج ئەركەدا كە خستوومانە ڕوو، بەرجەستە دەبن، ئەگەرنا قسەو باس لە بارەی قورئانەوە كۆتایی نایە .

پێویستە ئەوەش بگوترێ كە ئەم كتێبە و كتێبی : (چۆن باشتر لە قورئان بەهرەمەند دەبین؟!)[1] ، تەواوكەری یەكدین ، چونكە بێگومان تەنیا ئەوانە دەتوانن ئەركی سەرشانیان بەرانبەر بە كتێبی بێ وێنە و بە پێز و بەڕێزی خوا تبارك و تعالى ئەنجام بدەن، كە پێشتر لێی بەهرەمەند بووبن و قەدریان زانیبێ، هەروەها لە لایەكی دیكەشەوە ئینسان هەتا زیاتر لە خزمەتی

(1) كە هەتا ئێستا سێ جاران لەلایەن دەزگای ڕۆشنبیری نوری حیكمەوە چاپ كراوەتەوە.

فەرمایشتی خواو کتێبە بەرز و بەڕێزەکەی دا بێ و ئەرکەکانی سەرشانی لەبەرانبەری دا ئەنجام بدات، زیاتر لێی بەهرەمەند دەبێ .

خوا بەکەڕەمی بێ سنووری خۆی لەوکەسانەمان بگێڕێ کە لە ژیانی زووتێپەڕی دنیایان دا، باشترین سوود و بەهرە لە قورئان وەردەگرن و، بەچاکترین شێوەی بۆلواویشیان خزمەتی پێدەکەن و لە خزمەتی دا دەبن .

مُكّثٍ مُكّثٍ /جمـــــــــــادي

الثانية/مُكّثٍ وَنَزَّلْنَهُ تَنزِيلًا عَلَىٰ ك

(١٠٦)مُكّثٍ /مايس/عَلَى عَلَى ٱلنَّاسِ مُكّثٍ ز

هەولێر .

ameer.maktab@yahoo.com

www.alibapir.net

ڕێ خۆشكردن

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وصلى الله تعالى وسلم وبارك على رسول الله محمد وآله وصحبه ومن اهتدى بهداه.

خوشك و برایانی بەڕێز و خۆشەویست ! ئەم بابەتەمان لەژێر ناوونیشانی: (ئەركی سەرشانمان بەرانبەر بە قورئان) دا پێشكەشی ئێوەی بەڕێز دەكەین .

قورئان: دوایین فەرمایشتی خوا (سبحانه وتعالى) بۆ بەشەر و بۆ جین، هەر لەو ڕۆژەوە كە خوا دای بەزاندوە بۆسەر دڵی موبارەكی پێغەمبەری كۆتایی {محمد} (ﷺ)، خەڵكی سەر زەوی بەخۆیەوە مەشغووڵ كردوە، زۆربەی هەرە زۆری خەڵكی سەر زەوی، جا چ ئەوانەی كە ئیمانیان پێی هێناوە كە فەرمایشتی خوایە، وە هەڵوێستی ئیجابییان لە بەرانبەری دا هەبووە، وە چ ئەوانەی كە ئیمانیان پێ نەهێناوە و هەڵوێستی سەلبیی یان لە بەرانبەریدا هەبووە، گرنگ ئەوەیە قورئان لەو ڕۆژەوە كە دابەزێندراوە، خەڵكی بەخۆیەوە سەرگەرم كردوە، بەڵام پێم وایە هیچ كات وەك ئەم ڕۆژگارەی ئێستای ئێمە، قورئان نەبۆتە جێی باس و خواس و مشتومڕ، ئەویش دیارە بەهۆی ئەوەوە كە لە ئەنجامی بەرەو پێش چوونی هۆیەكانی ڕاگەیاندنەوە، دەنگی زوڵاڵی قورئان بەهەموو دونیا گەیشتوە، بە خەڵكی چاك و خراپ و دۆست و

دوژمنەوە، وە بەڕاستییش لەخوا بەزیادبێ ئیماندارانێکی باش لە هەڵگرانی قورئان، قۆڵی هیممەتیان لێ هەڵماڵیوە، وە باش لەخزمەتکردنی قورئان و لە ڕاگەیاندنی ڕاستی یەکانی و لە بەرگریی لێکردنی، وەخۆ کەوتوون، دیارە لەبەرانبەریشدا کە هەمیشە هەروایە و بە ئەندازەی ئەوەی کە کار دەبێ کاردانەوەش دەبێ، لەبەرانبەریشدا ئەوانەی کە دوژمن و ناحەزی قورئان و ئەهلی قورئانن، ئەوانەش کەوتوونە خۆ، بۆ دژایەتی کردنی قورئان وە ئەهلی قورئان و، بە حیسابی خۆیان بۆ کوژاندنەوەی ئەو چرایە کە خوای پەروەردگار بۆبەشەر هەڵی کردوە، بۆ ئەوەی کە دونیا و دوارۆژیانی پێ ڕۆشن بکاتەوە، جا ئێمە لەم بابەتەدا کە لەژێر ناوونیشانی: (ئەرکی سەرشانمان بەرانبەر بە قورئان) دا پێشکەشی دەکەین، لە (پێنج) خاڵی سەرەکیی دا باسی ئەرکی سەرشانمان دەکەین بەرانبەر بە قورئان، کە ئایا ئێمە وەکو خەڵکێکی مسوڵمان کە بەشێکین لە ئۆممەتی پێغەمبەر (ﷺ)، ئایا ئەرکی سەرشانمان چی یە بەرانبەر بە فەرمایشتی خوای بێ هاوەڵ، بەرانبەر بە دوایین کتێبی خوا، وە گەورەترین کتێبی خوا کە قورئانە ؟! من لە (پێنج) خاڵدا وەکو ئاماژەم پێدا، وەڵامی ئەم پرسیارە دەدەمەوە و ئەرکی سەرشانمان دەخەمە ڕوو، کە ئەمانەن:-

ئەركی سەرشانمان بەرانبەر بە قورئان

1/ ناسین و پێ ئاشنابوونی قورئان.

2/ ئیمان پێ هێنان و متمانە هەبوون بە قورئان.

3/ چـاك خوێنــدنی قورئــان و لەبــەركردنی و تێوەڕامــانی و تێگەیشتنی.

4/ شوێن كەوتنی قورئان و پێوە پابەندبوونی.

5/ ناساندنی قورئان و بڵاو كردنەوەی ڕاستی یەكانی.

ameer.maktab@yahoo.com

 /AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

ameer.maktab@yahoo.com
 /AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice
www.alibapir.net

خاڵی یەكەم

ناسین و پێ ئاشنابوونی قورئان

ameer.maktab@yahoo.com

خـوا پشـتیوان بـێ ئێمـه لـه ده (10) بڕگـەدا باسـی ناسـین و پـێ ئاشنابوونی قورئان دەكەین، بۆچی؟ چونكه بەڵێ به ئیمان هێنـان به قورئان، ئەوه كه فەرمایشتی خوایه و كتێبی خوایـه و پـەیامی خوایه، بـه ئیمـان هێنـان بـه قورئـان، ئینسان دەبێتـه مسوڵمان و دەچێته نێو بازنەی ئیمان و ئیسلامەوە، بەڵام هیچ كاتێـك ئیمـان به هیچ شتێك نایەته دی، تاكو زانیاری و ناسینی تـەواو بەرانبـەر بەو شته نەبێ، بۆیه زانایانی ئیسلام گوتوویانه: (الحكم على شيء فـرع مـن تصوره) واتـه: حوكمـدان بەسـەر شـتێكدا بەشـێكه لـه وێناكردنی و بەشێكه له دەرككردنـی، تـۆ دەبـێ بزانـی ئـەو شـته چۆنه ؟ ئەوجار دەتوانی حوكمی بەسەردا بدەی، جا بـه ئیجابیی یـاخود بـه سـەلبیی، وە بەڕاسـتیش لـەنێو ئێمـەی مسـوڵمان دا، بەرانبـەر بـه قورئـان نەشـارەزایی زۆر هەیـه، وە ئەوانـەش كـه ناحـەزی ئیسـلام و ناحـەزی قورئـانن، دیسـان زۆریـان لەبـەر نەشـارەزایی و بـێ ئاگـایی بـه قورئـان، جـۆرێ لـه تـەم و مـژ، یـان جاری وا هەیه جۆرێ لەگومان و دوودڵییان له بەرانبەر قورئان دا بۆ دروسـت دەبـێ، بۆیـه بەڕاسـتی هـەنگاوی یەكـەم بـۆ جێبـەجێ كردنی ئەركی سەرشانمان بەرانبەر بـه كتێبـی خـوا، بەرانبـەر بـه قورئـانی بـەڕێز و بـەپێز، ئەوەیـه كـه بـاش پێـی ئاشـنابین وە

بیناسین، جا وەك باسم كرد من لە دە (10) بڕگەدا پێناسەی قورئان دەكەم .

بڕگەی یەكەم:ـ وشەی قورئان مانای چی یە؟ وە قورئان كێ ناردوویەتی؟ وە بەكێ دا؟ وە بۆكێ؟ وە بە چ زمانێك؟

دیارە ئەم پێنج پرسیارە، هەر پێنجیان خوا (سبحانە وتعالی) بە دەقی قورئان وەڵامی داونەوە:

(1) **قورئان یانی چی؟**

وشەی قورئان كە وەك دوایی باسی دەكەین، یەكێكە لە چوار ناوە سەرەكی یەكەی ئەو كتێب و پەیام و وەحی یە كە خوا بۆ پێغەمبەری كۆتایی موحەممەد (ﷺ) ناردوویەتی، بەڵام دیارە باوترین و دیارترین و زەقترین ناوی ئەو دوایین كتێبە، بریتی یە لە قورئان.

جا خوای بەخشەر (سبحانە وتعالی) دەربارەی وشەی قورئان لەسوورەتی (القیامة) دا، دەفەرموێ:﴿ لَا تُحَرِّكْ بِهِۦ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِۦٓ ﴿١٦﴾ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُۥ وَقُرْءَانَهُۥ ﴿١٧﴾ فَإِذَا قَرَأْنَٰهُ فَٱتَّبِعْ قُرْءَانَهُۥ ﴿١٨﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُۥ ﴿١٩﴾ ﴾ القیامة

دیارە ڕووی دواندن لە پێغەمبەرە (ﷺ) كە پێغەمبەری خوا لە ئەنجامی ئەوەدا، كە زۆر سووربووە لەسەر ئەوەی هەرچی (جبریل) لە فەرمایشتی خواو لە قورئان بۆی خوێندۆتەوە، دەست بەجێ لێی وەربگرێ و، جاری وا بووە پەلەی كردوە و زمانی موبارەكی زوو پێ جووڵاندوە، تا بزانێ كە ئایا وەك خۆی وەری گرتوە یان نا؟ جا خوا (سبحانە وتعالی) لەم ئایەتانەدا ئامۆژگاریی پێغەمبەر (ﷺ) دەكات و پێی دەفەرموێ:﴿ لَا تُحَرِّكْ بِهِۦ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ

بِهِۦ ﴾ واتە: زمانی خۆتی پێ مەجووڵێنە بۆئەوەی بە پەلە پەل وەری بگری ﴿ إِنَّ عَلَيۡنَا جَمۡعَهُۥ وَقُرۡءَانَهُۥ ﴾ بێگومان لەسەر ئێمەیە کۆکردنەوەی قورئان {واتە: لەسینە و دڵی موبارەکی تۆدا ئەی موحەممەد (ﷺ)، وە دواییش لە دوو توێی ﴿مصحف﴾ دا، ئەوە لەسەر ئێمەیە}، هەروەها خوێندنەوەیشی ﴿ فَإِذَا قَرَأۡنَٰهُ فَٱتَّبِعۡ قُرۡءَانَهُۥ ﴾ جا هەرکاتێ خوێندمانەوە {لەرێی جیبریلەوە} تۆش بەدوای خوێندنەوەکەی بکەوە، کەواتە: وشەی قورئان یانی خوێندنەوە، ئەوەتا دەفەرمووێ ﴿ إِنَّ عَلَيۡنَا جَمۡعَهُۥ وَقُرۡءَانَهُۥ ﴾ (أي: جَمْعَه و قراءَتَه) یانی: کۆکردنەوەی قورئان لەعەقڵ و دڵی تۆدا و پێ لەبەرکردنت، وە خوێندنەوەیشی، ئەوە لەسەر ئێمەیە، هەرکاتێ خوێندمانەوە تۆش بەدوای خوێندنەوەکەی بکەوە، کەواتە: قورئان یانی خوێندنەوە، یاخود خوێندراوە، واتە: قورئان یان بەمانای: (مقروء) یان بە مانای (قراءة) دێ، یانی: خوێندراوە، یاخود خوێندنەوە، دیارە قورئان ناوو و نێوەرۆکی وەك یەکە و قورئان بۆیە ناوی لێ نراوە قورئان، چونکە دەخوێندرێتەوە، وە خوێندراوەشە، ئەوە وشەی: قورئان زانیمان یانی چی !

(2) **ئەدی قورئان لەکوێوە هاتووەو لەچ لایەنێکەوە هاتوە؟**

خـــوا لـــە ســـوورەتی (الشـــعراء) ئايـــەتی (192) دا ئـــەوەش زۆر بەڕوون و ڕاشکاویی دەخاتە ڕوو، هەڵبەتە لەگەڵ شوێنی دیکەش دا، بـەڵام ئێمـە ئـەم ئایەتـەمان بـەس بـە نموونـە هێناوەتـەوە،

دەفــەرموێ: ﴿ وَإِنَّهُۥ لَتَنزِيلُ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴾ وە بێگومــان ئــەم قورئانــە نێــردراوەی خــوای پــەروەردگاری جیهانەکانــە، کەواتــە: قورئــان لــەکوێوە هــاتوە؟ لــە پــەروەردگاری جیهانەکانــەوە، لــە خــواوە (ســبحانە وتعــالی)، کەواتــە: جبریــل (علیــە الصلاة والسلام) ڕۆڵــی لەگەیانــدنی قورئــان دا، تــەنیا ئــەوەبووە کــە بەســەر پێغەمبــەردا خوێندوویەتیــەوە، چونکە هەنــدێك ڕای وا هــەبوون لــە مێــژوودا، کە گوتوویانە: خوا (سبحانە وتعالی) مانای قورئانی فێری جیبریــل کــردوە و ئــەویش بــۆ خــۆی بــۆ پێغەمبــەری خــوای دارشــتوە،کە بێگومان ئەو جۆرە بیرۆکەیە هیچ بنەماو بەڵگەیەکی نیە.

بــەڵێ جیبریــل بــەس گەیانــدنی قورئــانی لەســەر بــووە بــە بێــژە و واتاوە (لفظاً و معنىً)، واتە: قورئان دارشتنەکەی و ئەو واتایانەش کە گرتوونیە خۆی، هەمووی لەخوای پەروەردگارەوەیە.

(3و4) **ئینجا ئایا کێ ئەو قورئانەی هێنــاوە؟ وە بــۆ کێــی هێنــاوە؟**

ئەوەش خوا (سبحانە وتعالی) هەر لەسوورەتی (الشعراء) دا، وە لــە گەلێ شوێنــی دیکــەش دا زۆر بــەڕوونیی دەیخــاتــە ڕوو، وەك دەفەرموێ: ﴿ نَزَلَ بِهِ ٱلرُّوحُ ٱلْأَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ ٱلْمُنذِرِينَ ﴿١٩٤﴾ ﴾الشعراء

واتــە: گیــانی ئەمینــدار دایبەزانــدوە بۆســەر دڵــی تۆ، تــاکو تۆ لــە وریاکەرەوان بی، کەواتە: کێ لە خواوە (سبحانە وتعالی) ـ کە خــوا لەسەر عەرشی خۆیەتی بەو شێوەیە کە بۆ خــوا شایستــەیە ـ، کێ لــە خــواوە (ســبحانە وتعــالی) قورئــانی دابەزانــدوە بــۆ ســەر دڵــی

گەورەترین ئینسان و سەروەری پێغەمبەران موحەممەد (ﷺ) ؟!
دیارە جیبریل كە خوا (سبحانە وتعالى) لێرەدا بە (الروح الامین) گیانی ئەمیندار، (روح) ناوی جیبریلە، یاخود سیفەتیەتی، لە سۆنگەی ئەوەوە كە وەحی یەك دێنێ كە ڕووحە بۆ ژیانی بەشەر، وە (أمین) یش دیسان یەكێكە لە سیفەتەكانی، كە دیارە ئەمینە لەسەر وەحی خواو دەسكاریی ناكات، وە هیچ كەس توخنی ناكەوێ لە جند و شەیتانەكان، وە لە سووڕەتی (النحل) دا خوا دەفەرموێ: ﴿ قُلْ نَزَّلَهُۥ رُوحُ ٱلْقُدُسِ مِن رَّبِّكَ بِٱلْحَقِّ ﴾ النحل: ١٠٢ واتە: بڵێ: گیانی پاك لە پەروەردگارتەوە بە حەق دای بەزاندوە، وەلە سووڕەتی (البقرة) دا ناوی جیبریل، هەر بەناوی خۆی دێنێ، بەناوی عەلەمی و دەفەرموێ: ﴿ قُلْ مَن كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيلَ فَإِنَّهُۥ نَزَّلَهُۥ عَلَىٰ قَلْبِكَ بِإِذْنِ ٱللَّهِ ﴾ البقرة: ٩٧، جولەكەكان ئەوەیان دەكردە بیانوو كە بڕوا بە پێغەمبەری ئیسلام: موحەممەد (ﷺ) ناهێنن و بڕوا بە قورئان ناهێنن
چونكە جیبریل دایبەزاندوە و دەیانگوت: ئەو (علیە السلام) فەرمانی شەڕو شۆڕ و وێران كردن لەخواوە دێنێ، بەڵام ئەگەر میكائیل هێنابای كە فەرمانی ڕزق و ڕۆزیی و بەرەكەت دێنێ،

ئەوە ئیمانمان پێ دەهێنا[1]، هەڵبەتە هەر بیانوو بوو، ئەگەرنا فریشتەكان بێ ئەمری خوا ناكەن، جا خوا دەفەرموێ: ﴿ قُلْ مَن كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيلَ فَإِنَّهُۥ نَزَّلَهُۥ عَلَىٰ قَلْبِكَ بِإِذْنِ ٱللَّهِ ﴾ البقرة: ٩٧ واتە: بڵێ: كێ دوژمنە بۆ جیبریل، ئەوە جیبریل بە فەرمانی خوا بە مۆڵەتی خوا، دایبەزاندوە بۆسەر دڵی تۆ، واتە: لەخۆوە نەیهێناوە، كەواتە: ئەگەر ڕقیان لە جیبریلە لەبەرئەوەی وەحی بۆ تۆ هێناوە، یاخود لەبەرئەوەی فەرمان لە خواوە دێنێ بە وێران كردنی ئەو شوێنانەی كە موستەحەقی وێران كردنن، دەبێ ڕقیان لە خوای پەروەردگاریش بێ، چونكە فەرمانەكە لە خواوە دەرچووە، هەروەها لە سووڕەتی (التكوير) دا خوا سبحانه وتعالى، ئەو پەیكە، ئەو پەیام هێنەرە كە جیبریلە (عليه السلام)، باشتر پێناسە دەكات و دەفەرموێ: ﴿ فَلَآ أُقْسِمُ بِٱلْخُنَّسِ ﴿١٥﴾ ٱلْجَوَارِ ٱلْكُنَّسِ ﴿١٦﴾ وَٱلَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ ﴿١٧﴾ وَٱلصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ ﴿١٨﴾ إِنَّهُۥ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١٩﴾ ذِى قُوَّةٍ عِندَ ذِى ٱلْعَرْشِ مَكِينٍ ﴿٢٠﴾ مُّطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿٢١﴾ ﴾ التكوير واتە: نەخێر ڕاست ناكەن، سوێند دەخۆم بەو ئەستێرانەی كە پەنهان دەبن {زۆربەی توێژەرەوان دەڵێن: ﴿الْخُنَّسْ﴾ واتە: ئەو ئەستێرانەی خۆیان پەنهان دەكەن، لە كاتێك دا كە ڕۆژ هەڵدێ، ئەستێرەكان دیارە پەنهان دەبن و شۆقیان

---

[1] بڕوانە(لباب النقول في أسباب النزول)للسيوطي: 24، 25، ص17، كە دەڵێ: (وقد نقل ابن جرير أن سبب نزول الآية، ذالك.

نـامـێــنـێ} ﴿ٱلْجَوَارِ ٱلْكُنَّسِ﴾ ڕۆیـشـتــووانــێــك كە دوایی دەچنەوە مەنزلگاكانی خۆیان ﴿وَٱلصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ﴾ وە سـوێند بە بەرە بەیان كاتێك هەناسە دەدات ﴿وَٱلَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ﴾ سوێند بە شـەوگار كە دێ یاخود كە دەڕوا، {سوێند بە هەموو ئەوانە} ﴿إِنَّهُۥ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ﴾ ئەم قورئانە قسەی ڕەوانە كراوێكی بەڕێزە، {واتە: نەك ئەو بێژەر (قائل)ەكەی بێ، بێژەر (قائل)ەكە خوایە (سبحانە وتعالى)، بەلاّم ئەو گەیەنەرەكەیەتی و ئەم قورئانە ڕادەگەیەنرێ لەلایەن ڕەوانە كراوێكی بەڕێزەوە} ﴿ذِى قُوَّةٍ عِندَ ذِى ٱلْعَرْشِ مَكِينٍ﴾ خاوەنی هێزە، وە لەلای خاوەن عەرش ـ كە خوایە ـ زۆر بەڕێزە و پێگەو پایەی بەرزی هەیە، ﴿مُّطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ﴾ وە لـەوێ بــەقســەی دەكـــرێ وە ئەمینداریشە، واتە: فریشتەكان بە قسەی دەكەن، زۆربەی توێژەرەوانی قورئان دەڵێن: ئەم ئایەتە بەڵگەیە لەسەر ئەوە كە جیبریل (علیه السلام) سەرۆكی هەمــوو فریشتەكانــی خوای پەروەردگارە، كەواتە: زانیشمان كە قورئان بە كێ دا نێردراوە و بۆ كێ نێردراوە؟ دیارە كە بۆ پێغەمبەری كۆتایی موحەممەد (ﷺ) نێرراوە، وەكو خوا لە ئایەتەكان دا بە ڕوونی بە پێغەمبەری خوا موحەممەد (ﷺ) دەفەرموێ: كە بۆسەر دڵی تۆ دابەزێندراوە .

(5) ئایا قورئان بە چ زمانێك هاتوە ؟

بێگومان بە زمانی عەرەبیی، وەك هەر لەسوورەتی (الشعراء) دا دەفەرموێ: ﴿ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ ﴿١٩٥﴾ ﴾ الشعراء بە زمانێكی عەرەبیی زۆر ڕۆشن، هەروەها لە سوورەتی (رعد) دا، دەفەرموێ: ﴿ وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا ﴾ الرعد: ٣٧ واتە: وە بەم شێوەیە دامان بەزاندوە، {لێرەدا حوكم بە مانای: حیكمەت دێ} حیكمەتێكە بە زمانی عەرەبیی، جا بۆ زانیارییتان: زمانی وشەی {عربي} لە زمانی عەرەبیی دا، بە مانای (فەصیح) و ڕۆشن و ئاشكرا دێت، عەرەب دەڵێن: (العربيُّ المُفْصِح) واتە: كەسێك كە باش تەعبیر لە قسەكانی خۆی بكاو لەو ماناو واتایانە بگات كە لە دڵ و مێشكی دا هەن، هەروەها: (الإعراب: البيان، يقال أعْرَبَ عن نفسه)،(إعراب) واتە: ڕۆشن كردنەوە، دەگوترێ: (أعْرَبَ عن نَفْسِه) یانی: حاڵەتی خۆی ڕوونكردەوە، هەروەها بۆیەش بە (إعراب) گوتراوە:ئیعڕاب، لەبەرئەوەی كە دیاری دەكەی (فاعل) كامەیەو (مفعول) كامەیە و (حرف) و (اسم) و (فعل) و ئەوانە، وە چۆنیەتی (ربط) یان بەیەكەوە چۆنە؟! وە لە فەرمایشتی پێغەمبەر دا هاتوە (الثيِّبُ تعْرِبُ عن نفسها بلسانها) واتە: بێوەژن بە زمانی خۆی حاڵەتی خۆی بەیان دەكات، واتە: داخۆ ڕازی یە یان ڕازی نیە بەو شوكردنە، (والعربيُّ: الفصيح البيِّنُ من الكلام) وەعەرەبیی، واتە:

قسەیەكی فەسیح و ڕوون[1]، وە لەبارەی پێناسەی قورئانەوە دكتۆر (صبحي الصالح) لە كتێبی: (مباحث في علوم القرآن) لە لاپەڕە (21) دا دەڵێ: ئەو پێناسەیە كە ئێستا باسی دەكەم، هەموو فەرموودە ناسان و شەرع زانان و زمان زانان لەسەری ڕێك كەوتوون: (القرآن هو الكلام المعجز المنزل على النبيِّ، المكتوب في المصاحف، المنقول عنه بالتواتر، المُتعبَّد بتلاوته) واتە: قورئان بریتی یە لەو فەرمایشتە دەستەوسانكەرەی كە دابەزێندراوەتە سەر پێغەمبەر موحەممەد (ﷺ)، كە لە موصحەفەكان دا نووسراوەتەوەو بە تەواتور لە پێغەمبەرەوە نەقڵ كراوە بۆ ئێمە، وە خوێندنەوەكەی بە عیبادەت دادەنرێ، وەك دەبینیت لەم پێناسەیەدا كۆمەڵێك مەرج و وەسف دانراون، تاكو پێناسەیەكی (جامع و مانع)[1] بێ بۆ قورئان، چونكە: ئێمە شتی دیكەمان هەیە كە وەحی یە و لە پێغەمبەریشەوە نەقڵ كراوە و بە تەوا توریش، بەڵام بە قورئان دانانرێ، وەكو فەرموودەی صەحیحی موتەواتیر، لەبەرئەوە كە خودی خوێندنەوەكەی بە عیبادەت لەقەڵەم نادرێ، یان لەبەر ئەوە كە دەستەوسانكەر (معجز) نیە، واتە: وانیە كە كەسێك نەتوانێ قسەی وابكات و نەتوانێ شتی ئاوا

---

(1) مفردات ألفاظ القرآن، راغب الأصفهاني، ص557.

(1) جامع ومانع: واتە:سەرجەم تاكەكان كۆبكاتەوەو نەشهێڵێ هی غەوارەو نامۆیان تێكەڵ ببێ.

بێنێ، ئەوە بە نسبەت بڕگەی یەکەمەوە: وشەی قورئان مانای چی یە و کێ ناردوویەتی و بە کێ دا و بۆکێ و وە بە چ زمانێك؟!

بڕگەی دووەم: ناوو سیفەتەكانی قورئان: ئەمجار با بزانین ناوەكـانی قورئان و سیفەتەكانی قورئان، چی و چیین ؟! .

أــ ناوەكانی قورئان: قورئـان چـوار نـاوی سـەرەكی هـەن، هەڵبەتـە شارەزایانی قورئان هەندێكیان بەشێك لـە وەسـفەكانی قورئـانیش هەر بەناو دادەنێن، بەڵام مـن قەناعـەتم وایـە، قورئـان ئـەم چوار ناوە سەرەكی یەی هەن و ئەوانی دیكە هەموویان وەسفن:

1- یەكـەم نـاوی قورئـان (القـرآن)ە، واتــە: خوێندنـەوە یـان خـوێنراوە، وەك خـوای بـێ هاوتـا دەفـەرموێ ﴿ إِنَّهُۥ لَقُرۡءَانٞ كَرِيمٞ ﴾ الواقعـة: ٧٧، واتـە: بێگومـان ئەمـە قورئـانێكی بـەڕێزە، یـاخود قورئانێكی بەخشندەیە، وشەی (كریم) لەزمانی عـەرەبیی دا هـەم بـە خـاوەن ڕێـز و حورمـەت دەگوترێـت و، هـەم بـە بەخشـەر و بەخشـندە و سـەخییش دەگـوترێ، وە (لـە واقیـع دا) قورئـان هـەم خاوەنی ڕێز و حورمەتە و هەم سەخیی و بەخشندەشە.

2- نـاوی دووەم (الكتـاب)ە، واتــە: نووسـراوە، وەك خـوا (سـبحانە وتعـالی) لـە سـوورەتی (الحجـر) دا دەفـەرموێ: ﴿ الٓرۚ تِلۡكَ ءَايَٰتُ ٱلۡكِتَٰبِ وَقُرۡءَانٖ مُّبِينٖ ١ ﴾ الحجر، واتە: ئـەلیف لام ڕا، ئەوانـە ئایەتـەكانی كتێـب و قورئـانێكی ڕۆشـنن، یـا خـود قورئـانێكی ڕۆشنكەرەوەن، (مبین) دەگونجێ بە مانای ڕوون بێ و دەگونجێ بە مانای ڕوونكەرەوە بێ، یان لە (بان) ی (لازم) ە، یـان لـە (أبـانَ) ی (متعّدي) یـە، (بـان الشّئ) واتـە: شـتەكە دەركـەوت، (أبـانَ الشـيءَ)

واتە: شتەكەی ڕوون كردەوە و دەری خست، (دیارە) قورئانیش هەم بۆخۆی ڕوونەو هەم ڕوون كەرەوەشە، ڕوونە، هەر كەسە بەشی خۆی لێی تێدەگا، وەك دوایی باسی دەكەین، وەهەم ڕوون كەرەوەشە بۆ هەموو ئەو مەبەستانەی كە بەشەر وجند پێویستییان پێیان هەیە، لە ژیانی دنیایان دا كە بیانزانن.

3- ناوی سێیەم (الذّكر)ە، وەكو خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا ٱلذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ ﴿٩﴾ ﴾ الحجر، واتە: ئێمە خۆمان (ذكر) مان ناردۆتە خوار و هەر خۆشمان بێگومان پارێزەرینی، (ذكر) دوو مانایان هەڵدەگرێ: یان بەمانای شەرەف و ڕێز و حورمەت دێ، وەكو خوای بێ هاوەڵ دەفەرموێ ﴿ وَإِنَّهُۥ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ ﴾ الزخرف: ٤٤، واتە: بێگومان ئەم قورئانە (ذكر)ە بۆخۆت و بۆ گەلەكەت {ئەی پێغەمبەر (ﷺ)} واتە: شەرەف وڕێز و حورمەتە، هەڵبەتە عەرەب پێش دابەزینی قورئان، هیچ نەبوون، وە پێغەمبەریش (ﷺ) وەكو (محمد)ی كوڕی (عبدالله) پێش ئەوەی خوا قورئانی بۆ دابەزێنێ و هەڵیبژێرێ بە پێغەمبەری خۆی، كەس نەی دەناسی[1]، بەلام لەسایەی وەحی خواوە و لەسایەی كتێبی خواوە، دیارە چۆن ناوی بەرز بۆ وە، ئەوە مانای

---

[1] واتە: لەسەر ئاستی نیوە دوورگەی عەرەبی و دنیادا ناسراو نەبوو، ئەگەرنا بێگومان لەنێو تیرەو هۆزی خۆیدا ناووبانگی بەرزوپاكی هەبووە.

یەكەمی (ذكر)، مانایەكی دیكەی (ذكر) یانی: بیرخەرەوە، وە بەڕاستی قورئان شەرەف و ڕێز و حورمەتە بۆ هەر كەسێك كە هەڵیگرێ، وە بیرخەرەوەشە، واتە ئەو ڕاستی یانەی كە سروشتی ئینسان و فیطرەتی ئینسان پێیان ئاشنایە دەیخاتەوە بیری، چونكە خوا (سبحانه وتعالى) لە قورئان دا هیچی نەناردوە، وە لە شەریعەتی خۆی دا كە لە قورئان و سوننەت پێكدێ، هیچی نەناردوە، مەگەر فیطرەتی ساغی ئینسان و عەقڵی سەلیمی ئینسان، پێی ئاشنایە و هۆگریەتی و دەیناسێ ، ئەگەر تەم و مژ و تەپ و تۆزی هۆكارەكانی دیكە لێی بگەڕێن، وەكو لە فەرمایشتی پێغەمبەردا (ﷺ) ئاماژەی پێكراوە كە دەفەرموێ: (مامِنْ مَولودٍ الاّ يُولَدُ على الفِطْرة، فأبواهُ يُهوِّدانهِ أو يُنَصِّرانهِ أو يُمَجِّسانِه) رواه البخاري: 4775، ورواه مسلم بلفظ آخر، واتە: هەموو منداڵێك لەسەر فیتڕەت (واتە سروشتی خوا ناسیی) لەدایك دەبێ، دوایی دایك و بابی دەیكەن بە جوولەكە، یان دەیكەن بە نەصرانیی، یاخود دەیكەن بە مەجووسیی، كە مەبەست پێی ژینگە و دەوربەرە.

4- ناوی چوارەمی قورئان (الفرقان)ە، وەك خوا دەفەرموێ: ﴿تَبَارَكَ ٱلَّذِى نَزَّلَ ٱلْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِۦ لِيَكُونَ لِلْعَٰلَمِينَ نَذِيرًا ۝١﴾ الفرقان، واتە: بەرز و پایەدارە ئەو كەسەی كە (فرقان)ی ناردۆتە سەر بەندەكەی خۆی، تاكو ترسێنەربێ بۆ جیهانییان، یاخود وریا

کەرەوە بێ، ئەمانە چوار ناوە سەرەکی یەکەی قورئانن و هەر چواریشیان لەگەڵ خودی قورئاندا پڕ بە پێستن، واتە خوا (سبحانە وتعالی) ئەو ناوانەی کە بۆ قورئانی بەکارهێناون لەگەڵی دا سەداسەد (مطابق) و پڕ بەپێستن: قورئان خوا ناوی لێ ناوە (قرآن)، چونكە دەخوێندرێتەوە، وە ناوی لێناوە (کتاب) چونكە نووسراوە و دەنووسرێتەوە، وە ناوی لێناوە (ذكر) چونكە شەرەف و ڕێز و حورمەتە، وە بیرخەرەوەیە، وە ناوی لێناوە (فرقان) واتە: جیاکەرەوە، وەکو خوا دەفەرموێ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تَتَّقُواْ ٱللَّهَ يَجۡعَل لَّكُمۡ فُرۡقَانًا ﴾ الأنفال: ٢٩، واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! ئەگەر پارێز لە خوا بکەن فورقانتان پێ دەبەخشێ، واتە: واتان لێ دەکات، عەقڵ و دڵتان وا لێ دەکات کە جیاوازیی نێوان حەڵاڵ و حەڕام و چاك و خراپ و ڕاست و چەوت و پاك و پیس ، بکەن.

ب ـ سیفەتەکانی قورئان: خوا عزوجل بەزۆر وەسف و ناوەڵناو باسی قورئانی کردوە، بەڵام ئێمە دە (10) سیفەتی سەرەکییمان هەڵبژاردوون:

یەکەمیان (العظیم) مەزن، گەورە، وەك و خوا (سبحانە وتعالی) لە سوورەتی (الحجر) دا، دەفەرموێ: ﴿ وَلَقَدۡ ءَاتَيۡنَٰكَ سَبۡعٗا مِّنَ ٱلۡمَثَانِي وَٱلۡقُرۡءَانَ ٱلۡعَظِيمَ ٨٧ ﴾ الحجر، واتە: بێگومان حەوت لە دووبارە کراوەکان، وە

قورئـــانی مەزنیشـــمان بـــەتۆداوە، حـــەوت دووبـــارە کراوەکـــان، پێغەمبەر (ﷺ) لە فـەرموودەی صـەحیحی خۆی دا فەرموویـەتی مەبەسـت پێـی سـوورەتی فاتیحەیـە[1]، چونکە سـوورەی فاتیحـە ئایەتەکانی زۆر دووبارە دەکرێنەوە، کەواتە: یەکێ لە سیفەتەکانی قورئان، بریتییە لە گەورەیی و مەزنیی (العظمة).

سـیفەتی دووەم (الکـریم) وەك خـوا فەرموویـەتی: ﴿ إِنَّهُۥ لَقُرۡءَانٞ كَرِيمٞ ٧٧ ﴾ الواقعة، کە وەك باسمان کرد (کریم) واتە: بەخشندە، یاخود بەڕێز و بە حورمەت.

سێیەم: یەکی دیکە لەسیفەتەکانی قورئان (العليّ) یە، (عليّ) واتـە بـــەرز، وەکـــو لـــە ســـوورەتی (الزخـــرف) دەفـــەرموێ: ﴿ وَإِنَّهُۥ فِيٓ أُمِّ ٱلۡكِتَٰبِ لَدَيۡنَا لَعَلِيٌّ حَكِيمٌ ٤ ﴾ الزخـــرف، واتـــە: وە بێگومان ئەم قورئانە لە ئەصلی کتێبدا { کە زۆربەی توێـژەرەوان دەڵێن: مەبەست پێـی (اللـوح المحفـوظ)ە} لـەلامان بـەرزە و قسـە لەجێیە.

سـیفەتی چـوارەمی بریتیـە لـە (الحکـیم)، وەك لـە سـوورەتی (لقمان)دا دەفەرموێ: ﴿ تِلۡكَ ءَايَٰتُ ٱلۡكِتَٰبِ ٱلۡحَكِيمِ ٢ ﴾ لقمان، واتە: ئـا ئەو ئایەتانە هی کتێبێکی قسە لەجێن.

---

(1) وەك فەرموویەتی: (الحمدُ للهِ ربِّ العالمين) هيَ السَبعُ المثاني والقرآن العظيم الذي أوتيته) رواه البخاري وأبوداود والنسائي وابن ماجه.

پێنجەم: سیفەتێكی دیكەی قورئان (العزیز)ە، واتە: زاڵ و باڵادەست، (عزیز) لە زمانی عەرەبیی دا دەڵێ: (من هو ممنوع الجانب) واتە: كەسێك كە كەس پێی ناوێرێ و ناتوانێ لە بەرامبەری دا بوەستێ، وەك لە سووڕەتی (فصلت)دا دەفەرموێ: ﴿ وَإِنَّهُۥ لَكِتَٰبٌ عَزِيزٌ ﴾ فصلت، واتە: وە ئەم قورئانە كتێبێكی زاڵ و باڵا دەستە، دوایی دەفەرموێ: ﴿ لَّا يَأْتِيهِ ٱلْبَٰطِلُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِۦ ۖ تَنزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ﴿٤٢﴾ ﴾ فصلت، واتە: هەڵەو ناڕێكیی ڕووی تێناكات نە لەپێشی نە لە دوایەوە، واتە: لە هیچ لایەكەوە ناحەقیی تێدا نیە و ناحەقیی ڕووی تێ ناكات، یاخود نە لە ڕابردوودا نە لە داهاتوودا هەڵەو ناڕێكیی ڕووی تێناكات.

شەشەم: سیفەتێكی دیكەی قورئان بریتیە (المبارك)، وەك لە سووڕەتی (ص) دا، خوا دەفەرموێ: ﴿ كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓا۟ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٢٩﴾ ﴾ ص، واتە: ئەمە كتێبێكی بە پێزە بۆ لای تۆمان ناردوە، تاكو لە ئایەتەكانی وردبنەوە، وە بێجگە لە خاوەن عەقڵان كەس پەند وەرناگرێ. (مبارك) واتە: بە پێز، (بُرْكة) بە گۆمێك دەڵێن ئاوی تێدا ڕاوەستابێ، وەكە دەگوترێ: ئەو شتە بەرەكەتی تێدایە یانی زۆر و بە پێزەو بەرگە دەگرێ و زۆر دەخایەنێ، یەكێك لە سیفەتەكان كە خوای بێ وێنە (سبحانە

وتعالى) خۆییان پێ وەسف دەكات بەرەكەتە: وەك دەفەرموێ: (تَبَارَكَ ٱلَّذِى) واتە: خوای پەروەردگار بەردەوامە و خێر و بەرەكەتی بەردەوامە، كەواتە: (المبارك) واتە: بە پێز بە بەرەكەت، هەڵبەتە زۆربەی كوردەواریی خۆمان وشەی: (مبارك) بەمانای: موتفەڕك بەكاردێنن، دەڵێن: ئەو شتە موبارەكە، یانی: موتفەڕكە، بەلام وشەی (مقدّس) مانایەكەی وایە، واتە پیرۆز و پاك، بەلام وشەی: (مبارك) یانی: (كثير الخير) خێری زۆرە، بەركەتی زۆرە، بەپێزە، زۆر خێردەداتەوە و زۆر جێی كەڵك سوودە.

حەوتەم: سیفەتێكی دیكەی قورئان بریتیە لە: (المبين)، وەك لە سوورەتی (یوسف) دا دەفەرموێ: ﴿ الٓر تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُبِينِ ۝١ ﴾ یوسف، واتە: ئەلیف لام ڕا، ئەو ئایەتانە هی كتێبێكی ڕۆشنن، یاخود ڕۆشن كەرەوەن، وەكو پێشتر باسمان كرد.

هەشتەم: سیفەتێكی دیكەی قورئان (المهيمن)ە، وەك لە سوورەتی (المائدة) دا خوای دادگەر دەفەرموێ: ﴿ وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ ﴾ المائدة: ٤٨، واتە: وە كتێبمان بە حەق ناردۆتە سەر تۆ، كە هەرچی لە پێش خۆی دا بووە بەڕاستی دەزانێ، واتە: كتێبەكانی پێش خۆی بەڕاست دەزانێ (وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ) وە بەسەریشیانەوە چاودێرە، (مهيمن) یانی چی؟ یانی چاودێر و مشوور خۆر و بەسەر ڕاگەیشتوو،

هەیمەنــەتی بەســەریاندا هەیــە، واتــە: خســتوونیە ژێــر ڕكێــف و چاودێریی خۆیــەوە، لەبەرئــەوە كە هەرچی لـە كتێبەكانیدیكـەدا گۆڕرابێ، یاخود لەبیر كرابێ، قورئان، ئەگەر بە پێویستی زانیبێ، وەبیر خەڵكی هێناوەتەوە، یاخود ڕاستی كردۆتەوە.

نۆیەم: سیفەتێكی دیكەی قورئـان بریتیـە لـە: (المصدِّق)، وەك لـە سووڕەتی (آل عمران) دا دەفەرموێ : ﴿ نَزَّلَ عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّ مُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ ﴾ آل عمران: ٣ واتــە: كتێبــی ناردۆتــە ســەر تــۆ بــە حــەق، كتێبــەكانی پــێش خــۆی بەڕاســت دەزانــێ، واتــە: ئەصــڵەكەیان بەڕاست دەزانێ، هەر لە: (صحف إبراهیم) كە ناوی هاتوە، هـەتاكو تــەوڕاتی مووســا و زەبــووری داوود و ئینجیلــی عیســا، ســەڵات و سەلامی خوا لەسەر هەموو پێغەمبەران بێ، وە هەموو كتێبەكانی دیكەی خوا كە ناویان نەهاتوە، چونكە هیچ كام لـە پێغەمبـەران نەبوون (علیهم الصلاة والسلام) كە خوا پەیامیان بۆ نـەنێرێ، جا ئــەو پەیامــە چ دوایــی كرابێتــە كتێــب و نووســرابێتەوە، وەكــو (صـحف) و (تـەوڕات) و (زەبـوور) و (ئینجیـل) و (قورئـان)، وە، چ نەنووسرابێتەوە، بەڵام هیچ پێغەمبەرێك نەبووە كە خوا پـەیامی بۆنەنێرێ، وەلە ئەصڵیش دا پەیامەكە بـە شـەفەهیی و زارەكیـی بــووە و دوایــی نووســراوەتەوە، جگـە لـە تـەوڕات كـە هەنـدێكیان دەڵـێن تـەورات خـوای پـەروەردگار هـەر بـە نووسـراوەیی لەسـەر

(ألواح) بۆ مووسای هێناوە (علیـه الصـلاة والسلام)، كە لـەوەش دا مشت ومڕێك هەیە لە نێوان زانایان دا، كەواتە: قورئان كتێبەكانی پێش خۆی ئەسڵەكەیان بەڕاست دەزانـێ، كـە لـە خـواوە هـاتوون، بـەلاَم نـەك واقیعـی ئێسـتایان، كـە بێگومـان دوای ئـەوەی كـە دەستكاریی كراون و گۆڕدراون، قورئان تێبینـی لەسـەریان هەیـە و هەڵەكانیان ڕاست دەكاتەوە، بەلاَم دەفەرمویٚ ئەسڵەكەیان ڕاستە و ئەوانـە هـەموویان لـە ئەسـڵ دا وەحـی و پـەیامی خـوا بـوون و ناردوونی.

سیفەتی دەیـەم: و كۆتـایی كـە ئێمـە باسمـان كـردوون، (المجیـد)ە، وەك لــە ســوورەتی(البروج) دا دەفــەرمویٚ:﴿ بَلْ هُوَ قُرْءَانٌ مَّجِيدٌ ﴿٢١﴾ ﴾ البروج وشەی: (مجد) واتە: پایە و شكۆ و شـكۆمەندیی و بـەرزیی، (مجید) واتە: خاوەن شكۆ، خاوەن پایەی بەرز، (تمجیـد) واتـە: بـە بەرز دانان، بە شكۆمەند و بە بەڕێز و بەرز تەماشاكردن، جا ئایـا ئـەم وەسـفانەی قورئـان چـییان لیٚ وەردەگیریٚ؟خوشـك و برایـانی بـەڕێز! ئـەوەیان لیٚ وەردەگـیریٚ وەك عـەرەب دەڵـێن: (المجـاورة مؤثرة) نزیكیی كاریگەرە، لە كوردەواریی خۆشمـان دا دەڵێن: (گا لە لای گا ببەستیتەوە، ئەگەر ڕەنگی نەگریٚ، خووی دەگریٚ) بەڵیٚ نزیكیی، كاریگەرە، وەك لە فەرمایشتی پێغەمبەر (ﷺ) دا هاتوە: ﴿عَنْ أَبِي مُوسَى ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: " إِنَّمَا مَثَلُ الْجَلِيسِ

الصَّالِحِ وَالْجَلِيسِ السَّوْءِ، كَحَامِلِ الْمِسْكِ وَنَافِخِ الْكِيرِ، فَحَامِلُ الْمِسْكِ إِمَّا أَنْ يُحْذِيَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحًا طَيِّبَةً، وَنَافِخُ الْكِيرِ، إِمَّا أَنْ يُحْرِقَ ثِيَابَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ رِيحًا خَبِيثَةً.﴾ رواه البخاري و مسلم . واتە: وێنەی هاوەڵی باش و هاوەڵی خراپ، وەكو عەتر فرۆش و كوورەچیی وایە، كابرای عەترفرۆش، كە لێی نزیك بی، یان بۆنخۆشت دەكا یان لێی دەكڕیّ، یان بۆنی خۆشت بۆدیّ، كابرای ئاسنگەر و كوورەچییش، ئەگەر بەرگیشت نەسووتێنیّ (بە تەقە تەق جارزت دەكاو) بۆنێكی ناخۆشی لێدەكەی.

ئەم وەسفانە ئەوە دەگەیەنن كە ئێمە بە ئەندازەی ئەوە كە هەڵگری قورئان دەبین و لە قورئان نزیك دەبین و لە خزمەت قورئان دا دەبین، ئەم سیفەتانە لە قورئان كەسب دەكەین: (عظمة) و (كرامة) و (علو) و (حكمة) و (عزة) و (بركة) و (بيان) (هيمنة) و (تصديق) و (مجد)، ئەم سیفەتانە و باقی ئەو سیفەتانەی دی كە خوا (سبحانه وتعالى) قورئانی پیّ وەسف كردوون، تۆ تەماشای مێژوو بكە، تەماشای ئەو میللەتانە بكە كە دەستیان بە قورئانەوە گرتوە وهەڵگری قورئان بوون، تاك تاكیان، تەماشا دەكەی، یاخود بەكۆ تەماشایان دەكەی، دەبینی ئەم سیفاتانەیان تێدا ڕەنگدەداتەوە، بۆ نموونە: عەرەب چی بوون ؟ واتە: پێش ئەوەی قورئانیان بۆبیّ، بەس دوایی بە كردەوە: (عظيم) بوون و (كريم) بوون و (علو) یان پەیدا كرد (علو) بە

مانا ئیجابیی یەكەی، وە حیكمەتیان پەیدا كرد و عیززەتیان پەیداكرد و بەرەكەت لە ژیانیاندا پەیدابوو و هەتا دوایی، هەروەها لە دوای وانیش هەموو ئەو میللەتانەی دیكە كە دەستیان بە قورئانەوە گرتوە، پێی بەرز بوونەتەوە، وەكو فەرمایشتەكەی پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێ: "إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا، وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ" رواه مسلم: 816 ، واتە: خوا بەم قورئانە كەسانێك بەرز دەكاتەوە و كەسانێكیش نزم دەكاتەوە، ئەوانەی دژی قورئان بن نزم دەبنەوە و ئەوانەی لەگەڵ قورئانیش دا بن و لە خزمەتی دابن، پێی بەرز دەبنەوە، بێ ئەوەی مەبەستیان بەرزیی بێ، هەڵبەتە كەسێك مەبەستی بەرزیی بێ، بە قورئان بەرز نابێتەوە، دەبێ تۆ مەبەستت ئەوەبێ قورئان بەرز بكەیەوە و كەلامی خوا بەرزبكەیەوە، ئەوجار بێ ئەوەی خۆت بتەوێ خوا ناوت بەرز دەكاتەوە و پایەت بەرز دەبێتەوە، وەكو هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) و پێشینی چاكمان لە پیاوان و لە ئافرەتان، بە ئەندازەی ئەوە كە لەقورئانەوە نزیك بوون و لە خزمەت قورئان دا بوون، بەرزیی و هەموو سیفەتە چاكەكانی دیكە كە لەقورئان دا قورئانیان پێ وەسف كراوە، تێیاندا ڕەنگیان داوەتەوە .

بڕگەی سێیەم: ئامانجی نێردرانی قورئان:

با بزانین قورئان بۆچی نێردراوە ؟ دیارە خوا(سبحانه وتعالی) لەزۆر شوێن لە قورئان دا ڕوونی كردۆتەوە كە قورئانی بۆچی ناردوە، بۆ وێنە: لە سـووڕەتی (ابراهیم)دا دەفـەرموێ: ﴿ الٓرۚ كِتَٰبٌ أَنزَلۡنَٰهُ إِلَيۡكَ لِتُخۡرِجَ ٱلنَّاسَ مِنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ بِإِذۡنِ رَبِّهِمۡ إِلَىٰ صِرَٰطِ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡحَمِيدِ ١ ﴾ إبراهيم واتە: بەناوی خوای بە بەزەیی و بەخشندە، ئەلیف، لام، ڕا، ئەمە كتێبێكە ناردوومانە بۆلای تۆ تاكو خەڵكی پێ لە تاریكاییەكان دەربهێنی بەرەو ڕۆشنایی، بە مۆڵەتی پەروەردگاریان، بەرەو ڕاستە شەقامی خوایەكی باڵا دەستی ستایش كراو، كەواتە: قورئان بۆچی هاتوە و ئامانجی نێردرانی قورئان چی یە ؟ ئەوەیە كە خەڵك دەربێنێ لە تاریكایی یەكان بەرەو ڕۆشنایی، لەتاریكایی كوفر و ئیلحاد، بەرەو ڕۆشنایی ئیمان، لە تاریكایی زوڵم، بەرەو ڕۆشنایی عەدالەت، لە تاریكایی پەرتەوازەیی و بێ سەر و بەرەیی و ناكۆكیی و دووبەرەكیی، بەرەو ڕۆشنایی برایەتی و تەبایی و پێكەوە گونجان، لە تاریكایی ڕەوشت نزمیی، بەرەو ڕۆشنایی ڕەوشت بەرزیی، لە تاریكایی بێ ئامانجیی لە ژیان دا، بۆ ڕۆشنایی ئامانج داریی لە ژیان دا، تا كۆتایی، لە هەموو تاریكییەكان بەرەو هەمو و ڕۆشناییەك، هەروەها لە سووڕەتی (ألإسراء) دا خوا دەفەرموێ: ﴿ إِنَّ هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانَ يَهۡدِي لِلَّتِي هِيَ أَقۡوَمُ ﴾ الإسراء: ٩ واتە: بێگومان ئەم قورئانە خەڵك

ڕێنمایی دەكا بەرەو ڕێبازێك كە ڕاسترینە، چاكترینە، لەچ ڕوویەكەوە؟ لەهەموو ڕوویەكەوە: لەڕووی فكرەوە، لەڕووی عەقیدەوە، لەڕووی عیبادەتەوە، لەڕووی ئەخلاق و ڕەوشتەوە، لەڕووی ئادابی كۆمەلایەتی یەوە، وە لەڕووی حوكم و سیاسەتەوە، لەهەموو ڕوویەكەوە قورئان خەڵكی ڕێنمایی دەكا، بەرەو چاكترین و ڕاسترین.

جا ئایا بەڵگەمان چییە؟ بەڵگەمان مێژوویە، وەبەڵگەمان ئەوەیە كە هەر كەسێ بە عەقڵی سەلیم تەماشای قورئان بكا دەبینێت و دەزانێ و دڵنیا دەبێ، كە قورئان بەرەو ڕاسترین و چاكترین و تەواو ترین ژیان، خەڵكی ڕێنمایی دەكات، وە لە سوورەتی (التكویر) دا خوا دەفەرموێ: ﴿ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ﴿٢٧﴾ لِمَن شَاءَ مِنكُمْ أَن يَسْتَقِيمَ ﴿٢٨﴾ ﴾ التكویر واتە: ئەم قورئانە تەنیا بیرخەرەوەیە، یاخود شەرەف و ڕێزە، بۆجیهانییان بۆ هەر كامێك لە ئێوە كەبیەوێ ڕاست بێ، كەواتە: قورئان بۆچی هاتوە ؟ بۆ ئەوەی خەڵك ڕاست بن و لە هەموو جۆرە چەوتیی و لارییەك دەرباز بن، ڕاست بن لەگەڵ خوا دا، ڕاست بن لەزاتی خۆیاندا، ڕاست بن لەگەڵ خەڵك دا، وە ڕواڵەتیان ڕاست بێ و، دەرونیان ڕاست بێ و، لەهەموو لایەنەكانی ژیانیان دا ڕاست بن و دوور بن لەلاریی و خواریی و چەوتیی، هەڵبەتە دەگونجێ زۆر لەبارەی ئەوەوە قسەبكەین،

کـەئامانجی نێردرانــی قورئــان چــییە، بــەڵام بەوەنــدە ئیکتیفـا دەکەین، بۆ ئەوەی لەهەر بڕگەیەی فریای شتێ بکەوین.

بڕگەی چوارەم: چۆنیەتی دابەزینی قورئان:

بەڕاستـــی ئەم بابەتە بابەتێكی گرنگە كە ئایا قورئان چـــۆن دابەزیـــوە، چۆن لەلایەن خواوە بەجیبریـــل دا (علیه السلام) دابەزێنراوە بۆســـەر دڵی موبارەكی موحەممەد (ﷺ)؟، جـــا بەسەرنج دانی ئەم چەند ئایەت و فەرمایشتەی پێغەمبەر (ﷺ)، زۆر جوان بۆ مان ڕووندەبێتەوە كە قورئان چۆن دابەزێنراوە؟ چونكە بەڵێ ئێمە هەمووومان بەكورتیی دەزانین كە قورئان لەلایەن خواوە هاتوە، بەلاَم ئایا چۆن دابەزیوە ؟ ئەوە پێویستی بە ڕوونكردنەوەو تەفصیلێ دەكات، جا ئێمە ئێستا خەریكی ئەو ڕوونكردنەوەین: خوا تبارك و تعالى فەرموویەتی: ﴿ ۞ إِنَّآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ كَمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ نُوحٍ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ مِنۢ بَعْدِهِۦ ۚ وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ وَٱلْأَسْبَاطِ وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَٰرُونَ وَسُلَيْمَٰنَ ۚ وَءَاتَيْنَا دَاوُۥدَ زَبُورًا ﴿١٦٣﴾ ﴾ النساء، واتە: ئێمە وەحییمان بۆتۆ ناردوە، وەك چۆن وەحییمان بۆ نووح و پێغەمبەرانی دوای ویش ناردوە، وە سروشمان[1] بۆ ئیبڕاهیم و ئیسماعیل و ئیسحاق و یەعقووب و ئەسباط و عیساو ئەییوب و یونوس و هاڕوون و سولەیمان، كردوەو زەبووریشمان بە داوود داوە، كەواتە: هەمان شێوە دابەزینی وەحی و پەیام كە بۆ نووح و پێغەمبەرانی دیكە علیهم

[1] وحی: سروش.

السلام، هاتوه بەهەمان شێوەش بۆ موحەممەد (ﷺ) هاتوه، ئینجا لە سووورەتی (الشوری) دا خوا (سبحانە و تعالی) ڕوونتری دەكاتەوە، كە چۆن چۆنی وەحی بۆ پێغەمبەران ناردوە: ﴿ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَن يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِن وَرَآئِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِۦ مَا يَشَآءُۚ إِنَّهُۥ عَلِىٌّ حَكِيمٌ ﴿٥١﴾ ﴾ الشورى واتە: وە هیچ بەشەرێك بۆی نیە خوا قسەی لەگەڵ بكا، مەگەر بە سروش (واتە خستنە دڵ) یان لەپشت پەردەوە {خوا قسەی لەگەڵ بكا وەك مووسا (ﷺ) خوا لە پشت پەردەوە قسەی لەگەڵ كرد، وە موحەممەدیش (ﷺ) كە لەشەوی میعراجدا خوا لە پشت پەردەوە قسەی لەگەڵ كرد}، یان نوێنەرێك بنێرێ و ئەوەی كە دەیەوێ بیگەیەنێ بێگومان خوا بەرزی كار بەجێیە. {واتە: نوێنەرێك بنێرێ كە جیبریلە و ئەویش دەچێتە سەر شێوەی ئینسانێك، یاخود لەشێوەی دەنگی جەڕەسدا، وەك لە حەدیسەكاندا هاتوە} كەواتە: بەگشتی هاتنی وەحی بۆ پێغەمبەران علیهم الصلاة والسلام سێ جۆر بووە: یان خرانە دڵ بووە، یاخود لە پشت پەردەوە بووە، وەك قسە لەگەڵدا كردن، یاخود فریشتەیەك خوای پەروەردگار ناردوویەتی، جا ئەو فریشتەیەش چ خۆی بەرجەستە كردبێ لە شێوەی ئینسانێكدا، چ لەشێوەی دەنگی زەنگوڵەو جەڕەس دا، ئەو وەحی یەی بە پێغەمبەرانی خوا گەیاندبێ .

وە لە سوورەتى (النجم) دا خوا زۆر باش بۆمان ڕوون دەكاتەوە، كە چۆن وەحى بۆ پێغەمبەرى كۆتايى موحەممەد (ﷺ) ناردوە؟ دەفەرموێ: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ، وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ﴿١﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ﴿٢﴾ وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٣﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ﴿٤﴾ عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ ﴿٥﴾ ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَىٰ ﴿٦﴾ وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ ﴿٧﴾ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ﴿٨﴾ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ﴿٩﴾ فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ ﴿١٠﴾ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ ﴿١١﴾ أَفَتُمَارُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ﴿١٣﴾ عِندَ سِدْرَةِ الْمُنتَهَىٰ ﴿١٤﴾ عِندَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ ﴿١٥﴾ إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ ﴿١٦﴾ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ ﴿١٧﴾ لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ ﴿١٨﴾ أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ ﴿١٩﴾﴾ النجم لەم (19) ئايەتەدا خوا سبحانه وتعالى زۆر بە وردیی باسی چۆنیەتی وەحی هێنانی جیبریل دەكا بۆ موحەممەد (ﷺ)، سەرەتا ئايەتەكان هەر بە خێرایی تەرجەمە دەكەم، دەفەرموێ: بەناوی خوای بەبەزەیی بەخشندە، سوێند بە ئەستێرە كاتێ كە ئاوا دەبێ، (یاخود هەڵدەوەرێ،) هاوەڵەكەتان {واتە موحەممەد (ﷺ)} نە ڕێی لێ تێك چووە و نە سەرگەردان بووە، وە لە ئارەزووە وە قسە ناكات، بەڵكو ئەوەی كە دەیڵێ {واتە: ئەو قورئانەی كە دەیڵێ} سروش و پەیامی خوایە بۆی هاتوە، فریشتەیەكی زۆر خاوەن هێز فێری دەكا، زۆر شكڵ و شێوەیەكی جوانی هەیە و زۆر ڕێك و پێكە {كە مەبەستی جیبریلە} یەكێك لەو جارانە لە ئاسۆی بەرز بوو {كە خۆی

پێشانی موحەممەد (ﷺ)دا} دوایی نزیك بۆوە و شۆڕ بۆوە، هەتا ئەوەندە {لە پێغەمبەر (ﷺ)} نزیك بۆتەوە، وەك دوو كەوانەی بەرانبەریەك، ئنجا ئەو سروشەی بۆ بەندەكەی خوا نارد كە بۆی نارد، عەقڵی {پێغەمبەر (ﷺ) یاخود دڵی، چونكە (فؤاد) بە مانای عەقڵ و بە مانای دڵیش هاتوە} بەهەڵەدا نەچووە لەوە دا كە بینی {ڕاست جیبریلی بینی} جا ئایا موجادەلەی لەگەڵ دا دەكەن {یاخود لێی لە گوماندان} لەوەدا كە دەیبینێ ؟ بێگومان جارێكی دیكەش بینی {واتە: لە شێوەی خۆی دا جارێكی دیكەش جیبریلی بینی، ئەگەرنا چەندان جار لەشێوەی مرۆڤ دا بینیویەتی، ئنجا لە كوێ دا بینی؟} لە لای درەختی كۆتایی {كە وا دیارە كۆتایی دروستكراوەكانە} وە لەلای درەختی كۆتایی یە ئەو بەهەشتەی كە جێگاو مەئوایە {بۆ ئیمانداران} كە ئەو درەختە دادە پۆشێ، ئەوەی كە دایدەپۆشێ، چاوی {پێغەمبەر (ﷺ)} لای نەداو بێ فەرمانییشی نەكرد، بێگومان ژمارەیەك لە نیشانە گەورەكانی پەروەردگاری خۆی بینی .

ئێستاش با سەرنجی چەند فەرموودەیەكی پێغەمبەریش بدەین لەو بارەوە كە بە وردیی تیشكمان بۆ دەخەنە سەر مەسەلەی چۆنیەتی هاتنی وەحی:

1- عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ الْحَارِثَ بْنَ هِشَامٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَيْفَ يَأْتِيكَ

الْوَحْيُ ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَحْيَانًا يَأْتِينِي مِثْلَ صَلْصَلَةِ الْجَرَسِ، وَهُوَ أَشَدُّهُ عَلَيَّ فَيُفْصَمُ عَنِّي، وَقَدْ وَعَيْتُ عَنْهُ مَا قَالَ، وَأَحْيَانًا يَتَمَثَّلُ لِي الْمَلَكُ رَجُلًا فَيُكَلِّمُنِي فَأَعِي مَا يَقُولُ". رواه البخاري:2.

واتە: دایكی بڕواداران عائشە دەگێڕێتەوە كە (الْحَارِثَ بْنَ هِشَامٍ) دەپرسێ: ئەی پێغەمبەری خوا چۆن وەحییت بۆ دێ ؟ ئەویش دەفەرموێ: هەندێك جار وەك زرینگانەوەی جەرەس بۆم دێ، كە ئەوە زۆر لەسەرم قورسە، كاتێك كۆتایی پێ دێ {واتە دەنگەكە دەبڕێ} تێی گەیشتووم ئەوەی كە گوتوویەتی، وە هەندێك جاران فریشتەكە بۆم دەچێتە سەر شێوەی پیاوێك قسەم لەگەڵ دا دەكا و، ئەوەی كە دەیڵێ لێی وەردەگرم و تێی دەگەم .

2- عن عائشة رضي الله عنها: (وَلَقَدْ رَأَيْتُهُ يَنْزِلُ عَلَيْهِ الْوَحْيُ فِي الْيَوْمِ الشَّدِيدِ الْبَرْدِ فَيَفْصِمُ عَنْهُ، وَإِنَّ جَبِينَهُ لَيَتَفَصَّدُ عَرَقًا) رواه البخاري: 2.

عائیشە خوا لێی ڕازی بێ {هاوسەری بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ)} دەڵێ: پێغەمبەری خوام دەبینی لە ڕۆژی زۆر سارددا كە سەرمایەكەی زۆر ساردبوو وەحی بۆ دادەبەزی، كاتێك كە وەحی یەكە كۆتایی پێدەهات، نێوچەوانی پێغەمبەر (ﷺ) زەنگوڵ زەنگوڵ ئارەقەی لێ دەچۆڕایەوە .

3- عن عبادة بن الصامت "كَانَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ الْوَحْيُ، كُرِبَ لِذَلِكَ، وَتَرَبَّدَ وَجْهُهُ, وغَمَّض عينيه". رواه مسلم.

واتــە: پێغەمبــەری خــوا (ﷺ) کــە وەحــی بــۆ دادەبــەزی، زۆر ناڕەحەت دەبوو وە دەم و چاوی دەگۆڕا و چاویشی دەنووقاندن .

4- (زیـد بـن ثابـت) شـتێکی دیکـەمان بـۆ دەگێڕێتـەوە و زیـاتر بۆمان وێنا دەکا کە وەحی بۆ پێغەمبەر (ﷺ) دا بـەزیوە، چـەند قورس بووە: (عن زيد بن ثابت قال فأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، كَانَ فَخِذُهُ عَلَى فَخِذِي فَثَقُلتْ عليَّ حتّى خِفْتُ تَرضّ فخذي)،رواه البخاري:6866. دیـارە ڕۆژێـك پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) لـە تەنیشـتی زەید دانیشتوە و ڕانی پێغەمبەر لەسـەر ڕانـی زەیـد بـووە، دەڵـێ: کە وەحی بۆ دابەزی ڕانی لەسەر ڕانم بوو، ڕانی هێندە گـران بـوو هەتا ترسام کە ڕانم وردبێ لە بن ڕانی دا، واتە ئەوەندە قورساییم گەیشتێ .

5- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ، قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَلْ تُحِسُّ بِالْوَحْيِ ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "نَعَمْ، أَسْمَعُ صَلَاصِلَ، ثُمَّ أَسْكُتُ عِنْدَ ذَلِكَ، فَمَا مِنْ مَرَّةٍ يُوحَى إِلَيَّ إِلَّا ظَنَنْتُ أَنَّ نَفْسِي تُقبَضُ" ،رواه احمد. عەبـدوڵڵای کـوڕی عـەمری کـوڕی عـاص، خوا لـەخۆی و بـابی ڕازی بێـت دەڵـێ لـە پێغەمبـەرم پرسـی: ئـایـا ئـەی پێغەمبـەری خـوا هەسـت بـە وەحـی دەکـەی کـە بـۆت دێـت؟ ئـەویش فـەرمووی: بـەڵێ، دەنگـی زەنگۆڵـە و جـەرەس دێتـە بـەر گوێم، کە ئەوەهات بێ دەنگ دەبم، وەهیچ جارێك نیە وەحییم بۆ

بێت، مەگەر گومان دەبەم كە ئەوجارە ڕووحـم لەگەڵی دەربچێت {ئەوەندە قورسە}! .

چەمك و واتای وشـەی (وحـي): لـە زمـانـی عـەڕەبیی دا دەڵێـت[1]: (الوحي: الإعلام الخفيُّ السَّريع) واتـە: وەحی ئاگادار كردنەوەیـەكی پەنهانی خێرایە، شایانی باسیشە كە وشەی (وحي) لە قورئاندا بە شەش مانایان بەكار هاتوە:

1- بـەمانای خورپـە (إلهـام) هـاتوە، وەك خـوا فەرموویـەتی: ﴿ وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰٓ أُمِّ مُوسَىٰٓ أَنْ أَرْضِعِيهِ ﴾ القصـص: ٧، واتـە: وە وەحییمـان بـۆ دایكی مووسا نارد كە شیری بدەیە، هەڵبەتە دایكی مووسا علیهما السلام پێغەمبەر نەبووە و وەحییش تـەنیا بـۆ پێغەمبـەران دێت بـە مانـا زاراوەییەكـەی، كەواتـە: لێـرەدا مەبەسـتی لـە (وحـي) ئیلهامە، واتە: خستمانە دڵی دایكی مووسا كە شیر بـدە بـە مووسـا وهەركات لێی ترسای، بیخە تابووتێكەوە و بە ڕووباری دا بدە.

2- وە (وحي) بە مانای ئیلهامی غـەریزەییش هـاتوە، كـە خـوا بـۆ ژیـان داران و زینـدەوەرانی دانـاوە، وەك لەسـووڕەتی (النحـل) دا دەفەرموێ: ﴿ وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى ٱلنَّحْلِ ﴾ النحل: ٦٨ واتـە: وە پـەروەردگارت سروشی نارد بۆ هەنگ ﴿مێش هەنگوینە﴾ واتە: فێـری كـرد، كـە

[1] (مفردات ألفاظ القرآن)،راغب الأصبهاني ص858 ، وە (المعجم الوسيط) ، ص1019.

مەبەستی حاڵەتە غەریزەییەتی كە بەو شێوەیە ڕەفتار دەكات كە خولْقاندوویەتی.

3- وە بە مانای ئاماژەو ڕەمزیش دێ، وەك خوا فەرموویەتی: ﴿ فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِۦ مِنَ ٱلْمِحْرَابِ فَأَوْحَىٰٓ إِلَيْهِمْ أَن سَبِّحُواْ بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿١١﴾ ﴾ مریم، واتە: زەكەرییا لە میحراب چووە دەر ئاماژەی كرد بۆ قەومەكەی كە بەیانیان و ئێواران خوا بە پاك بگرن.

4- وە وەحی لە قورئان دا بە مانای وەسوەسەش بەكار هاتوە، واتە: خوتخوتەی شەیتانەكان، وەك خوا دەفەرموێ: ﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَٰطِينَ ٱلْإِنسِ وَٱلْجِنِّ يُوحِى بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ ٱلْقَوْلِ غُرُورًا ﴾ الأنعام: ١١٢، واتە: وە بۆ هەر كام لە پێغەمبەران شەیتانەكانی مرۆڤ و جندمان كردۆتە دوژمن، هەندێكیان قسەی بریقەداری فریودەر بۆ هەندێكیان دەنێرن.. كە بێگومان بەمەبەست پێی ئەوەیە كە شەیتانەكانی جند فێری شەیتانەكانی مرۆڤی دەكەن.

5- مانایەكی دیكەی وەحی فێركردنی خوایە بۆ فریشتەكان، وەك خـوا دەفـەرموێ: ﴿ إِذْ يُوحِى رَبُّكَ إِلَى ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ أَنِّى مَعَكُمْ ﴾ الأنفـال: ١٢، واتـە: كـاتێ پـەروەردگارت وەحـی دەنـارد بـۆ فریشـتەكان كـە مـن لەگەڵتانم..... .

6- مانای شەشەمی وەحی ئەو مانا زاراوەییە یە كە دەیزانین و زیاتر باوە، كە بریتیە لە ناردنی پەیام بۆ پێغەمبەران علیهم

الصلاة والسلام وەك خوا فەرموویەتی: ﴿ إِنَّآ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ كَمَآ أَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰ نُوحٖ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ مِنۢ بَعۡدِهِۦۚ وَأَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰٓ إِبۡرَٰهِيمَ وَإِسۡمَٰعِيلَ وَإِسۡحَٰقَ وَيَعۡقُوبَ وَٱلۡأَسۡبَاطِ وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَٰرُونَ وَسُلَيۡمَٰنَۚ وَءَاتَيۡنَا دَاوُۥدَ زَبُورٗا ١٦٣ ﴾ النساء، واتە: ئێمە سروشمان بۆ لای تۆ ناردوە وەك چۆن سروشمان بۆلای نووح و پێغەمبەرانی دوای ئەویش ناردوە، وە وەحییمان بۆ لای ئیبڕاهیم و ئیسماعیل و ئیسحاق و یەعقووب و ئەسباط و عیساو ئەییوب و یونوس و هاڕوون و سولەیمان ناردوە، وە زەبوورمان بە داوود داوە.

ئنجا پێویستە بزانرێ كە سەرەتاو دەستپێكی دابەزینی وەحی بۆ پێغەمبەری كۆتایی لەشەوی (21) ڕەمەزانی یەكەم ساڵی پێغەمبەرایەتی دا بووە، ئەوشەوەش بە شەوی قەدر ناونراوە: ﴿ إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ ١ ﴾ القدر، وە بە شەوێكی موبارەكیش ناونراوە: ﴿ إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةٖ مُّبَٰرَكَةٍۚ ﴾ الدخان: ٣، وە ئەو مانگەش مانگی ڕەمەزانە: ﴿ شَهۡرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِيٓ أُنزِلَ فِيهِ ٱلۡقُرۡءَانُ ﴾ البقرة: ١٨٥ (1)

(1) بڕوانە: (پوختەی ژیاننامەی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وسلم و دەرس و پەندەكانی) چاپی دووەم: 2011، لاپەڕە (87 تا 79) {دابەزینی وەحی لە چ ڕۆژو مانگێك دابووە؟!}

بڕگەی پێنجەم: ژمارەی سووڕەت و ئایەت و وشەو پیتەکانی قورئان:

زانایانی ئیسلام ڕەحمەتی خوایان لێبێت، زۆر خزمەتی قورئانیان کردوە، لە هەموو ڕوویەکەوە، ئایەتەکانی قورئان ئەوە دیارە چەندن، وە سووڕەتەکانی دیارە ژمارەیان چەندە، بەڵام ئەوان وشە و پیتەکانیشیان ژماردوون ! شایانی باسیشە هەرکام لە وشەی (سورة) و وشەی (آية) لە قورئان دا هاتوون، بۆ وێنە: خوا فەرموویەتی: ﴿ سُورَةٌ أَنزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَأَنزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَّعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١﴾ ﴾ النور، واتە: ئەمە سووڕەتێکە ناردوومانەتە خوار و پێویستمان کردوە، وە چەندان ئایەتی ڕۆشنمان تێدا ناردوونە خوار بەڵکو پەند وەربگرن. وشەی: (سُورَةٌ) بەمانای پایەی بەرز دێت و بەمانای شوورەی شاریش دێت، ئاشکراشە ئەو کۆمەڵە ئایەتانە کە ناویان لێنراوە (سُورَةٌ)، هەم پێگەو پایەی بەرزیان هەیە و، هەم هەر سووڕەتێکیش وەك شوورە دەورەی چەند ئایەتێکی داوە و کۆی کردونەتەوە، وشەی (آية) یش بە مانای نیشانە (علامة) دێ، وە ژمارەی سووڕەتەکانی قورئان (114) یەو ئەمە یەك دەنگیی زانایانی لەسەرە، بەس ڕاجیاییەکی گچکە هەیە، هەندێکیان گوتوویانە: ژمارەیان (113) سووڕەتە، لەبەر ئەوەی (ألأنفال) و (التوبة) یان پێکەوە حیساب کردوون، ئەویش لەبەر ئەوەی کە

﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ یان لە نێواندا نیە، بەڵام ئەوە ڕاجیاییەكی بچووكە و لە ڕاستی دا قورئان (114) سووڕەتە لەو (114) یەش (86) یان بەڕای زۆربەی زانایان لە مەككە دابەزیون، واتە: (3\2) دوو لەسەر سێ ی قورئان، وە (28) یشیان، كە (3\1) یەك لەسەر سێ ی قورئان دەكات، لە مەدینە دابەزیون، وە لەبارەی ژمارەی ئایەتەكانی قورئانەوە، لە نێو زانایان دا تا ڕاددەیەك ڕا جیایی هەیە، دوایی بۆتان ڕوون دەكەمەوە ڕا جیاییەكە لەبەر چی یە، ژمارەكانیش ئەمانەن: (6204)و(6214)و(6219)و(6225)و(6226)و كۆتا ژمارە (6236) ەو كەمێكی زۆر كەمیش دەڵێن (6666) كە ئەوە پێم وایە هەر لەسەر زمان خۆشە، ئەگەرنا بەڵگەیەكی وای لەسەر نیە، جا ئایا هۆكاری ڕا جیایی زانایان لە ژمارەی ئایەتەكاندا چی یە؟ ئایا هیچ كامیان گوتویانە: ئەم ڕستەیە ئایەتە و یەكی دیكە بڵێ: ئایەت نیە ؟! لە وەڵام دا دەڵێین نەخێر، بەڵكو مەسەلە كورتیی و درێژیی ئەو ڕستانەیە كە ئایەتەكانیان لێ پێك دێن، بۆ وێنە: لە سووڕەتی (الماعون) دا خوا دەفەرموێ: ﴿ أَرَءَيۡتَ ٱلَّذِي يُكَذِّبُ بِٱلدِّينِ ۝١ فَذَٰلِكَ ٱلَّذِي يَدُعُّ ٱلۡيَتِيمَ ۝٢ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ ٱلۡمِسۡكِينِ ۝٣ فَوَيۡلٞ لِّلۡمُصَلِّينَ ۝٤ ٱلَّذِينَ هُمۡ عَن صَلَاتِهِمۡ سَاهُونَ ۝٥ ٱلَّذِينَ هُمۡ يُرَآءُونَ ۝٦ وَيَمۡنَعُونَ ٱلۡمَاعُونَ ۝٧ ﴾ الماعون، ئەگەر سەرنجی ئەم حەوت ئایەتەی

سووڕەتی (الماعون) بدەین، بۆمان دەردەكەوێ كە دەگونجێ ئایەتەكانی ژمارە: (2و3) بكرێنە ئایەتێك، هەروەها ئایەتەكانی ژمارە: (4و5)، وە ئایەتەكانی ژمارە: (6و7) لە حاڵێك دا كە ئێستا هەر كامێكیان ئایەتێكی سەر بەخۆیە، ئنجا كورتیی و درێژیی ڕستەكانی قورئان و ئایەتەكانە كە بواری كۆشش (إجتهاد)ی زانایانی پسپۆڕی تێدایە، بۆتە هۆی ڕاجیایی زانایان لەسەر ژمێریی ئایەتەكان داو، دیارە هەتا ڕستەكان درێژتر بن ژمارەی ئایەتەكان كەمتر و، هەتا كورتتریش بن ژمارەیان زیاتر دەبێ.كەواتە: ڕاجیایی یەكە لە ژمارەی ئایەتەكان دایە، نەك لە خودی ئایەتەكان دا، كە هەموویان لەسەری یەكدەنگن، واتە: هیچ زانایەك نەی گوتوە: ئەو وشەیە زیادە، یان ئەو ئایەتە زیادە، یاخود كەمە، وە ژمارەی وشەكانی قورئان: (77439) وشەیە هەندێكیشیان گوتوویانە: كەمترە، یان زیاترە كە ئەمیش هۆكارەكەی چۆنیەتی پێكهاتە (تركیب)ی وشەكانە، نەك كەم و زیادیی لە قورئان دا!، وە ژمارەی پیتەكان (340740) وەك (إبن كثیر) لە تەفسیرەكەی خۆی دا هێناویەتی[1].

(1) (المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير) ص14.

بڕگەی شەشەم: ڕیز بەندیی سوورەت و ئایەتەکان چۆنە و کێ کردوویەتی ؟!.

جارێ زانایان هەموو لەسەر ئەوە یەك دەنگن و یەك قسەن، کە ڕیز بەندیی ئایەتەکان بە وەحی بووە، کە زانایان زاراوەیەکیان بۆ بەکارهێناوە دەڵێن: (تـوقـيـفـي) واتە: خوای پەروەردگار پێغەمبەری (ﷺ) وەستاندوە: کە ئەمە سەرە ئایەتە ئەو ئایەتە لە دوای ئەو ئایەتەو لە پێش ئەو ئایەتەوەیە، ئەمە هەمووی لە ڕێی وەحی یەوە دیاری کراوە، بەڵگەشیان زۆر شتە یەکێ لە وانە ئەم فەرموودەیەیە: (عن ابن عباس عن عثمان كانَ النبي يُنْزَلُ عَلَيْهِ الْآيَاتُ، فَيَقُولُ: " ضَعُوها فِي السُّورَةِ الَّتِي يُذْكَرُ فِيهَا كَذَا رواهُ النسائی و ابو داود و الترمذي و صححه الحاكم.) واتە: (عبداللە) ی کوڕی (عباس) لە (عثمان)ە وە دەگێڕێتەوە، خوا لە هەموویان ڕازی بێ، دەڵێ: پێغەمبەر (ﷺ) ئایەتی بۆ دادەبەزێنران، دەیفەرموو: ئەو ئایەتانە لە فلاّن سوورەتە کە فلاّن شتەی تێدا باس دەکرێ، دابنێن، لە ڕیوایەتی دیکەدا هاتوە، دەیفەرموو: ئەم ئایەتە بخەنە نێوان فلاّن ئایەتە و فلاّن ئایەت، کە شوێنی ئایەتەکان هەمووی بەدەست نیشان کردنی پێغەمبەر (ﷺ) بووە، ئەویش دیارە خوای پەروەردگار بۆی دیاری کردوە، ئەوە بە نیسبەت ڕیز بەندیی ئایەتەکانەوە، بەلاّم ڕیز بەندیی سوورەتەکان: (الفاتحة)، دوایی

(البقرة)، دوایی (ال عمرآن)، وە (النساء)، و (المائدة) تا كۆتایی، ئەوە شتێكی ئاشكرایە كـە ڕیزكردنیان بـە پێی ڕیزبەندیـی دابەزینیان نەبووە، چونكە یەكەمین ئایەتانێك كە دابەزین، ئەو پێنج ئایەتەی سوورەتی (العلق) بوون ﴿ اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ (١) خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ (٢) اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ (٣) الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ (٤) عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ (٥) ﴾ العلق، ئنجا دوای ئەوە (المدثر) و (المزمل) و... هتد، ئەدی چۆن ئەو ڕیز بەندیی یە كراون؟ زانایان لێرەدا دوو ڕایان هەیە: هەندێكیان دەڵێن: ئەوە بە ئیجتیهادی هاوەڵانی بەڕێز بووە، خوا لێیان ڕازی بێ، كە زانایان لێرەدا وەك زاراوەیەكی تایبەت وشەی (توفيقي) بەكاردێنن، بەڵام زۆر بەیان دەڵێن: ئەویش دیسان وەك هی ئایەتەكان (توقيفي) یەو هەر بە وەحی بووە، وە بەڕاستی من زۆر لەو مەسەلەیە ورد بوومەوە و سەرەنجام گەیشتوومە ئەو قەناعەتە كە ڕیزبەندیی زۆربەی هەرە زۆری سوورەتەكان بە فەرمانی پێغەمبەر بووە و تەوقیفیی یە، بەڵام هەندێكیان وا پێدەچێ تەوفیقیی بێ و ئیجتیهادیی بێ، ئەم دەقەش دەلالەت لەسەر ئەوە دەكا كە هەندێ لە سوورەتەكان - ناڵێم زۆربەیان - هاوەڵانی بەڕێز لە كاتی كۆكردنەوەی قورئان لە دوو بەرگدا، بە ئیجتیهادی خۆیان ڕیز بەندییان كردوون: (عن إبن عباس قلْتُ لِعُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ: مَا حَمَلَكُمْ عَلَى أَنْ عَمَدْتُمْ إِلَى الْأَنْفَالِ وَهِيَ مِنَ الْمَثَانِي،

وَإِلَى بَرَاءَةٌ وَهِيَ مِنَ الْمِئِينَ، فَقَرَنْتُمْ بَيْنَهُمَا، وَلَمْ تَكْتُبُوا، بَيْنَهُمَا سَطْر: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، وَوَضَعْتُمُوهَا فِي السَّبْعِ الطُّوَالِ ؟ فقَالَ عُثْمَانُ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَثِيراً ما تَنْزِلُ عليه السُورَة ذَات العَدَد، فإذا نَزَل عليه شَيء ـ يعني منها ـ دَعا بَعْضَ مَنْ كَان يَكْتُبُ، فَيَقُولُ: " ضَعُوا هَؤلَآءِ الْآيَاتِ فِي السُّورَةِ الَّتِي يُذْكَرُ فِيهَا كَذَا "، وَكَانَتْ الْأَنْفَالُ مِنْ أَوَائِلِ مَا نَزَلَ بِالْمَدِينَةِ، وَبَرَاءَةٌ مِنْ آخِرِ الْقُرْآنِ، وَكَانَتْ قِصَّتُهَا شَبِيهًا بِهَا فَظَنَنْتُ أَنَّهَا منها، فَقُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ يُبَيِّنْ لَنا أَنَّهَا مِنْهَا. رواه أحمد و أبوداود و الترمذي و قال هذا حديث حسن صحيح، والحاكم و صحَّحه ووافقه الذهبي.) .

واتە: (عەبدوڵڵای كوڕی عەبباس) دەڵێ بە (عوسمان) م گوت، خوا لێیان ڕازی بێ، چ شتێك وای لێكردن كە سووڕەتی (الأنفال) كە لە جۆری (مثاني) یە، ببەنە لای سووڕەتی (البراءة) كە لە جۆری (مئين) ە، وە دێڕی (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) یشیان لە نێوان دا نەنووسن، وە لە ڕێزی حەوت سووڕەتە درێژەكان (السبع الطوال) دایبنێن؟ عوسمانیش گوتی: زۆر جاران پێغەمبەری خوا (ﷺ) سووڕەتێكی چەند ئایەتی بۆ دەهاتە خوار، جا ئەگەر شتێكی ـ واتە لە سووڕەتەكە ـ بۆ هاتبایە خوار، هەندێك لە وانەی بانگ دەكرد كە قورئانیان دەنووسیەوە و دەیفەرموو: ئەم ئایەتانە لەو سوڕەتەدا دابنێن، كە فلاَن شتەی تێدا باسكراوە، سووڕەتی ئەنفالیش لەسەرەتای ئەو قورئانە بوو كە لەمەدینە هاتۆتە خوار، وە

سوورەتی بەرائەش لەوقورئانەیە کە لە کۆتایی دا هاتۆتە خوار، وە بابەت و نیوەڕۆکەکەیشی بەو دەچوو {واتە: نیوەڕۆکی ئەنفالیش وەك هی بەرائەبوو} ئیدی پێم وابوو کە هەر بەشێکە لەوی {واتە: بەرائەش بەشێکە لە ئەنفال} پێغەمبەری خواش (ﷺ) کۆچی دوایی کرد، بەر لەوەی بۆمان ڕوون بکاتەوە کە بەشێکە لەوی ـ یان نا؟ ..

ئنجا شایانی باسە پسپۆڕو شارەزایانی بواری قورئانناسیی، سوورەتەکانی قورئانیان لە ڕووی قەبارە و زۆریی و کەمی ئایەتەکانیانەوە بۆ چوار جۆر پۆلێنیان کردوون، کە ئەمانەن:-

1- (السبع الطوال) حەوت سوورەتە درێژترەکان، کە (البقرة و آل عمرآن و النساء و المائدة و الأنعام و الأعراف و الانفال و التوبة) ن.

2- (المئين) کە ئەو سوورەتانەن کە ژمارەی ئایەتەکانیان لە (100) زیاتر یان تۆزێك کەمترە و ڕاستەوخۆ لە دوای (السبع الطوال) ەوە دەست پێ دەکەن.

3- (المثاني) کە ئەو سوورەتانەن کە لە دوای (المئين) دێن و بە هۆی بەدوای واندا هاتنیان ئەو ناوەیان لێنراوە، یان لەبەر ئەوەی زۆر دەخوێندرێن و دووبارە دەکرێنەوە.

4- (المفصل) كە ئەو سـوورِەتانەن كـە لـە دوای (المثـاني) ەوە دێـن، كە لە سوورەتی (ق) هەتا كۆتایی قورئانن .

بڕگەی حەوتـــەم: چـــۆنیەتی نووســـینەوە و کۆکردنـــەوەی قورئـــان و قۆناغەکانی:

ئێمە بۆ ئاشنابوونی زیاتر بە قورئان و شارەزایی زیـاتر دەربـارەی دوایـین کتێبـی خوا(سـبحانە وتعـالی)، پێویسـتە بەرچـاومان ڕوون بێـت کـە قورئـان دوای ئـەوەی لـە خـوای پـەروەردگارەوە بـە (جیبریـل) دا (علیـە السـلام) بـۆ پێغەمبـەری کۆتـایی موحەممـەد (ﷺ) دابەزێنـدراوە، چۆن نووسراوەتەوە و پارێزراوە، پاشان چۆن خراوەتـە نێـوان دوو بەرگـەوە و نـاوی لێنـراوە: (مصـحف) واتـە: پەڕاو، کتێب ؟، دەڵێین نووسینەوەو کۆکردنەوەی قورئان، بـە سێ قۆنـاغان دا تێپەڕیوە:

قۆناغی یەکەم: نووسینـەوەی دەست بەجێی قورئـان، پـاش وەرگـیران و لەبـــەرکرانی لەلایـــەن پێغەمبـــەری خـــواوە (ﷺ)، وە لەلایـــەن ژمارەیـەك لـە هـاوەڵانی بەڕێزیـەوە، لـە پیـاوان و ئافرەتـان: بـەڵێ قۆنـاغی یەکەمی کۆکردنەوەی قورئـان نووسـینەوەی بـووە، دەست بەجێ و هەرکە خوا (سبحانە وتعالی) لە ڕێی جیبریلەوە قورئانی بەسەر پێغەمبەردا خوێندۆتەوە و دڵی موبارەکی پێغەمبەر وەری گرتـوە، یەکسـەر پێغەمبـەر (ﷺ) گەیاندوویـەتی بـە هـاوەڵانی بەڕێزی و بۆی خوێندوونەتەوە، کە هەیان بـووە هـەموو قورئـانی لەبـەربووە و دەسـت بـەجێ لـە دەمـی موبـارەکی پێغەمبـەر (ﷺ) وەری گرتوە و لەبەری کردوە، وە هەشیان بووە کەمتر، وە هاوکات

لەگەڵ ئەوەدا نووسراویشەتەوە، پێغەمبەر (ﷺ) چەند نووسەرێكی هەبوون پێیان گوتراوە: (كُتاب الوحي) نووسەرەوانی وەحی، ئەوانەی كە قورئانیان نووسیوەتەوە یەكسەر بانگی كردوون و ئەوەی كە بۆی دابەزێندراوە نووسیویانەتەوە.

با لەوبارەوە تەماشای ئایەتەكانی سوورەتی: (ألأعلى) بكەین، خوا دەفەرموێ: ﴿ سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنسَىٰٓ ﴿٦﴾ إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُۚ إِنَّهُۥ يَعْلَمُ ٱلْجَهْرَ وَمَا يَخْفَىٰ ﴿٧﴾ ﴾ الأعلى، واتە: بە تەئكید بۆت دەخوێنینەوە، {واتە: قورئانت بەسەردا دەخوێنینەوە} لەبیریشت ناچێتەوە {ئەوە بۆ دڵنیاكردنەوەی پێغەمبەرە (ﷺ)} مەگەر ئەوەی خوا بیەوێ لەبیرت بچێتەوە، {خوا (سبحانه وتعالى) زۆرجار ئەم ڕستە موبارەكە دەفەرموێ، بۆئەوەی كە یاسا و سوننەتێكی خۆی فێری ئێمە بكات، ئەویش ئەوەیە كە خوا هەر شتێكی بیەوێ دەیكات و ئەگەر بیەوێ شتێك لەبیر پێغەمبەر (ﷺ) بچێتەوە، ئەوە لەبیری دەچێتەوە، بەڵام كە نەیویستوە، ئەوە لەبیری ناچێتەوە، لەبەرئەوە كە خوا نەیویستوە}، بێگومان خوا ئاشكرا و پەنهان دەزانێ واتە: ئەوەی ئاشكرایە و ئەوەش كە پەنهانە، لە هەمووی ئاگادارە.

هەروەها لە سوورەتی (القيامة) دا خوا دەفەرموێ: ﴿ لَا تُحَرِّكْ بِهِۦ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِۦٓ ﴿١٦﴾ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُۥ وَقُرْءَانَهُۥ ﴿١٧﴾ فَإِذَا قَرَأْنَٰهُ فَٱتَّبِعْ قُرْءَانَهُۥ ﴿١٨﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُۥ ﴿١٩﴾ ﴾ القيامة

پێشتریش ئەم ئایەتانەمان هێناو خستمانە ڕوو كە پێغەمبەر (ﷺ) زۆر سووربوو لەسەر ئەوە كە ئەوەی (جیبریل) بۆی دەخوێنێتەوە، یەكسەر وەری بگرێ وە بەزاری موبارەكیشی بیبێژێ، واتە: لەگەڵ ئەوەدا كە وەریدەگرت یەكسەر گۆ (تلفظ) یشی پێ دەكرد، بۆ ئەوەی دڵنیابێ كە ئایا وەكو خۆی وشەكان وەردەگرێ یان نا ؟ جا خوا ئامۆژگاریی كرد و فەرمووی: ﴿لَا تُحَرِّكْ بِهِۦ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِۦٓ﴾ زمـــانتی پێ مەجووڵێنە بـــۆ ئەوەی پەلـەی لێ بكەی، واتە: پەلەی لێ بكەی كە زوو لەبەری بكەی و لە زەینت دا بـیـپـــارێـزی. ﴿إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُۥ وَقُرْءَانَهُۥ﴾ بێگومان لەسەر ئێمــەیە كۆكردنەوە و خوێندنەوەی ﴿فَإِذَا قَرَأْنَٰهُ فَٱتَّبِعْ قُرْءَانَهُۥ﴾ جا هەركاتێ خوێندمـانەوە (لـــەڕێی جیبریلەوە) تۆش بەدوای خوێنەوەكـەی بكـــەوە، ﴿ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُۥ﴾ ئنجا نـــەك هـــــەر كۆكردنـــەوە و خوێندنەوەی، بەڵكو ڕوون كردنەوەیشی، كە چۆن كاری پێ بكەن و چۆن پراكتیزەی بكەی، ڕوون كردنەوەیشی لەسەر ئێمەیە، وە لە سووڕەتی (طه) شدا دەفەرموێ:﴿ فَتَعَٰلَى ٱللَّهُ ٱلْمَلِكُ ٱلْحَقُّ ۗ وَلَا تَعْجَلْ بِٱلْقُرْءَانِ مِن قَبْلِ أَن يُقْضَىٰٓ إِلَيْكَ وَحْيُهُۥ ۖ وَقُل رَّبِّ زِدْنِى عِلْمًا ﴿١١٤﴾ ﴾ طه، واتە: وە پەلە مەكەلە وەرگرتنی قورئان دا پێش ئەوەی وەحی یەكەی بۆتۆ تەواو بـــێ {جـــاری وا هەبـــــوو پێغەمبەر (ﷺ) لەگەڵ (جیبریل) دا دەی گوتەوە و لێ ی ڕانەدەوەستا تاكو خوێندنەوەی

ئایەتەكان تەواو دەكات و لەگەڵی دەگوتەوە،} جا خوا دەفەرموێ: پەلەی لێ مەكە پێش ئەوەی كە جبریل تەواوی بكا، بیلێیەوە، با تەواوی بكا، ﴿وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا﴾ وە بڵێ: پەروەردگارم زانیارییم بۆ زیاد بكە، واتە: ئەم دووعایە بكە تاكو هەم خوا لە قورئاندا زیاتر شارەزات بكا، وە هەم زیاتر فێری زانیارییت بكا بە گشتی .

هەروەها ئەم فەرمایشتەش زۆر جوان بۆمان ڕوون دەكاتەوە كە هەر لەسەرەتای دابەزینی وەحی یەوە وەحی نووسراوەتەوە: (عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: " كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ نُؤَلِّفُ الْقُرْآنَ مِنَ الرِّقَاعِ , " أخرجه الحاكم في المستدرك هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الشَّيْخَيْنِ وَلَمْ يُخَرِّجَاهُ) زەیدی كوڕی سابیت كە پێشتریش باسمان كرد یەكێك بووە لە دیارترین نووسەرەوەكانی وەحی، دەڵێ: ئێمە لە خزمەت پێغەمبەری خوادا (ﷺ) دەبووین، قورئانمان دەنووسییەوە لەسەر ڕیقاع، (رقاع) كۆی (رُقعة) یەو هەر چییەك كە شتی لەسەر بنووسرێ، جا چەرم بێ، بەردی تەنك بێ، گەڵای درەخت بێ، هەر شتێك بێ، نووسینی لەسەر بكرێ، پێی دەگوترێ: (رقعة) كە كۆیەكەی (رِقاع) ە .

جا زەید دەڵێ: لە خزمەت پێغەمبەر (ﷺ) دا قورئانمان دەنووسییەوە و كۆ دەكردەوە، لەو شتانەدا كە لەو ڕۆژگارەدا لە جیاتی كاغەز شتیان لەسەر نووسراوە.

واتــە: لــە قۆنــاغی یەكــەم دا ئایەتــەكان كــە بــۆ پێغەمبــەر (ﷺ) دابــەزیون، بــە دوو شــێوە پــارێزراون، یەكــەم بۆخــۆی لەبــەری كــردوون لەگــەڵ ژمارەیــەك لــە هــاوەڵانی بــەڕێزی لــە پیــاوان و ئافرەتان ئەوە شـێوەی یەكـەم، شـێوەی دووەم ئـەوە بـووە كـە ئـەو ئایەتانــە، ئــەو ســوورەتانە نووســراونەتەوە، وەكــو پێشــتر باســمان كردو دواتر زیـاتریش تیشـك دەخەینـە سـەر ئـەو مەسـەلەیە، كـە چۆنیەتی كۆكردنەوەی ئایەتەكان و سوورەتەكانە.

قۆناغی دووەم: كۆكردنەوە و نووسینــــەوەی قـــــورئان لـــە ڕۆژگاری خەلیفەی یەكەمی پێغەمبەر (ﷺ) (أبوبكر الصدیق) دا خوای لێ ڕازی بێ، لەلایەن زەیدی كوڕی سابیتەوە، خوای لێ ڕازی بێ، ئەویش بە پێشنیاری عومەری كوڕی خەتتاب خوای لێ ڕازی بێ: كە من فەرموودەكە سەرەتا دەقە عەرەبییەكەی دەخوێنمەوە، دوایی مانای دەكەم، چونكە دەقێكی زۆر گرنگە بە تایبەت بۆ ئەم ڕۆژگارە كە كەسانێكی بێ بڕواو داخدار بەرانبەر بە ئیمان و ئیسلام وقورئان دەیانەوێ تانە وتەشەر لەسەنەدی قورئان بدەن و جارجار لەو بارەوە شت دەنووسن، بێ ئەوەی كە شارەزای مێژوو بن، جا ئەم فەرموودەیە وەڵامێكی ددان شكێنە بۆ ئەو جۆرە كەسانە:

(عَنْ عُبَيْدِ بْنِ السَّبَّاقِ ، أَنَّ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: أَرْسَلَ إِلَيَّ أَبُو بَكْرٍ مَقْتَلَ أَهْلِ الْيَمَامَةِ، فَإِذَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ عِنْدَهُ، قَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ

عَنْهُ: إِنَّ عُمَرَ أَتَانِي، فَقَالَ: " إِنَّ الْقَتْلَ قَدِ اسْتَحَرَّ يَوْمَ الْيَمَامَةِ بِقُرَّاءِ الْقُرْآنِ، وَإِنِّي أَخْشَى أَنْ يَسْتَحِرَّ الْقَتْلُ بِالْقُرَّاءِ بِالْمَوَاطِنِ فَيَذْهَبَ كَثِيرٌ مِنَ الْقُرْآنِ، وَإِنِّي أَرَى أَنْ تَأْمُرَ بِجَمْعِ الْقُرْآنِ. قُلْتُ لِعُمَرَ: كَيْفَ تَفْعَلُ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ عُمَرُ: هَذَا وَاللَّهِ خَيْرٌ، فَلَمْ يَزَلْ عُمَرُ يُرَاجِعُنِي حَتَّى شَرَحَ اللَّهُ صَدْرِي لِذَلِكَ وَرَأَيْتُ فِي ذَلِكَ الَّذِي رَأَى عُمَرُ" ، قَالَ زَيْدٌ: قَالَ أَبُو بَكْرٍ: إِنَّكَ رَجُلٌ شَابٌّ عَاقِلٌ لَا نَتَّهِمُكَ وَقَدْ كُنْتَ تَكْتُبُ الْوَحْيَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَتَبَّعِ الْقُرْآنَ فَاجْمَعْهُ، فَوَاللَّهِ لَوْ كَلَّفُونِي نَقْلَ جَبَلٍ مِنَ الْجِبَالِ مَا كَانَ أَثْقَلَ عَلَيَّ مِمَّا أَمَرَنِي بِهِ مِنْ جَمْعِ الْقُرْآنِ، قُلْتُ: كَيْفَ تَفْعَلُونَ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ قَالَ: هُوَ وَاللَّهِ خَيْرٌ، فَلَمْ يَزَلْ أَبُو بَكْرٍ يُرَاجِعُنِي حَتَّى شَرَحَ اللَّهُ صَدْرِي لِلَّذِي شَرَحَ لَهُ صَدْرَ أَبِي بَكْرٍ وعُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فَتَتَبَّعْتُ الْقُرْآنَ أَجْمَعُهُ مِنَ الْعُسُبِ وَاللِّخَافِ وَصُدُورِ الرِّجَالِ حَتَّى وَجَدْتُ آخِرَ سُورَةِ التَّوْبَةِ مَعَ أَبِي خُزَيْمَةَ الْأَنْصَارِيِّ، لَمْ أَجِدْهَا مَعَ أَحَدٍ غَيْرِهِ (لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ) { سورة التوبة آية 128 } حَتَّى خَاتِمَةِ بَرَاءَةَ فَكَانَتِ الصُّحُفُ عِنْدَ أَبِي بَكْرٍ حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ، ثُمَّ عِنْدَ عُمَرَ حَيَاتَهُ، ثُمَّ عِنْدَ حَفْصَةَ بِنْتِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُما) رواه البخاري وأحمد. ئەمەش قۆناغی دووەمی کۆکردنەوە و نووسینەوەی قورئانە کە هەر تەواوکەری کاری قۆناغی یەکەمە، زەیدی کوڕی سابیت دەڵێ: ئەبووبەکر لەدوای جەنگی یەمامە لەدوای ناردم، کە چووم عومەری کوڕی خەتتابی لەلابوو، ئەبووبەکر خوای لێ ڕازی بێ گوتی: عومەر هاتەلام و گوتی: لە ڕۆژی یەمامەدا {واتە:

جەنگێك هەبووە بەناوی جەنگی یەمامە لە یەمەن ڕوویداوە لەنێوان سوپای ئیسلام و هەڵگەڕاوەكـــان دا} جا قورئـــان خوێنەكان {قورئان لەبەرەكان} زۆریان لێ كوژراوە لە و جەنگەداو من دەترسێم كە لە شوێنەكانی دیكەش {لە جەنگەكانی دیكەش دا} قورئان لەبەرەكان و هەڵگرانی قورئان زۆریان لێ بكوژرێن، {چونكە هەڵگرانی قورئان سەرەڕمی سوپای ئیسلام بوون لەپێش خەڵكی دیكەوە بوون} وە سەرەنجام زۆرێك لە قورئان بڕوا {كە ئەوان لە سینەیان دا هەڵیان گرتوە}، بۆیە من پێم وایە كە فەرمان بكەی بە كۆكردنەوەی قورئان، منیش بە عومەرم گوت: چۆن شتێك بكەین كە پێغەمبەری خوا (ﷺ) نەیكردوە ؟ {واتە: پێغەمبەری خوا خۆی قورئانی لەنێو دووبەرگ دا كۆنەكردۆتەوە، بەڵێ نووسراوەتەوە لەچەرم و لە بەردی تەنك و لەوانە نووسراوەتەوە، بەلاّم نەخراوەتە نێوان دوو بەرگەوە} عومەریش گوتی: بەخوا ئەمە شتێكی باشەو با بیكەین، ئیدی عومەر وتو وێژی لەگەڵ كردم، تا خوا سینەی منی گوشاد كرد بۆ ئەوەی كە پێشنیاری كرد، وە قەناعەتی منی وەكو هی عومەر لێكرد، زەید دەڵێ: ئەبووبەكر پێی گوتم: تۆش پیاوێكی گەنجی عاقڵی و لەلای ئێمە تۆمەتبارنی، {واتە: متمانەمان پێتە} وە تۆ لەسەردەمی پێغەمبەری خواش (ﷺ) دا وەحییت دەنووسییەوە، بۆیە دوای قورئان بكەوە و كۆی

بكەوە، {واتە: بیخە نێوان دوو بەرگەوە}، سوێند بە خوا ئەگەر پێیان گوتبام چیایەك لە چیایەكان لە شوێنی خۆی بگوازەوە بەقەدەر ئەوە لە سەرشانم قورس نەبوو! پێم گوتن: چۆن شتێك دەكەن كە پێغەمبەری خوا (ﷺ) نەیكردوە ؟، ئەبووبەكریش گوتی: ئاخر بەخوا ئەوە كارێكی باشە، وە هەر لەگەڵم خەریك بوو وتووێژی لەگەڵ دا كردم تا خوا سینەی گوشاد كردم بۆئەوەی كە سینەی ئەبووبەكر و عومەریشی بۆ گوشاد كردبوو {واتە: هەمان قەناعەت بۆ منیش دروست بوو} وە دەستم كرد بە كۆكردنەوەی قورئان، كۆم دەكردەوە لە: ئەوەی كە لەسەر گەڵای دار خورما نووسرابوو، وە ئەوەی لەسەر بەردی تەنك نووسرابوو، وە ئەوەی كە لەسینەی پیاواندا هەبوو {لە سینەی ئیمانداران دا كە هەڵگرانی قورئان بوون} هەتا كۆتایی سوورەتی تەوبەم تەنیا لەلای ئەبوو خوزەیمەی ئەنصاریی بینی، لەلای غەیری ئەوم نەبینی: ﴿ لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِٱلْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢٨﴾ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَقُلْ حَسْبِىَ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ ٱلْعَرْشِ ٱلْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾ ﴾ التوبة، هەتا كۆتایی سورەتی بەرائە، {واتە: ئەم دوو ئایەتە} وە ئەو پەڕانە لەلای ئەبووبەكربوون خوای لێ ڕازی بێ تا خوا بردیەوە و وەفاتی كرد، دوایی لەلای عومەر بوون تاكو لە ژیاندا بوو، لەدوای

عومەریش {ئەو پەڕانە كە قورئانیان تێدا كۆكرابۆوە} برانە لای حەفصەی كچی عومەر خوا لێیان ڕازی بێ.

*** ڕوونكردنەوەی سێ مەسەلە ***

لێرەدا پێویست دەكات سێ مەسەلە ڕوون بكەینەوە:

1- كە زەیدی كوڕی سابیت دەڵێ: **(لم اجدها مع غیره)** واتە: كۆتایی سووڕەتی بەڕائەم جگە لە ئەبوو خوزەیمەی ئەنصاریی لەلای كەسی دیكە نەبینی، ئایا مانای وایە كە تەنیا ئەو ئەم دوو ئایەتەی لەبەربوون ؟ نەخێر، بەڵكو مەبەستی ئەوەیە كە لەلای غەیری ئەوم چنگ نەكەوتن بە نووسراوەیی، وەك (أبو شامة) گوتوویەتی: (لم أجدها مكتوبةً مع غیره) كە (السیوطي) لە: (الإتقان في علوم القرآن)دا[1] لێی گێڕاوەتەوە، بەڵام دیارە لای چەندان هاوەڵی دیكە بەلەبەر كراویی هەبوون و، ئەم دوو ئایەتەشیان لە میان (ضمن) ی سووڕەتی (التوبة) دا لەبەربوون.

2- لێرەشەوە دەردەكەوێ كە زەیدی كوڕی سابیت خوای لێ ڕازی بێ قورئانی كۆكردۆتەوە، دوو شتی كردوون و لەسەر دوو بناغە قورئانی كۆكردۆتەوە، أ- ئەوەی كە نووسراوەتەوە، ب- ئەوانەی كە لەبەریان بووە، چونكە بۆخۆی دەڵێ: (فَتَتَبَّعْتُ الْقُرْآنَ أَجْمَعُهُ مِنَ الْعُسُبِ وَاللِّخَافِ وَصُدُورِ الرِّجَالِ) واتە: شوێن

---

[1] بڕوانە، ج1 ص101 .

قورئـان كـەوتم و كـۆم كـردەوە ئـەوەی كـە نووسـرابۆوە لەگـەڵای درەخت و لـە چـەرم و لەبـەردی تـەنك، وە ئـەوەی كـە لـە سـینەی پیاوان دابوو.

3- ئنجا ئایا هەركەس هاتبێت و گوتبێتی ئایەتێكم لەبـەرە، زەیـد لێی وەرگرتوە؟ نەخێر، بەڵگەشمان لەسەر ئـەوە، ئـەم دەقەیـە كـە (أبوداود) لە (سُنَن) ی خـۆی دا هێناویـەتی: (قالَ أَبُوبَكر "رَضيَ اللهُ عَنْهُ" لِعُمرٍ وَزَيد بنُ ثابِتْ: أُقْعُدوا على بابِ المَسْجِدِ، فَمَنْ جاءَكُما بِشاهِدَينِ عَلى شَيءٍ مِنْ كِتابِ اللهِ فَاكْتُباهُ) واتـە: ئەبووبـەكر خـوای لێ ڕازی بـێ بـە عومـەری كـوڕی خـەتتاب و زیـدی كـوڕی سـابیتی گـوت: {عومەریش دیارە هاوكاری زەید بـووە} لەسـەر دەرگـای مزگـەوت دانیشـن، هـەر كەسـێك دوو شـاهیدی هـەبوون، كـە فـڵان ئایەتـە ئایەتێكی قورئانە، بینووسن. {واتە: ئەگەر دوو شاهێدی نـەبوون، ئەوە مەینووسنەوە}، جا دیارە دەگونجێ مەبەسـت لـە دوو شـایەد (شاهدین) لێرەدا مانا ڕواڵەتییەكەی بـێ، واتـە: دووكەسـی متمانـە پێكراو شایەدی بۆ بدەن كە ئەوەی لەبەریەتی بەشێكە لە قورئان، وە دەشـگونجێ، وەك هەنـدێك لـە زانایـان گوتوویانـە و منـیش ڕایەكەیانم پێ پەسەندە، كە مەبەست لەو دوو شایەدە، هەركام لە نووسین و لەبـەربوون (الكتابـة و الحفـظ) بـێ، واتـە: هـیچ شـتێك بـەناوی قورئانـەوە مەنووسـنەوە، تـاكو بەهـەركام لـە نووسـین و

لەبەر کردن، پشت ئەستوور نەبێ، دیارە هیچ سووڕەتێکیش نەبووە کە بە سەدان هاوەڵ لەبەریان نەبووبێ خوا لێیان ڕازی بێ، چونکە ئەوان دیندارییەکەیان هەموو لەسەر بناغەی قورئان بووە و، وەکو هەندێك[1] لە مسوڵمانانی ئێستا نەبوون کە ئایەتێکی بە تەواویی لەبەرنەبێ و، بگرە فاتیحەشی ڕەوان نەبێ! کەچی گومانیشی وابێ کە مسوڵمانێکی تێروتەواوە! بەڵکو ئەوان ژیانەکەیان و دونیاداریی و دینداریی یەکەیان بە تەواویی لەسەر بناغەی قورئان بووە.

قۆناغی سێیەم: کۆکردنەوەی قورئان لە شێوەی موصحەف دا لە ڕۆژگاری خەلیفەی سێیەم دا : سێیەم قۆناغی کۆکردنەوەی قورئان، ئەم دەقە بە ڕوونیی باسی دەکات: (عَنْ إبن شهاب أن أنس بْنِ مَالِكٍ حدَّثَهُ، أَنَّ حُذَيْفَةَ بْنَ الْيَمَانِ قدم على عثمان، وكان يغازي أَهْلَ الشَّامِ فِي فَتْحِ أرْمِينِيَةَ، وَأَذْرَبِيجَانَ مَعَ أَهْلِ الْعِرَاقِ، فَأَفْزَعَ حذيفة اخْتِلافُهُمْ فِي الْقِراءة، فَقَالَ حذيفةُ لِعُثْمَانَ: " يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، أَدْرِكْ هَذِهِ الأُمَّةَ قَبْلَ أَنْ يَخْتَلِفُوا فِي الْكِتَابِ اخْتلافَ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى" ، فَأَرْسَلَ عُثْمَانُ إِلَى حَفْصَةَ: أَنْ أَرْسِلِي إِلَيْنَا بِالصُّحُفِ نَنْسَخُهَا فِي الْمَصَاحِفِ، ثُمَّ نَرُدُّهَا إِلَيْكِ. فَأَرْسَلَتْ بِهَا حَفْصَةُ إِلَى عُثْمَانَ، فَأَرْسَلَ عُثْمَانُ إِلَى زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ , وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ ,وَسَعِيدِ بْنِ الْعَاصِ , وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ، فَنسخوها فِي

---

[1] دیارە لێرەدا مەبەستمان کەسانی خوێندەوارو شارەزایە، ئەگەرنا خەڵکی نەخوێندەوار زۆر جار عوزرو پاساویان هەیە.

الْمَصَاحِفِ، ثُمَّ قَالَ عثمان لِلرَّهْطِ الْقُرَشِيِّينَ الثَّلاثَةِ: اذا اخْتَلَفْتُمْ أَنْتُمْ وَزَيْدُ بن ثابت في شيء من القرآن فَاكْتُبُوهُ بِلِسَانِ قُرَيْشٍ، فَإِنَّهُ نَزَلَ بِلِسَانِهِمْ. فَفَعَلُوا حَتَّى إِذَا نَسَخُوا الصُّحُفَ فِي الْمَصَاحِفِ، ردَّ عثمانُ الصُّحف الى حفصة و أرسل الى كُلِّ أُفُقٍ بِمُصْحَفٍ مِمَّا نَسَخُوا، و أَمَرَ بِمَا سِوَاه مِنَ الْقُرْآنِ، فِي كُلِّ صَحِيفَةٍ أَوْ مُصْحَفٍ أَنْ يُحْرَق) رواه البخاري: (4987)، هەروەها باقی کۆکەرەوانی فەرمایشتی پێغەمبەر (ﷺ) هێناویانە.

واتە: (ابن شهاب) لە ئەنەسی کوڕی مالیکەوە دەگێڕێتەوە دەڵێ: حوزەیفەی کوڕی یەمان خوا لێی ڕازی بێ چوو بۆ لای عوسمان خوا لێی ڕازی بێ، {کە سێیەمین خەلیفەی پێغەمبەرە (ﷺ)} وە حوزەیفەی کوڕی یەمان عادەتی وابوو، لەگەڵ ئەهلی شام دا دەچوو بۆ جەنگ بۆ ئازادکردنی ئەرمینیا، وە لەگەڵ ئەهلی عێراقیش دا دەچوو بۆ جەنگ بۆ ئازادکردنی ئازەر بایجان، جا ئەوە حوزەیفەی ترساند کە بینی مسوڵمانان ڕاجیاییان هەیە لە خوێندنەوەی قورئاندا، حوزەیفە کاتێك گەڕایەوە بە عوسمانی گوت: ئەی فەرماندەی بڕواداران ! فریای ئەم ئۆممەتە بکەوە پێش ئەوەی بکەونە کێشەو ناکۆکیی دەربارەی کتێبی خوا، وەك جوولەکە و نەصرانییەکان! عوسمانیش ناردی بۆلای (حەفصە) خوا لێی ڕازی بێ: (صحف) مان بۆ بنێرە، {کە بریتی بوون لەو پەڕانەی کە قورئانیان تێدا کۆکرابۆوە، بەڵام جارێ نەکرابوون بەیەك کتێب} بۆ ئەوەی لە دوو تویی چەند بەرگێکدا

بیاننوسینەوەوكۆیان بكەینەوە، دوایی پەڕەكانت بۆ دەنێرینەوە، حەفصەش ناردنی بۆلای عوسمان، ئەویش فەرمانی كرد بە: زەیدی كوڕی سابیت و (عەبدوڵلا) ی كوڕی زوبەیر و سەعیدی كوڕی عاص و (عەبدورەحمانی) كوڕی حاریثی كوڕی هیشام، {واتە: لیژنەیەكی چوار قۆڵیی پێك هێنا، یەكێكیان ئەنصاڕیی و سێشیان قورەیشیی بوون}، ئەوانیش ئەو پەڕانەیان خستە سەر پەڕی دیكەو لە دوو توێی دوو بەرگ دا، وە چەند موصحەفێكیان لەبەر گرتەوە، {كە هەندێكیان دەڵێن: حەوت بوون، هەندێ دەڵێن پێنج بوون، هەندێ دەڵێن چوار بوون}، وە عوسمان خوا لێی ڕازی بێ بە سێ قورەیشییەكانی گوت: ئەگەر ئێوە لەگەڵ زەیدی كوڕی سابیت لە شتێك لە قورئان {لە ئایەتێك، لە وشەیەك}دا، كەوتنە ڕاجیایی یەوە، كە چۆن بنووسرێ ؟ ئەوە بە زمانی قورەیش بینووسن، چونكە قورئان بە زمانی قورەیشی یەكان {بە پلەی یەكەم} هاتۆتە خوارێ، ئەوانیش وایان كرد، هەتاكو پەڕەكانیان لەشێوەی موصحەف دا تەرتیب كرد و چەند نوسخەیەكیان لێ گرتەوە، وە عوسمان خوای لێ ڕازی بێ، پەڕەكانی ناردەوە بۆ حەفصە.

وە بۆ هەر ناوچەیەك {وەك: بەصرە وكووفە وشام وخوڕاسان و میصر} موصحەفێكی نارد {واتە: قورئانێك كە لەنێو دووبەرگ دا كۆكرابۆوە لەوەی كە نووسیویانەتەوە}، بەلاَم هەرچی قورئانی

دیکـە، کەلەشـێوەی پـەڕ و کتێبـان دا نووسـرابوو، فـەرمانی کـرد هەموویان سووتاند.

لێرەدا ئەوەمان بۆ دەردەکەوێ کە قۆناغی سێیەم هەر تەواوکـەری قۆناغی دووەمە و ئەویش تەواوکەری قۆناغی یەکەمە، بـەڵام ئایـا ئەو قورئانەی خراوەتـە نێـو دوو بەرگـەوە و، ئێسـتا لەبەردەسـتی ئێمە دایە، جیایە لەوەی کـە لـە سـەردەمی پێغەمبـەر دا (ﷺ) وە پاشتر لە سەردەمی ئەبووبەکر دا بە ڕاوێژی عومەر کۆکراوەتەوە؟ نـەخێر، بـەڵکو هەریەکـە، بـەڵام ئـەو کـات نـەخرابووە نێـو دوو بەرگەوە، جا ڕەنگە یەکێ بڵێ: باشە چی دەبـوو ئەگـەر پێغەمبـەر (ﷺ) هەر ئەو کاتە بیخستبایە نێو دوو بەرگەوە ؟ دەڵـێین: ئـەوە نەدەگونجا، چونکە سوورەتی وا هەیـە هەنـدێك ئایـەتی ئـەم ساڵ هاتوونە خوار و هەندێك ئایەتی دیکەی دوای چەندان ساڵی دیکـە هاتوونــە خــوارێ، کەواتــە دەبــوو هــەموو جــارێ موصــحەفەکە بگۆڕن، دیارە ئەو کاتەش تیا نووس هێندە زۆر نەبوون و شتێکی بــە زەحمــەت دەبــوو هێنــدە شــێوەی ڕێکخســتن و ڕیزبەنــدیی ئایەتەکان بگۆڕن، لەبەرئـەوە پێغەمبـەر (ﷺ) لێـی گـەڕاوە هـەتا سوورەتەکان تـەواو بـوون، زانیویـەتی کـە لـەدوای خـۆی هـاوەڵانی بەڕێزی خوا لێیان ڕازی بێ مشووری دەخۆن و کۆی دەکەنەوە.

لێــرەدا پرســیاریك دەکــرێ: وشــەی (صــحف) لەگــەڵ (مصــحف) جیاوازییان چییە ؟ (صحف) کە کۆی (صحیفة) یە واتە: پـەڕەکان

(مصحف) یش واتە: كتێب و پەڕی لێكدراوو تەرتیب كراو، وشەی: (صُحُف) بۆ یەكەمجار لەسەردەمی ئەبووبەكر دا خوای لێ ڕازی بێ بـەكارهات، وشـەی (مصـحف) یـش هێنـدێ دەڵـێن: یەكـەمجار لەسـەردەمی ئەبووبـەكر دا بـەكارهاتوە، بـەڵام هەنـدێكی دیكـە دەڵێن: یەكەمجار لەسەردەمی عوسمان دا بەكارهێنراوە، وە گـرنگ ئەوەیە (مصحف) یـانی: قورئـانێكی نووسـراوەی كـە لـەنێوان دوو بەرگ دا كۆكراوەتەوە .

هەروەها لێـرەدا پرسـیارێكی دیكـەش دەكرێ:ئایـا بۆچـی پـەڕەكان (صحف) پاش كۆچی دوایـی عومـەر لـەلای عوسمـان نـەبوون خـوا لێیان ڕازی بێ و بۆچی دەچنە لای حەفصـەی كچی؟ وەڵامەكـەی ئەوەیە كەئەو كاتە كە عومەر خوا لێی ڕازی بێ بریندار دەكرێ و لەسەر جێگای مردن دەبێ، خۆ جارێ نازانن كێ دەبێ بە خەلیفە، لەبەرئـەوە وەكـو ئەمانـەتێك عومـەر خـوا لێـی ڕازی بـێ لـەلای حەفصەی كچی دایناوە، كە هاوسەری پێغەمبەریش (ﷺ) بـووە و لەبەركەر (حافظة)ی قورئانیش بووە .

لە كۆتایی ئەم بڕگەیەش دا ڕوونكردنەوەی چەند مەسەلەیەك بە پێویست دەزانم:-

ڕوونكردنەوەی شەش مەسەلەی گرنگ

یەكەم: مەسەلەی دابەشكرانی قورئان بۆ سی (30) بەش (جزء)، ئایا ئەوە چۆن بووە ؟! لە ڕاستیدا ئەوە زانایان كردوویانە و ڕەنگە لەسەردەمی خەلیفە ڕاشیدەكانیش نەبووبێ و دوایی بووە، زانایان بۆ ئەوەی بابای قورئانخوێن بزانێ چەند بخوێنێ، بۆ نموونە: بۆیە كردوویانەتە سی بەش بۆئەوەی بەلای كەمەوە مرۆڤ شەو و ڕۆژی جوزئێك بخوێنێ، تاكو لە مانگێك دا جارێك قورئان خەتم بكات یاخود ئەگەر نەیتوانی، جوزئێكیان كردۆتە دوو حیزب، بۆئەوەی ئەگەر بە مانگێك نەیتوانی هەموو قورئان بخوێنێ، با بەدوو مانگان بیخوێنێ، شەوو ڕۆژێ یەك (حزب) واتە نیو جوزء، وە ئەوە هیچ بەڵگەیەكی لەسەر نیە كە پێغەمبەر (ﷺ) دابەشی كردبێ بۆ چەند جوزئێك، یاخود بۆ چەند حزبێك.

دووەم: مەسەلەی سەر و بۆركردنی ئایەتەكان، بۆ زانیارییتان ئەوەش دوایی زانایان كردوویانەو ئەصڵی ئەو قورئانەی كە لەسەردەمی پێغەمبەری خوا (ﷺ) و خەلیفە ڕاشیدەكان دا نووسراوەتەوە، ئەو كاتە زمانی عەرەبیی هەر خۆی وابووە، سەر و بۆر و ژێر (فتحة و ضمة و كسرة) و بگرە خاڵ (نقطة) شی نەبووە و، هەر ڕێك وشە (كلمة) بووە و ڕەسمی كەلیمەكە بووە، وە بۆیەش دوایی جیاوازیی خوێندنەوەكان (اختلاف القراءت)

بواری تێدا هەبووە، بەڵام ئێستا ئەو موصحەفانەی لەبەردەستی ئێمەدانە لەوڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ئاسیاو ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست، جیایە لەوەی کەلە وڵاتانی ڕۆژئاوادان، هی ئێمە بە پێی خوێندنەوە (قراءة)ی حەفصە، بەڵام هی ئەوان بەپێی (وەرش) ە، جا ئەگەر سەر و بۆر و ژێر (حرکات) ی وشەکانی قورئان، بە پێی خوێندنەوەی حەفص بێ، ناگونجێ هەندێك وشەی بە پێی خوێندنەوەیەکی دیکە بیخوێنی، دیارە لەسەرەتاوە هەر نوقتە بووە و لە جیاتی فەتحە نوختەیەکیان لەسەرێ دەکرد و، لەجیاتی کەسرە نوختەیەکیان لە خوارێ دەکرد و لە جیاتی زەممە نوختەیەکیان لە نێوەڕاستی وشەکە دا دەکرد، بەڵام دوایی کردیان بە سەر و بۆر و ژێر، (الفتحة و الضمة و الکسرة) و گیرە (شدّة) شیان زیاد کرد.

سێیەم: مەسەلەیەکی دیکە: ڕیزبەندیی سوورەتەکان لە موصحەفدا، بەپێی ڕیزبەندیی هاتنە خوارەوەی سوورەتەکان نیە، وەك پێشتریش باسمان کرد و ئەگەر بەپێی ڕیزبەندیی هاتنە خواریان بووایە، دەبووایە سوورەتی (العلق) لەسەرەتای قورئانەوە بێ و سورەتی (البراءة) لە کۆتایی قورئان دا بێ، بەڵام ڕیزبەندییەك کە لە موصحەفدا ڕەچاو کراوە، وەك پێشتر باسمان کرد: زۆربەی زانایان ڕایان وایە کە زۆربەی سوورەتەکان ئەگەر

هەمووشیان نەبێ، ڕیزبەندیی یەكە یان بە وەحی بووە، وە من پێم وایە ڕیزبەندیی یەكە بەپێی گرنگیی و گەورەیی سوورەتەكانە، هەڵبەتە سوورەتەكانی قورئان هەموویان گەورەن و هەموویان گەورەن، بەلام لەنێو گەورەكانیش دا گەورە هەیە و گەورەتریش هەیە، وە لە نێو ئایەتەكانیش دا هەروایە، ئەوەتا پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێ: گەورەی ئایەتەكانی قورئان (آية الكرسي) یە، وە فەرموویەتی گەورەی سوورەتەكانی قورئان، فاتیحەیە، بۆیەش سوورەتی فاتیحە كراوەتە یەكەمین سوورەت لە ڕیزبەندیی موصحەف داو، دوای ئەو سوورەتی (البقرة) دێ، كە زۆرترین یاساكانی شەریعەتی تێدان، ئنجا دوایی (آل عمران) و (النساء) و(المائدة) و ئەوانی دیكە ...

چوارەم: مەسەلەی: (بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ) كە ئەگەر تەماشای هەندێك لە موصحەفەكان بكەین كە لەنێو ئێمەدا هەن، زۆربەیان (بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ) یان وەك ئایەتێك لە سەر ژمێری ئایەتەكان دا حسێب نەكراوە، جا ئایا (بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ) ئایەتێكە لە هەر سوورەتێك، یان نا، یان چۆنە ؟ زانایان لەسەر ئەوە یەك دەنگن كە (بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ) لەو (113) سوورەتەدا كە لەسەرەتایانەوە هاتوە، كە هەموو سوورەتەكانی قورئانن جگە لە سوورەتی (التوبة)، یان (البراءة) ئایەتێكە لە قورئان، وە لە سوورەتی

(النمـل) یـش دا بەشـێکە لـە ئایـەتێك: ﴿ إِنَّهُۥ مِن سُلَيْمَٰنَ وَإِنَّهُۥ بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٣٠﴾ ﴾ النمـل، بـەلاّم لـەوەدا ڕاجیاییـان هەیـە کـە ئایا ئایەتێکە لە ڕیزی ئایەتەکانیان دا، یاخود ئایەتێکی سەربەخۆیە و لە کاتی سەرژمێری ئایەتەکانیاندا حیساب ناکرێ؟ واتـە: هـەموو لەسـەرئەوە یـەك دەنگـن کـە (بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ) ئایەتێکـە، بـەلاّم هەنـدێکیان دەڵـێن: ئایــەتێکی ســەربەخۆیە و خــوا داینــاوە لەسەرەتای هەموو سوورەتێکەوە، بۆ ئەوەی دیاربێ ئەو سوورەتە کەی دەست پێدەکات و لە کوێ کۆتایی دێ، وە هەنـدێکیان دەڵێن: نەخێر، وەك چۆن زۆربەی هەرە زۆریـان دەڵێن: (بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ) ئایەتێکـە لـە حـەوت ئایەتەکـەی سـوورەتی (الفاتحة)، بـە هـەمان شێوەش ئایەتێکیشە لەهەرکام لەو سوورەتانەی کـە لـە پێشیانەوە هــاتوە، وە لــە ڕیــزی ئایەتــەکانی هــەرکام لــەو ســوورەتانە دا دەژمێررێ، کەواتە: هەموویان لەسەر ئەوە یەك دەنگن کە (بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ) ئایەتێکـە لـە قورئـان، جـا ئایـەتێکی سـەربەخۆیە، یـان ئایەتێکـە لـە ڕیـزی ئایەتـەکانی هـەرکام لـە سـوورەتەکان، لـەوەدا ڕاجیاییان هەیە، ئەگەرنا هەموو زانایان لەسەر ئەوە یـەك دەنگـن کە هەر شتێك لـە موصـحەف دا نووسـراوەتەوە، قورئانـەو (بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ) یـش لەسـەرەتای (113) سـوورەت دا هەیــە، کەواتــە: قورئانە، چونکە غەیری قورئانیان نەنووسیوەتەوە.

پێنجـــەم: مەســـەلەیەكی دیكـــە، مەســـەلەی خوێندنـــەوەكان (قـــراءات) ە، هـــەر بـــەكورتی دەڵـــێین: خوێندنـــەوەكانی قورئـــان ئەوەی كە بە تەواتور لە پێغەمبـــەرەوە (ﷺ) بـــە ئێمـــە گەیشـــتبێ، ئەویش بە قورئان لە قەڵەم دەدرێ، بـۆ وێنـە: ئێمـە لـە سـوورەتی فاتیحـــە دا ڕســـتەی: **(مالـــك یـــوم الـــدین)** دەخوێنینـــەوە، وە دەشـخوێندرێتەوە **(مَلِكِ یوم الدین)** كەواتـە: بـە هـەر كامێكیـان بیخوێنیەوە هەر قورئانە، ئنجا ئایا تـەواتور یـانی چـی؟ تـەواتور ئەوەیە كە كۆمەڵێك لە پێغەمبـەریان بیسـتبێ كـە فلان ئایەتـەی ئـاوا خوێندبێتـەوە، وە كۆمـەڵێكیش لـەو كۆمەڵـەیان بیسـتبێ و كۆمـەڵێكیش لـەو كۆمەڵـە تـا گەیشـتبێتە ئێمـە، بـەڵێ موتـەواتیر ئەوەیە كە كۆمەڵێكی وا لە پێغەمبەریان (ﷺ) بیستبێ كە عـەقڵ بـە مـەحاڵی دابنـێ ئەوانـە لەسـەر درۆ كۆببنـەوە، بـەڵام ئـەو قیرائەتانـەی كـە موتـەواتیر[1] نـەبن و ئاحـاد بـن، ئـەوە حـوكمی حەدیسی ئاحادیان هەیە، واتە: یەقینمان بۆ پەیدا نـابێ كـە ئـەوە قورئانە و ئاوا دەخوێندرێتـەوە، فـەرموودەی ئاحـادییش ئەوانـەن كە یەك نەفەر یان زیاتر لە پێغەمبەر[1] (ﷺ) بیستوویانە، بەڵام نەگەیشتوونەتە ڕاددەی تەواتەر ئنجا هەندێ ئایەتی دیكەش هەن كە یـەكێ لـە هاوەڵان ئـاوای خوێندۆتـەوە و یـەكێكی دیكە ئـاوای

---

[1] بڕوانە (تیسیر علم أصول الفقه) عبدالله بن یوسف الجُدیع، ص137.

[1] سـ رچاوەی پێشوو، ص 141.

خوێندۆتـەوە، ئـەوە ئیجتیهـادی هاوەڵانـە و ڕای ئەوانـە و وەك ڕا (رأي) مامەڵەی لەگەڵدا دەكرێ .

<u>**شەشەم:**</u> كۆتـا مەسـەلە كـە لـەو بـارەوە باسـی بكـەین ئەوەیـە كـە سەرەتای دابەزینی قورئان كە پێشـتریش باسمـان كـرد، بـەڕای مـن وەك لە كتێبی:

{پوختەی ژیاننامەی پێغەمبەری خوا (ﷺ)} دا، جوان باسم كرد وە و بەڵگەكانم هێناون، لە شـەوی (21) ی ڕەمـەزانی ئـەو ساڵەی كە موحەممەد تێیدا بۆتە پێغەمبەر (ﷺ)، واتە: یەكەمین شەوی كـە وەحـی بـۆ هـاتوە، ئەوشـەوە سـەرەتای دابـەزینی قورئانـە كـە لەمانگی ڕەمەزان دا بووە، بە دەقی ئایەتی: ﴿ شَهۡرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِيٓ أُنزِلَ فِيهِ ٱلۡقُرۡءَانُ ﴾ البقرة: ١٨٥، وە ئـەو شـەوەش پێـی دەگـوترێ: شـەوی قـەدر: ﴿ إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ ١ ﴾ القدر، وە پێشـی دەگوترێ شەوێكی بەڕێز: ﴿ إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةٖ مُّبَٰرَكَةٍۚ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ ٣ ﴾ الدخان، ئنجا لێرەدا یەكێك پرسیار دەكا: خوا دەفەرموێ: ئێمـە قورئانمـان لـە مـانگی ڕەمەزانـدا ناردۆتـە خـوار، كەواتـە: دەبـێ هـەموو قورئـان لـە مـانگی ڕەمـەزان دا هـاتبێ، ئاشكراشـە كـە لـە مانگەكانی دیكەش دا قورئان هەر دابەزێنراوە، جا ئایا ئەوە چۆنە ؟ وەڵامەكەشی ئەوەیە كـە سـەرەتای دابـەزینی قورئـان لـە مـانگی ڕەمەزان دا بووە، ئەگەرنا لە هەموو مانگەكانی دیكەش دا قورئـان

دابەزیوە، لە ماوەی ئەو بیست و سێ ساڵەی تەمەنی موبارەکی پێغەمبەردا (ﷺ)، کەواتە: خوای کاربەجێ کە فەرموویەتی: ﴿إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ﴾ واتە: سەرەتای دابەزینی قورئان لە شەوی قەدر داو لە مانگی ڕەمەزاندا بووە، بەڵام ئەوە کە دەگوترێ: سەرەتا قورئان لەلای خوا هاتۆتە (لوح المحفوظ) و دوایی لە (لوح المحفوظ)ەوە هاتوە بۆ ئاسمانی دونیا بۆ (بيت العزّة)، ئەوە لە ڕاستی دا هەرچەندە شوێنەوار و ڕیوایەت هەن لەو بارەوە، بەڵام یەقین بۆ ئینسان پەیدا ناکەن، ئنجا ئەگەربێت و تەماشای ڕواڵەتی ئایەتەکانی قورئان بکەین، هەر ئەوەیان لێ وەردەگیرێ کە قورئان لە ماوەی بیست و سێ ساڵدا بۆ پێغەمبەری خوا (ﷺ) دابەزێندراوە، وە کافرەکانیش ڕەخنەیان لەوە گرتوە: ﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَوۡلَا نُزِّلَ عَلَيۡهِ ٱلۡقُرۡءَانُ جُمۡلَةٗ وَٰحِدَةٗۚ كَذَٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِۦ فُؤَادَكَۖ وَرَتَّلۡنَٰهُ تَرۡتِيلٗا ٣٢ ﴾ الفرقان، واتە: ئەوانەی بێبڕوان دەڵێن: بۆچی قورئانی بەیەکجار بۆی نایەتە خوار؟ {خواش عزوجل دەفەرموێ:} بۆیە وایە و پلە پلە بۆت دەنێرینە خوار، تاکو لە عەقڵ و دڵتدا بیچەسپێنین (یان دڵتی پێ دامەزراو بکەین)، وە بەشێنەیی وە بەرێ و جێ بە سەرتیدا دەخوێنینەوە، بۆ ئەوەی کە چاك لەبەری بکەی، بەڵام ئایا ئەم ئایەت بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە خوا کتێبەکەکانی دیکەی بە یەکجار ناردۆتە خوار؟ لە ڕاستی دا ئەم ئایەتە هیچ

ئەوە ناگەیەنێ و ئەوەش هەر قسەی زانایانە و، ئەو شتانەی کە پەنهان (غیب) ن، ئێمە بۆ ئیسپاتیان پێویستیمان بە بەڵگەی یەقینیی هەیە، ئەگەرنا ئەوە تەنیا هەڵهێنجانە و بۆچوونە و بۆ ئێمە نابێتە شتێکی پابەندکەر (مُلْزِم).

بڕگەی هەشتەم: پێگەی قورئان لە ئیسلام دا:

ئەگەر تەماشای ئەم دوو ئایەتە بکەین، زۆر باش پایە و پێگەی قورئانمان بۆ دەردەکەوێ، خوا(سبحانه وتعالى) دەفەرموێ: ﴿ وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا ۚ مَا كُنتَ تَدْرِى مَا ٱلْكِتَٰبُ وَلَا ٱلْإِيمَٰنُ وَلَٰكِن جَعَلْنَٰهُ نُورًا نَّهْدِى بِهِۦ مَن نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ۚ وَإِنَّكَ لَتَهْدِىٓ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾ صِرَٰطِ ٱللَّهِ ٱلَّذِى لَهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۗ أَلَآ إِلَى ٱللَّهِ تَصِيرُ ٱلْأُمُورُ ﴿٥٣﴾ ﴾ الشورى، وەك گوتمان:

ئەم دوو ئایەتە موبارەكە، پێگەو پلەو پایەی قورئانمان لە ئیسلام دا، جوان دەخەنە بەرچاو، خوا (سبحانه وتعالى) دەفەرموێ: ئاوا بەوشێوەیە ـ كە وەحییمان بۆ پێغەمبەرانی پێشوو ناردوە ـ رووحێكمان لە ئایینی خۆمان بۆ تۆ نارد {چونكە لە ئایەتی پێشوودا باسی چۆنیەتی ناردنی وەحی دەكات و دەفەرموێ: ﴿ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَن يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِن وَرَآيِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِۦ مَا يَشَآءُ ۚ إِنَّهُۥ عَلِيٌّ حَكِيمٌ ﴿٥١﴾ ﴾ الشورى، (وكذلك) كـــــه پێشتر تەفسیرمان كرد واتە: چۆن وەحییمان ناردوە بۆ پێغەمبەرانی پێش تۆ (علیهم الصلاة والسلام) ئاواش وەحییمان بۆتۆ ناردوە} كە تۆ {پێش ئەوەی قورئانت بۆبێ ئەی موحەممەد (ﷺ)} نەتدەزانی نە كتێب چی یە و نە ئیمان چی یە! بەلاَم ئێمە ئەم قورئانەمان كرد بە رووناكیی یەك، هەر كام لە بەندەكانمان كە بمانەوێ پێی رێنمایی دەكەین، وە بێگومان تۆ خەڵك رێنمایی دەكەی بۆ راستە شەقام، راستە شەقامی ئەو كەسەی كە ئاسمانەكان و زەوی هی ئەون، ئاگادار بن كاروبار هەمووی بۆلای خوا دەگەرێتەوە.

كەواتە: لێرەدا بۆمان دەردەكەوێ كە ئەم قورئانە رووحە، رووحی ژینە، رووحی دینە، وە ئەم قورئانـە رۆشنایی یـە و، پـێش هاتنی ئــەم قورئانــە پێغەمبــەر (ﷺ) نــەیزانیوە نــە كتێــب چــی یــە

{واتە: بەرنامە} و نە ئیمانیش چییە، بەڵام بەهۆی قورئانەوە پێغەمبەر (ﷺ) زانی کە بەرنامەی ژیان دەبێ چۆن بێ، وە زانیشی دەبێ ئیمان چۆن بێ، بەڵێ بێگومان پێغەمبەر (ﷺ) خوای ناسیوە، بەڵام ئایا چۆن مامەڵە لەگەڵ خوادا دەکرێ ؟ چۆن بەندایەتی بۆ خوا دەکرێ ؟ پێویستی بە وەحی هەیە پێویستی بەم قورئانە هەبووە، جا لێرەدا ئێمە دەگەینە ئەو ڕاستی یە کە قورئان هەم ئەسڵی ئیسلامە و هەم بەڵگە و شایەدی ڕاستیی ئیسلامیشە، بەڵام بێگومان کە دەڵێین: پێغەمبەری خوا (ﷺ) پێش هاتنی وەحی بەرنامە و ئیمانی نەزانیوە، مانای ئەوە نیە کە خوای نەناسیوە و بەڕەوشتی بەرز ڕازاوە نەبووە، بەڵێ خوای بەرزومەزنی ناسیوە و، ڕەوشتی بەرز و جوان بووە و، فیترەتی پاك بووە و، مەعدەنی چاك بووە، بەڵام بەبەڵگەی ئەوە نەیزانیوە ئیمان چییە و؟ ئیسلام چییە و شەریعەت چییە ؟! چونکە کەسی بانگ نەکردوە بۆ هیچ، جا ئەگەر زانیبای خەڵکی بانگ دەکرد، ئەگەرنا بۆخۆی ئینسانێکی پاك و چاك و خواناس بووە و لە لووتکەی خواناسیی دا بووە، بەڵام خواناسیی جیایە لە خوا پەرستیی، وە خوا پەرستیی شەخسییش بە شێوەیەکی فیترِی، جیایە لەوەی خوا بپەرستی بەو شێوەیە کە خوا دەیەوێ و شەریعەتی خوا دەیەوێ، وە خواپەرستیش دیسان جیایە لەوەی کە پێش خەڵکی بکەوی، بۆ دینداریی و دنیاداریی، کە بێگومان

پێغەمبەری خوا (ﷺ)، هەتا خوا قورئانی بۆ نەناردوە، ئەوانەی نەزانیوە، كەواتە: قورئان ئەسڵی ئیسلامە و بەڵگە و شایەدی ڕاستیی ئیسلامیشە، ئایا پێغەمبەر (ﷺ) چی بە بەڵگە هێناوەتەوە، كە پێغەمبەری خوایە ؟ هەڵبەتە قورئان، وەك خوا فەرموویەتی:﴿ وَإِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِ ﴾ البقرة: ٢٣، واتە: وە ئەگەر لە گوماندان لەوەی بۆسەر بەندەی خۆمان دامان بەزاندوە، سوورەتێكی وەكو ئەو بێنن، بەڵێ موعجیزەی پێغەمبەر (ﷺ) و بەڵگەی ڕاستیی پێغەمبەری خوا، قورئان بووە، بۆیەش تەئكیدی لەسەر دەكەمەوە، چونكە فەرمایشتێكی پێغەمبەر (ﷺ) هەیە، كە هەندێ كەس بە هەڵە لێی تێدەگا، كە دەفەرموێ: (ألا إِنِّي أُوتِيتُ الْكِتَابَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ) رواه احمد و ابوداود و الترمذي وقال حديث حسن غريب، واتە: ئاگادار بن! من كتێبم پێدراوە، وە وێنەی كتێبیشم پێدراوە لەگەڵی دا، كە مەبەستی پێ فەرمایشتەكانی و ئەو وەحی یەیە كە پێی دەگوترێ: سوننەت، بەڵام ئایا سوننەت لەگەڵ قورئان دا دەخرێتە تەرازووەوە و ئایا سوننەت وەكو قورئان وایە ؟ بەتەئكید نەخێر، بەڵكو چەند جیاوازییەكیان هەن:

چوار جیاوازیی لە نێوان قورئان و سوننەت دا

یەكەم: جارێ لەڕووی سەنەدەوە، قورئان هەمووی موتەواتیرە، واتە: كۆمەڵێكی زۆر لە پێغەمبەریان گێڕاوەتەوە هەتا گەیشتۆتە ئێمە، بەڵام سوننەت هەمووی موتەواتیر نیە، بەڵكو سوننەت تەنیا كەمێكی موتەواتیرە، ئەویش هەندێكی زۆر كەمی موتەواتیری فەرموودەیی (المتواتر القولي) یەو، ئەوی دیكە موتەواتیری كردەیی (المتواتر الفعلي) یە، زۆربەكەی دیكەی ڕاست (صحیح) و باش (حسن) ە، وە هەیە بێهێز (ضعیف) ەو، هەشە هەر بەناو سوننەتە، ئەگەرنا هەڵبەستراو (موضوع) ە! بەڵام قورئان هەمووی یەك پلەیە لەڕووی سەنەدەوە و هەموو موتەواتیرە، ئەوە جیاوازیی یەكەم.

دووەم: قورئان دەستەوسانكەر (مُعجز) ەو، هیچ كەس ناتوانێ وەكو قورئان بێنێ، نەك سوورەتێكی وەكو (البقرة) كە (286) ئایەتە، بەڵكو سوورەتێكی وەكو (الكوثر) یش، كە (3) ئایەتە و كورتترین سوورەتە، بەڵام سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) و فەرمایشتەكانی، هەرچەندە لە لووتكەی ڕەوانبێژیی و فەصاحەت دا بوون، بەڵام دەستەسانكەر نەبوون، بەبەڵگەی ئەوە كە ئەو هەموو حەدیسانە بە دەمی پێغەمبەرەوە هەڵبەستراون، بەڵام ئایا تا ئێستا هیچكەس توانیویەتی نەك سوورەتێك بگرە تەنانەت ئایەتێك هەڵبەستێ ؟ نەخێر، بەڵام توانیویانە فەرموودە بە

دەمی پێغەمبەرەوە (ﷺ) هەڵبەستن، هەڵبەتە ئەویش پسپۆڕ و زانای خۆی لێكی دەكاتەوە كە ئەوە هەڵبەستراوە، بەڵام گرنگ ئەوەیە ئەگەر سوننەتیش وەكو قورئان دەستەوسانكەر بووایە، كەس نەیدەتوانی شتی وابڵێ و بە دەمی موبارەكی پێغەمبەرەوە (ﷺ) فەرمایشت دانە دەنرا.

سێیەم: جیاوازیی ئەوەیە كە قورئان خودی خوێندنەوەكەی عیبادەتە، بەڵام دیارە دەقەكانی سوننەت وانین،

چوارەم: پاشان قورئان ڕەها (مطلق) یە، چونكە لە زانیاری بێ سنووری خواوە سەرچاوەی گرتوە، بەڵام سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) دیارە ئەوەی كە وەحی بێ، ئەوە لە خواوە بۆی هاتوە، بەڵام بەشێكیش لە سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) ئیجتیهادی خۆیەتی و ڕووحم بە قوربانی بێ، ئاوا لەو ئایەتە تێگەیشتوە و ئاوا لەو مەسەلە تێگەیشتوە، كە ئەویش ئەگەر لە ئیجتیهادێكدا نەیپێكابێ، خوای پەروەردگار بۆی ڕاست كردۆتەوە، وەك مەسەلەی دیلەكانی جەنگی بەدر و مەسەلەی مەسەلەی ڕوو وەرچەرخاندنی لە (عبداللە) ی كوڕی مەكتووم، وە مەسەلەی نوێژ كردن لەسەر (عبداللە) ی كوڕی سەلوول، كە چەند مەسەلەیەك بوون ، خوا (سبحانە وتعالی) ڕەخنەی لێگرتوە و ئیجتیهادەكەی بۆ ڕاست كردۆتەوە.

* ڕوونکردنـــەوەی پەیوەنـــدی نێـــوان قورئـــان و ســـوننەت و ڕاستکردنەوەی چەند بۆچوونێکی هەڵە *

1- هەندێ کەس قسەیەکی هەڵە دەکەن، دەڵێن: قورئـان پێویستی بە سوننەتە، نەك سوننەت پێویستی بە قورئـان بێ! دەڵـێین: لـە ڕاستی دا ناگونجێ وابێ، چونکە ئەگەر فەرمایشتی خـوا پێویستی بـە غـەیری خـۆی بـێ ڕوونـی بکاتـەوە، مانـای وایـە خـۆی ڕوون (مبین) نیـە، لـە حاڵێـك دا کـە لـە چـەندان ئایـەت دا خـوا کتێبـی خۆی بە (مـبین) وەسـف کـردووە وەك لـە بڕگـەی دەیـەم دا باسـی دەکەین، ئنجا یەکێ بۆی هەیە بڵێ: ئەدی بۆچی خـوا دەفـەرموێ: ﴿ وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٤﴾ ﴾ النحـــــل، واتە:ئێمـە **(ذکـر)** مـان بۆتـۆ ناردۆتـە خـوار، تـاکو ئـەوەی بۆیـان نێردراوەتـە خـوار، بۆیـان ڕوون بکەیـەوە، وە بـۆ ئـەوەی خۆشـیان بیربکەنـــەوە،؟! دەڵـــێین: ڕوون کردنـــەوەی پێغەمبـــەر (ﷺ) بـــۆ قورئان، ئەوە نەبووە کە قورئـان تەفسیر بکـات و ئەگـەر وابووایـە تەفسـیری دەکـرد، کـوا تەفسـیری سـوورەتی (البقـرة) لەلایـەن پێغەمبەری خواوە ؟! کوا تەفسیری (آية الكرسي) ؟ کـوا تەفسـیری سوورەتی (آل عمـران) ؟! ئـەدی مەبەسـت چـی بـووە ؟! قورئانمـان بۆتـۆ نـاردوە تـاکو تـۆ ئـەو قورئانـە بـە کـردار جێبـەجێ بکـەی و جێبەجێکردنەکـــــەی لەلایـــــەنی پێغەمبـــــەرەوە (ﷺ)

ڕوونکردنەوەکەیەتی، ئێمە ئێستا کە دەزانین قورئـان چۆن کـاری پێدەکرێ، ئەوە بەهۆی سوننەتی پێغەمبەرەوەیـە (ﷺ)، ئەگـەرنا بـە چـەمکە باوەکـەی تەفسیر، پێغەمبـەر (ﷺ) قورئـانی تەفسیر نەکردوە و خوای بەرزیش مەبەستی ئەوە نەبووە قورئان تەفسیر بکـا، ئەگـەر مەبەسـتی ئـەوە بووایـە تەفسـیری دەکـرد، بـەڵکو مەبەستی ئەوەبووە کە قورئانمان بۆتۆ ناردوە، تاکو تۆ جێبەجێی بکەی و بە کردەوە حەڕەکەی دین و ژینـی پێبکـەی، وە سـەرەنجام بزانـرێ کـە ئـەم قورئانـە کـام ئایەتـەی لـە کـوێ بـەکاردێ و، کـام سوورەتەی لەکوێ بەکاردێ و، چۆن مامەڵەی لەگەڵ دا دەکرێ ؟.

2- مەسـەلەیەکی دیکـە هـەر لـەو بـوارەدا کـە پێویسـتە لێـی ئاگاداربین، ئەوەیە کە: ئێمە هەتا باش لـە قورئـان شـارەزا نـەبین، لـە سوننـەتی پێغەمبـەر (ﷺ) بـاش بەهرەمەنـد نـابین، هەڵبـەتـە بەهۆی سەرنج دانی سوننەتەوە زیاتر تێدەگەین کە قورئان چۆن کاری پێدەکرێ، نەك لە مانـای قورئـان تێدەگـەین، بـەڵام هـەتا لـە قورئان شارەزا نەبین، ئێمە بە خوێندنـەوەی کتێبـەکانی سوننەت تێگەیشتن و بۆچوونێکی ڕاست و دروست و هاوسەنگمان دەربارەی ئیسـلام بـۆ پەیـدا نابێـت، بۆچـی؟ چـونکە خوا(سـبحانە وتعـالی) هەرچی پێویست بـووە بـۆ دیـن، لـە قورئانـدا ناردوویـەتی، بـەڵام هەندێك وردەکاریی (تفصیلات) هەیە کە لـەپراکتیك و جێبـەجێ کردن دا دێتە پێشێ، خوا ئەوەی عایدی پێغەمبەری کـردوە، بۆیـە

ئەوەی پێویستی بە ڕوونكردنەوەی پێغەمبەر (ﷺ) نەبێ، خوای كاربەجێ (سبحانه وتعالى) بۆخۆی لە قورئاندا ڕوونی كردۆتەوە، بەس ئەو شتانەی پێویستییان بە ڕوونكردنەوە هەبێ لەكاتی جێبەجێ كردن (تطبيق) دا ئەوە پێغەمبەر (ﷺ) پێی هەڵساوە، كەواتە: پەیوەندیی نێوان قورئان و سوننەت پەیوەندیی نێوان مەتن و شەرح نیە، بڵێین: قورئان مەتنەو سوننەت شەرحی دەكا، بەڵكو پەیوەندیی نێوانیان، تیۆر (نظرية) و جێبەجێكردن (تطبيق)، یاخود عیلم و عەمەلە، قورئان ئاوا دەفەرموێ و پێغەمبەریش (ﷺ) ئاوای جێبەجێ كردوە، قورئان ئاوا بڕیاری داوە و پێغەمبەریش (ﷺ) ئاوا پیادەی كردوە، ئایا بەڵگەمان چی یە بۆ ئەوە ؟ بەڵگەمان ئەو حەدیسەی (مسلم)ە[1] ، كە (عبدالرحمن بن حارث) پرسیاری لە دایكمان عائیشە كردوە خوا لێی ڕازی بێ، دەربارەی هەڵسوكەوت و ڕەوشتی و ڕەفتاری پێغەمبەر، ئەویش (ﷺ) گوتوویەتی: (ألسْتَ تقرأُ القرآنَ؟ ئایا قورئان ناخوێنی؟ (قال:بلى) گوتی: با، (قالت فأنَّ خلُقَ رسول الله ﷺ كان القرآن) گوتی: ڕەوشتی پێغەمبەری خوا (ﷺ) قورئان بوو، كەواتە: قورئان چی دەفەرموێ، پێغەمبەر (ﷺ) وای كردوە، لە

---

[1] بڕوانە: (صحيح مسلم) (513/1)، وە بڕوانە: (المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير) ص1429.

هەڵسوكەوتی شەخسیی و خێزانیی و سیاسیی و لە هەموو ورد و درشتی ژیانی دا.

3- وە لە كۆتایی ئەم خاڵەدا دەڵێین: لە ڕاستی دا قورئان و سوننەت دوو شت نین، هەندێك كەس وادەزانن قورئان و سوننەت دوو شتی لەیەك جیاوازن، بەڵكو قورئان و سوننەت دوو شتی تێك هەڵكێشن، بۆچی ؟ چونكە سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) واتە: قورئان بە كردەوە و بەبەرجەستە كراویی و بە تەتبیق كراوی، كەواتە: سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) هەر قورئانە، بەلاَم لە حالەتی تەنفیزكران و جێبەجێ كردندا، دیارە هەر شتێكیش كە لەحاڵەتی تیۆرییەوە دەهێنرێتە حاڵەتی جێبەجێكردنەوە، زیاتر ڕوون دەبێتەوە و چاكتر خەڵك لێی تێدەگا، كەواتە: ئێمە كە تەماشای سوننەت و سیرە و ڕێبازی پێغەمبەر (ﷺ) دەكەین، قورئانێكی زیندوو و بەرجەستە كراو دەبینین، بۆیەش دایكمان (عائشة) گوتوویەتی : (فإِنّ خلق رسول الله ﷺ كانَ القُرءانْ) !، ئنجا سوننەت دەبێت بە سێ بەشی گشتی:-

1- بەشێكی جەختكردنەوە (تأكید) یە لەسەر ئەوەی كە لە قورئان دا هاتوە، بۆ وێنە: خوای پەروەردگار باسی چاكە لەگەڵ دایك و باب دەكا و، باسی ڕەوشتی جوان و بەرز دەكا و، باسی سیلەی ڕەحم دەكا، پێغەمبەریش (ﷺ) لە فەرمایشتەكانیدا تەئكیدی لەسەر دەكاتەوە، ئەوە یەك.

2- بەشی دووەمی سوننەت بریتیە لە ڕوونكردنەوەی ئەوەی كە لە قورئان دا باسكراوە، بۆ وێنە: قورئان دەفەرموێ: نوێژێ بكەن، ڕۆژوو بگرن، زەكات بدەن، حەج بكە، پێغەمبەریش (ﷺ) بە تەفصیلێ بۆی بەیان كردووین، چۆن نوێژ بكەین؟ چۆن حەج بكەین؟ چۆن زەكات بدەین؟ چۆن ڕۆژوو بگرین ؟

3- بەشی سێیەمی سوننەت چەند شتێكە كە هەر لەسەرەتاوە سوننەت هێناونی بۆ وێنە: پێغەمبەر (ﷺ) هەموو خاوەن چڕنووكێكی لە باڵندەكان و هەموو خاوەن كەڵبەیەكی لە دڕندەكانی بە حەڕام داناوە، كە ئەوە لەقورئان دا نەهاتوە (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَن النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: كُلُّ ذِي نَابٍ مِنَ السِّبَاعِ فَأَكْلُهُ حَرَامٌ. وأَخْرَجَهُ مِنْ حديثِ ابنِ عَبَّاسٍ بلفظِ: نَهَى، وزادَ: ((وَكُلُّ ذِي مِخْلَبٍ مِنَ الطَّيْرِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.) واتە: هەر ئاژەڵێك كەڵبەی هەبێ {وەك: گورگ و چەقەڵ و پڵنگ و شێر...} وە هەر باڵندەیەك چڕنووكی هەبێت و بە قولاب بێ، ئەوە خواردنی قەدەغەیە. هەروەها پێغەمبەر قەدەغەی كردوە كە ئینسان ئافرەتێك و خوشكی دایكی، یاخود خوشكی بابی، بەیەكەوە كۆبكاتەوە، لە هاوسەرێتی دا: (عَنْ أبي هُريرةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أنَّ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قالَ: ((لَا يُجْمَعُ بَيْنَ الْمَرْأَةِ وَعَمَّتِهَا، وَلَا بَيْنَ الْمَرْأَةِ وَخَالَتِهَا)). مُتَّفَقٌ عليهِ.) كە ئەوەش تەنیا لە سوننەتی

پێغەمبەردا (ﷺ) هاتوە، بەڵام بێگومان قورئان دەلالەت لەسەر هەردووكیان دەكات.

بڕگەی نۆیەم: (**محكمات و متشابهات**):

لە قورئان دا دوو وشە بەكارهاتوون، بۆ پێناسەی ئایەتەكانی قورئان، كە بریتین لە: (محكمات و متشابهات)، وەك لە سوورەتی (آل عمران) دا، خوا ئایەتەكانی قورئان دەكاتە دوو بەش و دەفەرموێ: ﴿ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ مِنۡهُ ءَايَٰتٞ مُّحۡكَمَٰتٌ هُنَّ أُمُّ ٱلۡكِتَٰبِ وَأُخَرُ مُتَشَٰبِهَٰتٞۖ ﴾ آل عمران، واتە: خوا كتێبی بۆتۆ ناردوە هەندێك

ئایەتی (موحكەم) ن، ئەوانە ئەسڵی كتێبن، وە هەندێكیشیان (موتەشابیە) ن، كەواتە: ئایەتەكانی قورئان دەبنە دوو جۆر: (محكمات) و (متشابهات)، بەڵام لە شوێنێكی دیكە دا خوا (سبحانە وتعالی) ئایەتەكانی قورئانی هەموو بە (محكمات) وەسف كردوونە، وەكو دەفەرموێ: ﴿ الٓرۚ كِتَٰبٌ أُحۡكِمَتۡ ءَايَٰتُهُۥ ثُمَّ فُصِّلَتۡ مِن لَّدُنۡ حَكِيمٍ خَبِيرٍ ۝١ ﴾ هود، واتە: ئەلیف، لام، ڕا، ئەمە كتێبێكە ئایەتەكانی هەموو موحكەم كراون، پاشان ڕوون كراونەوە لەلایەن (خوای) كاربەجێی شارەزاوە، وە لە شوێنێكی دیكەدا هەموو ئایەتەكانی قورئان بە (متشابهات) وەسف كراون، عەكسی ئەوەی دی، وەكو دەفەرموێ: ﴿ ٱللَّهُ نَزَّلَ أَحۡسَنَ ٱلۡحَدِيثِ كِتَٰبًا مُّتَشَٰبِهًا ﴾ الزمر: ٢٣، واتە: خوا باشترین فەرمایشتی ناردۆتە خوار كتێبێكە ئایەتەكانی (متشابە) ن، جا ئەوە یانی چی؟ زۆر بەكورتی دەڵێم: زانایان دەربارەی پێناسەی هەركام لە (محكم) و (متشابە) زۆر قسەیان كردوە، بەڵام من زۆر بە كورتیی و پوختیی دەڵێم: (محكم) واتە: قایم و پتەو كە كەلێن و درزی تێنەكەوێ، ئەوە مانای موحكەمە، دەڵێی: ئەو قەلایە قەلایەكی موحكەمە، واتە: قایم و پتەوە، (متشابە)یش واتە: وێكچوو، لێكچوو، جا كە خوا سبحانە وتعالی دەفەرموێ: لە قورئاندا ئایەتانێك هەن موحكەمن و ئەوانە ئەسڵی قورئانن، واتە: زۆربەی ئایەتەكانی قورئان مانایان ڕۆشنە، چونكە (محكم)

كەلە ئەسلْ دا بە مانای پتەو و قایم دێ، لێرەدا یانی: ئەو ئایەتانە یەك مانایان هەیە و مانایان ڕوونە، ئنجا كە دەفەرموێ: (وأخر متشابهات) بەلاْم هەندێك ئایەت لە قورئان دا هەن، مانای وێكچوویان هەیە، واتە: لە واتایەك زیاتر هەڵدەگرن، بۆیە مانایەكەیان ڕۆشن نیە، كەواتە: (محكم و متشابه): واتە: مەعنا ڕۆش و مەعنا وێكچوو، یان: یەك مەعنا هەلگر و چەند مەعنا هەلگر، بەلاْم ئەوە كە خوا سبحانه وتعالى هەموو ئایەتەكانی قورئان بە (محكمات) وەسف دەكات، واتە هەموو ئایەتەكانی قورئان لەو ڕووەوە كە ڕەخنەیان لێ ناگیرێ. موحكەمن، قایمن، پتەون و جێی ڕەخنەیان تێدا نیە، وە كە هەمووشیان بە (متشابه) وەسف دەكا، واتە: هەموو ئایەتەكانی قورئان وێك دەچن لە ڕێك و پێكیی و قایمیی و پتەویی و لەوەدا كە هەڵەو كەم و كورپیی ڕوویان تێناكات.

بڕگەی دەیەم: و كۆتایی: تەفسیر و تەئویل:

دوو وشە لەلایەن زانایانەوە بەكار هاتوون بۆ لێكدانەوەی ئایەتەكانی قورئان: وشەی: تەفسیر و وشەی: تەئویل، پێناسەی (تفسیر) ئاوا كراوە: **(التفسير: إظهار المعنى المعقول)** واتە: دەرخستنی مەعنایەكی مەعقووڵ كە بچێتە عەقڵەوە، وە پێناسەی (تأويل) یش ئاوا كراوە: **(الرجوع الى الأصل)** واتە:

گەڕانــەوە بۆســەر ئەسڵ، كەواتــە: تەفسیر چـی یــە ؟ واتــە: ڕوون كردنەوەی مانای ئایەتەكانی قورئان، ئەدی تەئویل چی یە؟ واتــە: ئایەتێك بــە ڕواڵەت ئیشكالێك دروست دەكات، دەبــێ بیگێڕیــەوە سەر ئەسڵەكەی، بۆ وێنــە: خـوا سبحانە وتعالی دەفــەرموێ: ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ﴾ الحدید: ٤، واتــە: خـوا لەگەڵتانــە لــە هــەر شـوێنێك بن، جا ئایا ئێمــە دەتـوانین مانـا ڕواڵەتییەكــەی لێبگـرین و بڵـێین خوا ئێستا لێرەیــە؟ نــەخێر نـاتوانین، چونكە ئــەوە دژ دەوەسـتــێ لەگــەڵ ئایــەتی: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَىْءٌ﴾ الشورى: ١١، واتــە: هــیچ شتێ وەك خوا نیە، كەواتە: ناگونجێ بڵێین: خوا لێرەیە، هــەروەها دژ دەوەســتــێ لەگــەڵ ئــەوەدا كــە دەفــەرموێ: ﴿ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ﴾ الحدید: ٤، واتە: پاشان (خوا) چووە سەر عەرش، كەواتــە: نـاتوانین بڵێین: خوا لێرەیە، ئەدی مانای (وهو معكم أین ماكنتم) چی یــە ؟! دەبــێ تــەئویلی بكــەین و بیگێڕینــەوە بــۆ ئەســڵەكەی، واتــە: خــوا لەگەڵتانــە بــە عــیلم و قــودرەتی و ئــیرادەی و بــە ســیفەتەكانی لەگەڵتانە و، چاودێرتانە و بەسەرتان ڕادەگات و، لەژێر دەســەڵاتی خوا دەرباز نابن، ئاوا دەبێ بیگێڕیتەوە بۆ ئەسڵەكەی، دیارە ئێمــە دواتر لە خاڵی پێنجەم دا باسی چۆنیەتی تەفسیر كردنــی قورئــان و باشــترین شــێواز و ڕێبــازی لێكدانــەوەی قورئــان دەكــەین، بــەڵام ئەوەی كە من لە كۆتایی ئەم بڕگەیەدا دەمەوێ بیڵێم ئەوەیــە كــە

هەمموو قورئـان پێویستی نـەك بـە تـەئویل نیـە، بـەڵكو هەمووی پێویستی بە تەفسیریش نیە، بۆچی ؟ چونكە: خوا سبحانه وتعالی ئـەم قورئانـەی نـاردوە بـۆ هـەموو كـەس و بـۆ هـەموو ئاسـتەكانی نـاردوە، كەواتـە: دەبـێ هـەموو كـەس و هـەموو ئاسـتەكان بەشـی خۆیـان لـە قورئـان تێبگـەن، خـۆ ئـەو هـەموو خەڵكـە نابێتـە توێژەرەوە (مُفَسِّر)! بـەڵام هـەموو كـەس بەشـی خـۆی لـە قورئـان تێدەگا، جا ئایا بۆ ئەوە بەڵگەمان چی یە ؟ بەڵگەمان ئەوەیـە كـە خوا سبحانه وتعالی لە چەندان ئایەت دا ئەم قورئانە بـەوە وەسـف دەكـات، كـە ڕۆشـنە و ئاشـكرایە و لێـی تێدەگـەن و ئاسانكراوە بـۆ تێگەیشتن، بۆ وێنە: لەسەرەتای سووڕەتی (الحجر) دا دەفـەرموێ: ﴿ الٓر تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱلْكِتَٰبِ وَقُرْءَانٍ مُّبِينٍ ﴿١﴾ ﴾ الحجر، كەواتــە: قورئــان ڕۆشـنە و ڕۆشـنكەرەوەیە، وە لەسـەرەتای (یوسـف) دا دەفـەرموێ: ﴿ الٓر تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُبِينِ ﴿١﴾ ﴾ یوسـف، وە بــە هــەمان شــێوە لەسەرەتای سـووڕەتی (الشـعراء) دا دەفـەرموێ: ﴿ طسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُبِينِ ﴿٢﴾ ﴾ الشعراء، واتە: ئەو ئایەتانە هی كتێبێكی ڕۆشنن، یان ڕۆشن كەرەوەن، وە لە سووڕەتی (النمل) دا دەفەرموێ: ﴿ طسٓ تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱلْقُرْءَانِ وَكِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿١﴾ ﴾ النمل، واتە: طا، سین، ئەو ئایەتانە هـی قورئـان و كتێبێكـی ڕوون و ئاشـكرا و ڕوون كـەرەوەن، وە لـە سـەرەتای سـووڕەتی (القصـص) دا دەفـەرموێ: ﴿ طسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ ءَايَٰتُ

﴿ ٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُبِينِ ﴿٢﴾ ﴾ الشعراء، وە لە سەرەتای سوورەتی (الدخان) دا دەفەرموێ: ﴿ حمٓ ﴿١﴾ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُبِينِ ﴿٢﴾ ﴾ الدخان، وە لە سەرەتای سوورەتی (فصلت) دا فەرموویەتی: ﴿ كِتَٰبٌ فُصِّلَتْ ءَايَٰتُهُۥ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ ﴾ فصلت، وە لە سەرەتای سوورەتی (هود) دا فەرموویەتی: ﴿ الٓر ۚ كِتَٰبٌ أُحْكِمَتْ ءَايَٰتُهُۥ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِن لَّدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ ﴿١﴾ ﴾ هود، وەلە چوار ئایەت لەسوورەتی (القمر) ئایەتی (17، 22، 32، 40) دا دەفەرموێ: ﴿ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا ٱلْقُرْءَانَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿١٧﴾ ﴾ القمر، واتە: بێگومان قورئانمان ئاسان كردوە بۆ لەبەركردن، بۆ لێ تێگەیشتن، بۆ خوێندنەوە، ئایا كەس نیە بێ بیخوێنێتەوە، لەبەری بكا، لێی تێبگا ؟ كەواتە: دوای ئەوەی خوا سبحانە وتعالی لەم هەموو ئایەتانەدا دەفەرموێ: قورئان ڕوون و ئاشكرایە و ئاسانە، ئایا دەگونجێ بڵێین: توێژەرەوان نەبێ لە قورئان تێناگەن؟! نەخێر، بەڵكو هەموو كەس بەشی خۆی لێی تێدەگا، بەڵام ئایا هیچ كەس هەیە هەموو شتێ لە قورئان تێ بگا؟ نەخێر بەس خوا سبحانە وتعالی هەموو نهێنییەكانی كە لە قورئان دا هەن دەیانزانێ، بەڵام هەر كەسە لە ئێمە لە قەدەر خۆی و بەقەدەر بیركردنەوەی خۆی و بەقەدەر خۆ ماندوو كردنی و بەقەدەر توانای خۆی دەتوانێ لە قورئان حاڵی بێ، ئنجا بێگومان تەفسیر كردن و لێكدانەوەی زاناو شارەزایانیش بۆ ئەوەی ئەو

ئایەتانـەی كـە هـەموو كـەس لێـیان تێناگـات ڕوونیـان بكەنـەوە و لێتێگەیشتنیان بۆ خەڵكی ئاسان بكەن .

خاڵی دووەم

ئیمان پێهێنان و متمانە هەبوون بە قورئان

ameer.maktab@yahoo.com

 /AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

دووەمین ئـەركمان لـە بەرانبـەر قورئانـدا ئەوەیـە كـە پاش ئاشـنا بوون بە قورئان و ناسینی قورئان كە لە خاڵی یەكەمدا بە درێژی باسمان كرد، ئیمانی پێبینین وە متمانەمان پێی هـەبێ، كـە دیـاره ئیمـان پێهێنـان و متمانـە هـەبوون بـە قورئـان دوو شـتی تێكهەڵكێشـن، بـەڵام یـەك شـت نـین و لەیـەك جیـان، هەرچـەنده بەیەكەوە پەیوەستن، دیاره بـڕوا هێنـان بـە قورئـان واتـە: ئیمان هێنان بەوە كە قورئان دوایین كتێبی خوایـە (سبحانه وتعالى) و

دوایین پەیامی خوایە بە پێغەمبەری كۆتایی خۆیدا ناردوویەتی و، ئەویش لە جیبریل (علیە الصلاة والسلام) وەری گرتوە، كە وەكو پێشتر باسمان كرد ئایەتەكان و فەرمایشتەكان ئەوە دەگەیەنن، (جیبریل) سەرۆكی هەموو فریشتەكانی خوای پەروەردگار بێ، بۆیە خوا (سبحانە وتعالى) ئەوی دیاری كردوە كە پەیك و پەیم هێنەری بێت بۆ پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام)، وە مەبەستیشمان لە متمانە و باوەڕ هەبوون بە قورئان، ئەوەیە كە هەرچی قورئان گرتوویەتە لە سەدا سەد هەمووی راستە و بەقەد نووكی دەرزی كەم و كووڕیی تێدا نیە، جا چ ئێمە لە هەمووی تێبگەین، چ لە هەندێكی تێنەگەین، گرنگ ئەوەیە كە ئێمە ـ مادام خۆمان بە مسوڵمان بزانین ـ دەبێ متمانەمان هەبێ بەوە كە هەرچی لە قورئان دا هەیە، لە سەدا سەد ڕاستە و بەقەد نووكی دەرزی كەلێن و كەم و كووڕیی تێدا نیە، دیارە متمانە هەبوون بە ڕاستێتی قورئانیش، بەرهەم و زادەی ئیمان هێنانە بە قورئان و هەر كەسێك بڕوای وابێ و قەناعەتی وابێ كە قورئان فەرمایشتی خوا و كتێبی خوایە (سبحانە وتعالى)، ئەوە بە تەئكید ئەو قەناعەت و بڕوایە چەندە بەهێز بێ لە دڵیدا، هێندەش متمانە هەبوون و باوەڕ هەبوون بە قورئان لە دڵیدا بەهێز دەبێ، چونكە خوا (سبحانە وتعالى) صیفەتەكانیشی وەك خۆینی، خواش

(سبحانه وتعالى) بەرزترین و تەواوترین زاتە، بەڵكو هیچ شتێ وەك خوا نیە، وە خوا وەك هیچ شتێ نیە، وەك فەرموویەتی: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَىْءٌ﴾ الشورى: ١١، دیارە ئەوەش هەم زاتی دەگرێتەوە و هەم صیفەتەكانیشی، كەواتە: صیفەتەكانی خوا تەواوترین و چاكترین سیفەتن، وەك چۆن زاتی خوا تەواوترین زاتە و هەر خوا (سبحانه وتعالى) بوونەكەی لە خۆیەوەیە و، غەیری خوا هەمووی بوونەكەی پێدراوە، ئەوەتا كاتێك فیرعەون لە مووسا و هارووني برای (علیهما الصلاة والسلام) دەپرسێ: ﴿فَمَن رَّبُّكُمَا يَٰمُوسَىٰ﴾ طه: ٤٩، پەروەردگارتان كێیە ئەی مووسا؟ مووسا (علیه الصلاه والسلام) زۆر بە كورتیی وەڵامی دەداتەوە و دەڵێ: ﴿قَالَ رَبُّنَا ٱلَّذِىٓ أَعْطَىٰ كُلَّ شَىْءٍ خَلْقَهُۥ ثُمَّ هَدَىٰ ۝٥٠﴾ طه، پەروەردگارمان ئەو كەسەیە بوونی بەهەموو شتێك داوە و پاشان ڕێنماییشی كردوە، بەڵێ تەنیا خوا (سبحانه وتعالى) بوونەكەی لە خۆیەوەیە و غەیری خوا هەمووی بوونی پێدراوە، بۆیە كاتێكیش دێ كە بوونەكەیان لێوەردەگرێتەوە، صیفەتەكانی خواش بە هەمان شێوە، بەبێ سنوور پەسند و چاك و تێر و تەواون، واتە: كە باسی زانیاری خوا دەكەین، زانیاری خوا سنووری نیە، ئەوە نیە بڵێی خوای پەروەردگار ئەو شتانە دەزانێ، بەڵام شتێك هەیە نایزانێ: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ﴾ الأنفال: ٧٥، وە كە باسی ڕەحمەتی

خـوا دەكـەین، ڕەحمـەتی خـوا بێسـنووره، وەك فەرموویـەتی: ﴿ وَرَحۡمَتِي وَسِعَتۡ كُلَّ شَيۡءٖۚ ﴾ الأعراف: ١٥٦، واتـە: ڕەحمـەتی مـن هـەموو شـتێكی گرتۆتـەوه، وه كـە باسـی ویسـتی خـوا دەكـەین، دەڵێین: هیچ شتێك نیـە لـە ژێـر كۆنتڕۆڵ و ئـیرادەی خـوا بچێتە دەر، وه كە باسـی دەسـەڵاتی خـوا دەكـەین، باسـی دەسـەڵاتێكی بـێ سـنوور دەكـەین: ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ﴾ البقرة: ٢٠، واتـە: خـوا لەسەر هەموو شتێ بە توانایە، هەروەها ویستی خوا بێ سنووره و هەرچی بیـەوێ دەیكات و ویسـتی خـوا هـەموو شـتێ دەگرێتـەوه: ﴿ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٞ لِّمَا يُرِيدُ ﴾ هـود: ١٠٧، وه فەرمایشـتی خـواش كـە بێگومـان قورئـان فەرمایشـتی خوایـە، ئـەویش وەك هـەموو صیفەتەكانی خوا، لەو پەڕی تەواویی دایە، وەك خـوا دەفـەرموێ: ﴿ وَتَمَّتۡ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدۡقٗا وَعَدۡلٗاۚ ﴾ الأنعـام: ١١٥، وه فەرمایشـتی پەروەردگارت تەواوی كردوه لە ڕاستیی و لـە دادگەرییـدا، چونكە فەرمایشتی خوا دەبێتەوه بـە دوو جۆر: یـان هـەواڵ دانـە، یـاخود بڕیاردانـە، هەواڵـەكانی خـوا (سـبحانه وتعـالی) ئـەوەی كـە خـوا هـەواڵی پـێ دەدا، لـە سـەدا سـەد ڕاسـتن، هـەروەها حـوكم و بڕیارەكانیشی لە سەدا سەد دادگەرانە و بەجێن، بەڵێ فەرمایشتی پەروەردگارمان لە ڕاستیی دا و لە دادگەرییدا تەواویان كردوه.

ئێستاش دوای ئەم ڕوونكردنەوەیە با تەماشای ئەم چەند ئایەتە بە پێزەی خوای پەروەردگار بكەین، كە چۆن لەسەر موسڵمانان و ئیمانداران پێویست دەكات ئیمان بە كتێبی خوا بێنن و متمانەشیان هەبێ بە كتێبی خوا، خوا (سبحانە وتعالى) دەفەرمویٚ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ ءَامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلَّذِى نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ مِن قَبْلُ ۚ وَمَن يَكْفُرْ بِٱللَّهِ وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ وَكُتُبِهِۦ وَرُسُلِهِۦ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَٰلًۢا بَعِيدًا ﴿١٣٦﴾ ﴾ النساء، خوا (سبحانە وتعالى) ڕوو لە ئێمەی موسڵمان و خاوەن ئیمان دەكات و دەفەرمویٚ: ئەی ئەوانەی ئیمانتان هێناوە! ئیمان بێنن بە خوا و پێغەمبەرەكەی (ﷺ) وە بەو كتێبەی ناردوویەتە سەر پێغەمبەرەكەی، وە بەو كتێبەی كە لە پێشەوە ناردوویەتی {واتە: بە هەموو ئەو كتێبانەی لە پێشدا ناردوونی، یانی: پێش قورئان} ئەدی كەسێك ئیمان نەهێنیٚ؟ ﴿ وَمَن يَكْفُرْ بِٱللَّهِ وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ وَكُتُبِهِۦ وَرُسُلِهِۦ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَٰلًۢا بَعِيدًا ﴾ وە هەر كەسێك بێ بڕوا بێت بە خوا و فریشتەكانی خوا و كتێبەكانی خواو و پێغەمبەرانی خوا و بە ڕۆژی دوایی، ئەوە زۆر بە شێوەیەكی ئاشكرا گومڕابووە، واتە: گومڕابوونەكەی هیچ تەم و مژی تێدا لەسەر نیە، كەواتە: ئێمەی ئیماندار لەسەرمان پێویست كراوە كە ئیمان بە كتێبی خوا بێنین، لێرەدا پرسیارێك دروست دەبێ: باشە كە ئێمە ئیمانداریـن

دیارە ئیمانمان بە كتێبی خوا هەیە، ئەدی بۆچی خوا دەفەرموێ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ ءَامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلَّذِى نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ مِن قَبْلُ ﴾ وەڵامەكەی هەر ئەوەیە كە ئیمان پلە پلەیە، ئایا ئیمانی جیبریل (علیه الصلاة والسلام) وەكو ئیمانی خەڵكی دیكە وایە ؟ بە تەئكید نەخێر، وە ئایا ئیمانی پێغەمبەری كۆتایی وە باقی پێغەمبەرانی دیكە، وەك ئیمانی خەڵكی دیكە وایە ؟ بە تەئكید نەخێر، وە ئایا ئیمانی هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) وە بنەماڵە و خزمانی نزیكی، كە لە خزمەتی دابوون و ڕۆژانە و شەوانە بینیویانە كە وەحی بۆ سەر پێغەمبەر (ﷺ) دابەزیوە، وەك ئیمانی خەڵكی دیكە وایە، كە لەو جەوەدا نەژیاون؟ بێگومان نەخێر، كەواتە: ئیمان پلە پلەیە، بۆیەش خوا (سبحانه وتعالی) دەفەرموێ: ئیمان بێنن، واتە: ئیمانەكەتان تەواوتر بكەن و پلە پلە سەركەون، هەتا ئیمانێكی تەواو و كامڵ و تێر و تەسەل بە دەست دێنن.

هەروەها لە سووڕەتی (الأنعام) دا خوا (سبحانه وتعالی) دەفەرموێ: ﴿ أَفَغَيْرَ ٱللَّهِ أَبْتَغِى حَكَمًا وَهُوَ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ إِلَيْكُمُ ٱلْكِتَٰبَ مُفَصَّلًا ۚ وَٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُۥ مُنَزَّلٌ مِّن رَّبِّكَ بِٱلْحَقِّ ۖ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ﴿١١٤﴾ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ۚ لَّا مُبَدِّلَ لِكَلِمَٰتِهِۦ ۚ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿١١٥﴾ ﴾ الأنعام، خوا تبارك و تعالی لەسەر زمانی پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێ: ئایا جگە

له خوا دادوەرێكی دیكه، یاخود حوكمڕانێكی دیكه (بە مانای حەڵاڵ و حەڕام دانەر) بخوازم؟ له حاڵێكدا كه ئەو كتێبی بۆ ئێوه ناردوه و ڕوونی كردۆتەوه واته: هەموو شتێكی تێدا ڕوون كردۆتەوه، {واته: چۆن بۆم هەیه غەیری ئەو خوایه كه كتێب و بەرنامەی ناردوه و هەموو شتێكی تێكی تێدا ڕوون كردۆتەوه، بكەم بە دادوەر و حوكمڕانی خۆم؟} وه ئەوانەش كه كتێبمان پێ داون {واته: زانایانی جوولەكه و نەصرانیی و ئەوانی دیكەش كه خۆیان بە خاوەن كتێبی ئاسمانیی دەزانن}، دڵنیان كه له لایەن پەروەردگارتەوه بۆ تۆ هاتوه و بە حەق هاتوه، كەواته: تۆ لەوانه مەبه كه دەكەونه گومان و دوو دڵییەوه، {دیاره لێره دا ڕووی دواندن له پێغەمبەره (ﷺ) بەڵام مەبەست پێی خەڵكی دیكەیه، مەبەست پێی ئۆممەتەكەیەتی و مەبەست پێی هەر كەسێكه كه قورئان دەخوێنێ}، پاشان دەفەرموێ: ﴿ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ﴾ الأنعام: ١١٥، وه وشەی پەروەردگارت {واته: وشەكانی، فەرمایشتەكانی پەروەردگارت} تەواویان كردوه له ڕاستیی و له دادگەرییدا، گۆڕین نیه بۆ فەرمایشت و وشەكانی خوا، وه خوا بیسەری زانایه، (بیسەر)ە، قسەی خەڵك دەبیستێ و داوایان دەبیستێ و دەنگەكانیان دەبیستێ، وه (زانا) یەو دەزانێ چییان پێویسته ؟ بۆیه كتێبی خۆی كه ناردوه بە تەواویی وەڵامگۆی داخوازییەكانی ئەو ئینسانانەیه و وەڵامگۆی داخوازییه

فیطرپییەكانیانە. هەروەها خــوا ڕوو لە پێغەمبــەری خاتــەم موحەممەد (ﷺ) دەكات، بەڵام وەك دەڵێ: دیوار لەگەڵ تۆمە گوێ سوانە گوێت لێبێ، بە ڕواڵەت ڕووی لە پێغەمبەرە، بەڵام لە ڕاستی دا لەگەڵ ئۆممەتی پێغەمبەریەتی (ﷺ)، دەفەرموێ: ﴿ فَإِن كُنتَ فِي شَكٍّ مِّمَّآ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ فَسْـَٔلِ ٱلَّذِينَ يَقْرَءُونَ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلِكَ ۚ لَقَدْ جَآءَكَ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ فَتَكُونَ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٩٥﴾ ﴾ يونس، پێش ئەوەی ئەم دوو ئایەتە تەفسیر بكەم و مانایان لێكبدەمەوە بە كوردی و بە كورتی، دەڵێم: متمانە هەبوون هەبوون بە ڕاستیی قورئان و ئیمان بوون بەوە كە فەرمایشتی خوایە، وە متمانە پێ بوونی كە هەرچی تێدایە حەقە، زۆرشتێكی گەورەیە وتەنانەت پێغەمبەری خاتەم (ﷺ) یش كە خوا ئەم قورئانەی ناردۆتە سەر دڵ و دەروونی و، بێگومان بە قەدەر نووكی دەرزی خەتەرەی گومان و دوو دڵیی بە دڵدا نەهاتوە، كەچی دیسان خوا (سبحانە وتعالی) ئەو ڕاستییەی دەخاتەوە بەرچاو، كە وەكو گوتم زیاتر مەبەست پێی ئۆممەتەكەیەتی، بەڵام بەهەر حاڵ ڕووی دواندنیش لەوە، دەفەرموێ: ﴿ فَإِن كُنتَ فِي شَكٍّ مِّمَّآ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ﴾ جا ئەگەر لە دوودڵیی دابووی لەوەدا كە ناردوومانەتە خوارێ بۆتۆ {كە قورئانە، وشەی (شك) لە زمانی عەرەبیی دا ئەوەیە كە بوون و نەبوونی شتێك

بەقەد یەك دابنێی و هەردوو لای وەك یەك بن، كە ئەوە بە كوردی پێی دەڵێین: {دوو دڵیی}، بەڵام گومان (ظن) ئەوەیە كە پێت وابێ شتێك ئەگەری بوونەكەی زیاترە لە نەبوونەكەی، یاخود ئەگەری نەبوونی زیاترە لە بوونەكەی و لایەكیان زاڵە بەسەر لایەكیان دا، ئەگەر دوو دڵ بووی لەوەی كە بۆ لای تۆمان ناردۆتە خواریْ}: ﴿ فَسْـَٔلِ ٱلَّذِينَ يَقْرَءُونَ ٱلْكِتَـٰبَ مِن قَبْلِكَ ﴾ ئەوە لەوانە بپرسە كە لە پێش تۆدا كتێبیان خوێندۆتەوە {واتە: لە شارەزایانی كتێبەكانی خوا بپرسە، ئەوانەی شارەزای كتێبە ئاسمانیەكانن، ئەگەر لەوان بپرسێ، دڵنیا دەبی ئەو قورئانەش كە بۆتۆ هاتوە، دوایین كتێبی خوایە، چونكە لەو كتێبانەی پێشوودا هەواڵ دراوە بە هاتنی قورئان وە هەواڵ دراوە بە هاتنی پێغەمبەری كۆتایش موحەممەد (ﷺ)} ﴿ لَقَدْ جَآءَكَ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ ﴾ بێگومان لەپەروەردگارتەوە حەقت بۆ هاتوە ﴿ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ﴾ جا بە هیچ شێوەیەك لەوانە نەبێ كە دەكەونە دوو دڵییەوە ﴿ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِ ٱللَّهِ فَتَكُونَ مِنَ ٱلْخَـٰسِرِينَ ﴾ وە بە هیچ شێوەیەك لەو كەسانە مەبە كە ئایەتەكانی خوا بە درۆ دەزانن ئەگەر وابی لە زیان باران دەبی .

وە لە سوورەتی (البقـــرة) دا، خوا (سبحانە وتعالى) دەفەرموێ : ﴿ الٓمٓ ۝١ ذَٰلِكَ ٱلْكِتَـٰبُ لَا رَيْبَ ۛ فِيهِ ۛ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ ۝٢ ﴾ البقرة، ئەلف، لام، میم، ئەو

كتێبە گومانی تێدا نیە، ڕێنماییە بۆ پارێزكاران. هەڵبەتە ئەم ئایەتانەم هەر بە نموونە هێناونەوە، ئەگەرنا ئایەتی دیكە زۆرن لەو بارەوە و هەموو ئەو ئایەتانە ئەم دوو ڕاستییەمان دەخەنە بەر دەست: كە هەر كەسێك خۆی بە ئیماندار بە بڕوادار بزانێ، دەبێ سەدا سەد بڕوای بەوەبێ كە قورئان فەرمایشتی خوایە، وە پاشان باوەڕ و متمانەشی هەبێ بەو فەرمایشتەی خوا، كە هەرچی تێیدا هاتوە حەق و ڕاستە و هیچ خەوش و پەڵە و هیچ نارێكییەكی تێدا نیە، جا لێرەدا با تەماشا بكەین: ئایا بڕوا هەبوون بە قورئان، وە باوەڕ پێ بوونی، {(بڕوا) مانای (إیمان)ە و (باوەڕ) یش مانای (ثِقة) یە}، لە چی دا دەردەكەوێ؟! دیارە شێرراوەیە، وەك لە (أثر)دا هاتوە: ((الإيمانُ سرٌ والإسلام علانية)) واتە: ((ئیمان پەنهانە و ئیسلامیش ئاشكرایە)) جا ئایا ئێمە چۆن بزانین خۆمان یان خەڵك ئیمانی بە قورئان هەیە وە متمانەی پێی هەیە؟ لەڕاستیدا ئەوە لـــە هەڵوێست و ڕەفتارەكان دا دەردەكەوێت و بەرجەستە دەبێ، هەركەسە چەندە ئیمانی بە قورئان هەیە و چەندە متمانەی بە قورئان هەیە، ئنجا من چوار شتم كردوون بە تەرازوو:

چوار پێوەر بۆ زانینی ئەندازەی بڕواو باوەڕ هەبوون بەقورئان

یەکەم: هەندێك لە زانایان و لە توێژەرەوانی قورئان ـ کە دوایە ئاماژە بە دوو سێ وێنە دەکەم ـ لە ژێر زەختی ئەو واقیعە فیکریی و سیاسییەدا کە تێیدا ژیاون، زۆر جار ویستوویانە ئایەتەکان بە جۆرێك مانا بکەن کە لەگەڵ ڕواڵەتی ئەو مانایە دا ناگونجێ، بە واتایەکی دیکە: ویستوویانە ئایەتەکان مل پێبسووڕێنن بەملا و لادا، بۆچی ؟، بۆ ئەوەی بچێتە عەقڵی هەندێك خەڵکەوە، لە هەندێك تەفسیردا بینیومە دەڵێ: ئێمە ئەم ئایەتە ئەگەر وەك ڕواڵەتەکەی تەفسیری بکەین، ناچێتە عەقڵی خەڵکەوە، لەبەر ئەوە دەبێ بە نەوعێك تەفسیری بکەین بچێتە عەقڵی خەڵکەوە، جا ئایا ئەو هەڵوێستە ڕاستە ؟! بە تەئکید نەخێر، دەچێتە عەقڵی خەڵك یان ناچێتە عەقڵیانەوە، ئەوە خەتای عەقڵی خەڵکە، کە مانایەکی ڕاست و دروستی ئایەتی خوای کاربەجێی تێدا جێنابێتەوە، دەبێ خەڵك گلەیی لە عەقڵی خۆی بکات و، دەبێ خەڵك عەقڵی خۆی ڕاست بکاتەوە، نەك ئایەتەکان پێ مل پێ بسووڕێنن و بیانگۆڕن و واتایەکی سەیرۆکەیان لێبدەن کەلەگەڵ عەقڵی خەڵك دا بگونجێ! ئەلێرەدا ئیمان هەبوون بە قورئان و متمانە هەبوون بە قورئان، یاخود نەبوون، یاخود پلەکەی چەندە، لێرەدا دەردەکەوێ، بۆ نموونە: (شێخ موحەممەد عەبدەی میصریی) کە زانایەکی ناوداری

ئیسلامە لە تەفسیری ئەو ئایەتانەدا كە باسی لەت بوونی دەریای سوور دەكەن بۆ مووسا (علیه الصلاة والسلام) و بۆ بەنی ئیسرائیل، كاتێك كە لە چەنگی فیرعەون ڕادەكەن، وەك خوا دەفەرمووێ: ﴿ وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ ٱلْبَحْرَ فَأَنجَيْنَٰكُمْ وَأَغْرَقْنَآ ءَالَ فِرْعَوْنَ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿٥٠﴾ ﴾ البقرة. واتە: یاد بكەنەوە {ئەی جوولەكەكانی سەردەمی پێغەمبەر (ﷺ)، خوا چ چاكەیەكی لەگەڵ پێشینانتان كردوە} كاتێك كە دەریامان لەت كرد و ئێوەمان دەرباز كرد و فیرعەون و دارودەستەكەیشیمان خنكاندن و ئێوەش تەماشاتان دەكردن، جا شێخ موحەممەد عەبدە لێرەدا چۆنی تەفسیر دەكات ؟، دەڵێ: (لەو حاڵەتەدا دیارە هەڵكشان و داكشانی دەریا بووە كە لە ئەنجامی هێزی كێشندەی نێوانی مانگ وزەوی دا دەریا هەڵكشان و داكشان (مدّ و جزر) ی دەبێ جا، دەڵێ: ئەوكاتە دەریا لە حاڵەتی داكشان (جَزْر) بووە كە پەڕیونەوە! كە بێگومان ئەوە شتێكی دوورە!! هەروەها (طیراً أبابیل) كە خوا لە سووڕەتی (الفیل) دا باسی كردوون و جۆرە باڵندەیەك بوون و، خوا وەك سوپایەكی تایبەتی خۆی بەكاری هێناون بۆ لە نێو بردنی سوپایەكەی ئەبرەهە، كە هاتبوو بۆ ڕووخاندنی كەعبە، وەك فەرموویەتی: ﴿ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَٰبِ ٱلْفِيلِ ﴿١﴾ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِى تَضْلِيلٍ ﴿٢﴾ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ﴿٣﴾ تَرْمِيهِم بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُمْ

﴿ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ ﴿٥﴾ ﴾ الفيل، کەچی ئەو دەڵێ: (سوپایەکەی ئەبرەهە تووشی نەخۆشیی طاعوون بوون) واتە: (طيراً أبابيل) بە میکرۆب وەسف دەکات، میکرۆبێك کە نابینری!! وە خوا عزوجل لە سوورەتی (آل عمران) دا باسی مەسەلەیەك دەکا و دەفەرموێ: جوولەکەکان بە پێغەمبەر (ﷺ) یان گوت: ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ عَهِدَ إِلَيْنَآ أَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتَّىٰ يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ ٱلنَّارُ ﴾ آل عمران: ١٨٣، واتە: خوا پێیڕاگەیاندووین کە ئیمان بە هیچ پێغەمبەرێك ناهێنین تاکو قوربانییەکمان بۆ نەکا کە ئاگر بێتە خوار لە ئاسمانێ و بیخوات و بیسووتێنێ ! (محمد رشيد رضا) خوا لێی خۆشبێ ئاوای تەفسیر دەکا و دەڵێ: (مەرج نیە ئەوە بووبێ بەڵام مەبەست ئەوەیە کە بۆخۆیان قوربانییەکەیان سووتاندووەو ئاگریان تێبەرداوە)، کەچی خوا بە دەقی ئایەت دەفەرموێ:

﴿ قُلْ قَدْ جَآءَكُمْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِى بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَبِٱلَّذِى قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴾ آل عمران: ١٨٣، بەڵێ لە پێش مندا پێغەمبەرانێك بەڵگەی ڕوون و ئاشکرایان بۆ هێناون و ئەوەش کە دەیڵێن و ئەوەشیان بۆ هێنان، ئنجا کە تۆ تەماشای تەوڕات دەکەی لە تەوڕات دا هەیە کە چەند جارێك جوولەکەکان قوربانییان کردوە و ئەو کاتە موعجیزە بووە بۆ مووسا (علیه الصلاة والسلام)، وە لە سەردەمی (سلیمان) یش دا بووە و لە سەردەمی پێغەمبەرانی

دیكەش دابووە، كە دوای ئەوەی قوربانیان كردووە، ئاگر لە ئاسمانێ هاتۆتە خوارێ و سووتاندویەتی و بۆتە قەرەبرووت و ئەوە موعجیزەیەك بووە، بەڵام كە لە عەقڵی خەڵكی ئەم سەردەمەوە ناچێ، تۆ بێنی مانایەكی دیكەی سەیری لێبدەیەوە، ئەوە بەڕاستی جۆرێكە لە كەمی متمانە هەبوون، كە لەوانەیە ئەو كەسە لە قەراری نەفسی خۆیشی دابزانێ كە ئەو مانایەی نیە، بەڵام دەڵێ: ئاخر مانایەكەی دیكە ناچێتە عەقڵی خەڵكەوە و با بیگونجێنین لەگەڵ عەقڵی خەڵك دا !! بەڵام بێگومان ئەوە نابێت، بەڵكو دەبێ خەڵك عەقڵی خۆی گەورە و فراوان بكا هەتا جێی ڕاستییەكانی قورئانی تێدا بێتەوە، نەك ڕاستییەكانی قورئان بە جۆرێك تەشوێ تاشی بكەین و لق و پۆپیان بكەین و بیانكەین بە تەیری مەعقوول، بۆ ئەوەی لە عەقڵی خەڵكی دا جێیان بێتەوە.

دووەم: كەوتنە دوو دڵیی لە بەرانبەر هەندێك لە یاساكانی قورئاندا، ئەوەش كەم و زۆر دەبینرێ، بۆ وێنە: مەسەلەی سزای دەست بڕین، دەگوترێ: با باسی سزای دەست بڕین نەكەین عەقڵی خەڵكی ئێستا ئەوە تەقەببول ناكا، یان مەسەلەی تۆڵەی كوشتن (قصاص)، یان ئەو سزایانەی دیكە كە لە قورئاندا هاتوون، بەڵام ئیمان هەبوون بە قورئان و متمانە هەبوون بە قورئان، ئەوەیە

کە هەرچی خوا فەرموویەتی، مادام دەزانین خوا فەرموویەتی، جا سزایە، یان پاداشتە، یان حەقیقەتێکی مێژووییە، دەبێ وەریبگرین و قەبووڵمان بێ و دڵنیاش بین کە هەرگیز ڕاستییەکی قورئان لەگەڵ هیچ دەرهاویشتەو بڕیارێکی ڕاست و دروستی عەقڵ و زانست و واقیع دا تێك ناگیرێ، ئنجا ئایا ئەو ڕاستییەی جا یاسایەکی شەریعەتە یان هەر شتێکی دیکەیە، دەچێتە عەقڵی خەڵك یان نا ؟ ئەوە گرفت و کێشەی خۆیانە و کێشەی قورئان نیە و، خەڵك وای لە خۆی کردوە کە ڕاستییەکانی قورئان هەزم نەکات، بۆیە دەبێ ئەوان عەقڵی خۆیان چارەسەر بکەن، نەك ئێمە ڕاستییەکانی قورئان، یاخود یاساکانی بگۆڕین.

سێیەم: دەرکەوتنی هەندێك نهێنی کە زانیاری ئێستا دەریان دەخات و پەلە کردن لەوەدا کە بێین ئایەتەکانی قورئان یان فەرمایشتەکانی پێغەمبەر (ﷺ) لەگەڵ ئەو دەرهاویشتە و بیردۆزە زانستییانەدا بگونجێنین، ئەویش دیسان جۆرێکە لە کەم متمانەیی بە قورئان، ئێمە نابێ پێمان وابێ، کاتێك قورئان لەگەڵ دەرهاویشتەکانی زانستی ئەم سەردەمەدا دەگونجێنین، ئەوە دیفاع لە قورئان دەکەین، چونکە کەلامی خوا و فەرمایشتی خوا لەوە بەرزترەو پەکی لەسەر ئەو جۆرە دیفاع لێکردنە نەکەوتوە، مەگەر شتێك ببێتە حەقیقەتێکی عیلمیی وا کەتازە نکووڵیی

لێنـەكرێ، وەك: سـووڕانەوەی زەوی بـە دەوری خـۆی و خـۆردا و، ئـەو حەقیقەتـە عیلمییانـەی كـە لـە بـواری فیزیـا و كیمیـا و گەردوون ناسیی و لە بواری پزیشكیی دا دەركەوتوون، ئەوە ئەو كاتە گرفت نیە، بەڵام تا نەبن بە حەقیقەتی عیلمیی، نابێ پەلە بكەین لەوەدا كە ئایەتەكانی خوای پەروەردگار بگونجێنین لەگەڵ دەرهاویشتەكان و بەرهەمی زانست دا.

چوارەم: بەراورد كردنی هەندێك ڕاستیی و یاسای ئیسلام لەگەڵ تـەوژم و بیرۆكـەی تـازەدا، وەك: (سۆسـیالیزم، كاپیتـالیزم، سـیكۆلاریزم، دیموكڕاسیی) كـە بێگومـان ئیسلام چـەندان خـاڵی هاوبەشـی هـەن لەگـەڵ زۆر لـە بیردۆزەكانـدا، بـەڵام نـابێ ئیسلام لەگـەڵ ئـەو بـیردۆزەو ڕێچكانەدا بخەینـە تـەرازووە وە و پێكـەوە بەراوردیان بكەین، وەك كـاتی خـۆی هەنـدێك لـە زانایـانی كتێبـی وایـان دەنووسـی، بـۆ وێنـە: یـەكێكیان (إشـتراكيةُ الإسـلام) ی دەنووسی و، یەكی دیكە (ديموقراطيةُ الإسلام)، كـە لـە ڕاستی دا ئـەوە جۆرێكـە لـە زەم كردنـی ئیسـلام و قورئـان، نـەك مـەدح كردنیـان، مـن زۆرجـار گوتوومـە: ئێمـە بـەوە مـەدحی قورئـان و ئیسـلام ناكـەین كـە بـەراوردیان دەكـەین لەگـەڵ شـتێ كـە زادەی فیكری بەشەرە، كاتی خۆی كە باسی سۆسیالیزم دەكرا، دەیانگوت: تـەواو هـەرگیز لـەوە چاكتر نـابێ ! بـەڵام هـەر ئەوەنـدەمان زانـی

بازاڕی شکا و ئەو کۆمەڵگایەی کە لەسەر بناغەی سۆسیالیزم بنیات نرابوو ، هەڵوەشایەوە و تێکچوو، جا ئەگەر گوتبامان ئیسلام و سۆسیالیزم وەك یەکن، دەبوو بڵێین: ئەوە ئیسلامیش فەشەلی هێنا ! یان ئێستا کە باسی سیکۆلاریزم دەکرێ و، باسی سیستەمی سەرمایەداریی دەکرێت و، باسی جیهانگیریی دەکرێت و زۆر مەدحی دیموکراسی دەکرێت، کە نەك دوایی هەر ئێستا لە ڕۆژئاوا ڕەخنەی زۆر جیددیی ئاڕاستەی دیموکراسی دەکرێ کە دیموکراسی {حوکمی گەل} نیە، وەك بانگەشەی بۆ دەکرێ، بەڵکو حوکمی کەمینەیەکی خاوەن پارەی ڕاگەیاندن بەدەستی چەواشەکەرە، بەسەر زۆرینەیەکی ئیخفالکراودا، وەك لە کتێبی (چەند مەسەلەیەکی باوی سەردەم)[1] باسم کردوە: کەواتە وەختێك ئێمە بێین ئیسلام لەگەڵ دیموکراسی، بە دوو ڕووی حەقیقەتێك دابنێین و ئیسلام لەگەڵ ئەودا تێکەڵ بکەین، کاتێك کە دیموکراسی فەشەل دێنێ وەکو دوێنێ سۆسیالیزم فەشەلی هێنا، لەگەڵ دیموکراسیش فەشەلی هێنا، دەبێ بڵێین: ئیسلامیشی لەگەڵ ڕۆیشت ! بۆیە ئیمان هەبوون بە قورئان و متمانە هەبوون بە قورئان ئەوەیە، کە ئێمە پێمان وانەبێ کە شتێکی دیکەی لە قورئان گرنگتر هەیە، بەڵکو شتێکی دیکە وەك

[1] بڕوانە: چاپی پێنجەم، لاپەڕە (260-262).

قورئـان هەیـە، هـەتا بلێین: قورئـانیش وای گوتـوە ! بـەڵێ خـاڵی هاوبــەش هەیــە لــە نێــوانی ئیســلام و دیموكڕاســی دا و، خــاڵی هاوبـەش هەیـە لـە نێـوان ئیسـلام و سیسـتەمی سۆسـیالیزم دا، وە خـاڵی هاوبەشـیش هەیـە لـەنێوانی ئیسـلام و سـەرمایەدارییش دا، هــەروەها لــە بیردۆزەكــانی دیكەشــدا كــەم و زۆر ئیســلام خــاڵی هاوبەشـی لەگەڵیانـدا هەیـە، بـەڵام ئیسلام وەك هـیچ كام لەوانـە نیە، وە بە تەئكید هیچ فیكرەیەكی بەشەر نیە كە كەم و كووڕیی تێدانـەبێ و كـرچ و كـاڵیی تێـدا نـەبێ، بـەڵام قورئـان حەقیقـەتی ڕەهایــە: ﴿وَتَمَّتۡ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدۡقٗا وَعَدۡلٗا﴾، دیــارە هــۆی ئەوەش ئاشكرایە: ئیسلام و قورئانێك كـە لـە زانیـاری ڕەهـاو بـێ سنووری خواوە سەرچاوە دەگـرن، دیـارە ڕاسـتیی ڕەهایـان تێدایـە، بەڵام بیردۆزەو ڕێچكەكانی بەشەر، كە زادەی بیر و زەینـی مـرۆڤن و مرۆڤیش سنووردارو نیسبییەو، گۆزەش چی تێدابێ هەر ئەوەی لێ دەرژێ !.

خالی سێیەم

چاك خوێندنی قورئان و لەبەركردنی و تێوەڕامانی و تێگەیشتنی

سێیەمین ئەركی سەرشانمان بەرانبەر بە قورئان، ئەوەیە كە چاكی بخوێنینەوە، پاشان لەبەری بكەین، وە تێیەوە ڕابمێنین و تێیبگەین و باش لێی حاڵی بین، بۆچی؟ چونكە ئەو ئامانجە گشتی و سەرەكییەی قورئان بۆی نێردراوەتە خوار، ئەوەیە كە لێی تێبگەین و كاری پێبكەین، وەك خوا دەفەرموێ: ﴿كِتَٰبٌ أَنزَلۡنَٰهُ إِلَيۡكَ مُبَٰرَكٞ لِّيَدَّبَّرُوٓاْ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ٢٩﴾ ص ﴿كِتَٰبٌ أَنزَلۡنَٰهُ إِلَيۡكَ مُبَٰرَكٞ﴾، واتە: ئەمە كتێبێكە بۆلای تۆمان ناردوە بە پێزە، {بەرەكەتدارە، بەرهەمدارە،} بۆ ئەوەی لە ئایەتەكانییەوە ڕامێنن، وە بۆ ئەوەی خاوەن عەقڵان پەندی لێوەربگرن، واتە: كاری پێبكەن و لێی

بەهرەمەند بن، دیاریشە کە ئێمە کاتێك دەتوانین لە قورئان وردبینەوە و تێی ڕابمێنین، وە پاشان لێی بەهرەمەند بین و پەندی لێوەربگرین، کە بە شێوەیەکی ڕاست و دروست بیخوێنینەوە و پاشان هەوڵ بدەین لەبەری بکەین، دوای ئەوە دەستمان لە تێوەڕامان و تێگەیشتنی و وە پاشان بەهرە لێوەرگرتنی گیر دەبێ.

چاك خوێندنەوەی قورئان

با تەماشای ئەم ئایەتانە بکەین دەربارەی چاك خوێندنەوەی قورئان، خوا (سبحانه وتعالى) لە سووڕەتی (الإسراء) دا دەفەرموێ: ﴿ وَقُرْءَانًا فَرَقْنَٰهُ لِتَقْرَأَهُۥ عَلَى ٱلنَّاسِ عَلَىٰ مُكْثٍ وَنَزَّلْنَٰهُ تَنزِيلًا ﴿١٠٦﴾ ﴾ الإسراء، واتە: وە ئەمە قورئانێکە بەش بەشمان کردوە {یانی: هەمووومان پێکەوەنەناردوە و بەش بەشمان کردوە، ئایەت ئایەت و سووڕەت سووڕەت} ﴿ لِتَقْرَأَهُۥ عَلَى ٱلنَّاسِ عَلَىٰ مُكْثٍ ﴾ بۆ ئەوەی بەسەر خەڵکی دا بیخوێنیتەوە بە شێنەیی {(عَلَىٰ مُكْثٍ) واتە: (على تمهّلٍ) بە شێنەیی، وردە وردە، پلە پلە، ﴿ وَنَزَّلْنَٰهُ تَنزِيلًا ﴾ وە پلە پلەش ناردوومانەتە خوارێ، ئەندازە ئەندازە ناردوومانەتە خوار، وەك شارەزایانی زانستییەکانی قورئان دەڵێن: (أُنْزِل مُنجَّماً) بەش بەش نێردراوەتە خوار، نەك هەمووی لێکرا.

هـەروەها خـوا (سـبحانە وتعـالى) لـە سـوورەتى (الفرقـان)، دا، دەربـارەی چـۆنيەتی خوێنـدنی قورئـان دەفـەرموێ: ﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَوۡلَا نُزِّلَ عَلَيۡهِ ٱلۡقُرۡءَانُ جُمۡلَةٗ وَٰحِدَةٗۚ كَذَٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِۦ فُؤَادَكَۖ وَرَتَّلۡنَٰهُ تَرۡتِيلٗا ٣٢ ﴾ الفرقـان، واتـە: وە ئەوانـەی بـێ بـڕوان گوتیـان: بۆچـی قورئـانی بـە یـەك جـار بـۆ دانەبـەزێنراوە ؟ (خواش دەفەرموێ:) ئاوامان بۆ دابەزاندووی (پلە پلە و لە ماوەی (وَعَتَوۡ أَنفُسِهِمۡ) سالّدا) بـۆ ئـەوەی عـەقڵ و دڵتـی پێبچەسـپێنین، {هەر جارەی سووڕەتێك هاتوە و پێغەمبەر (ﷺ) زیاتر دامەزراو بووە} وە زۆر بە جوانییش بۆمان خوێندوویەوە، ئەگەر هەمووی لێكـرا دابەزیبووایـە نـەدەگونجا ئـاوا بخوێندرێتـەوە وە بـەو شێوەیەش لە عەقڵ و دڵی پێغەمبەر دا (ﷺ) نەدەچەسپی، ئەوە لە كوێ تۆ بێی هەر ڕۆژە چەند ئایەتێك لەبەر بكەی و، باش باش هەزمیان بكەی و لە عەقڵ و دڵی خۆتیان دا بچەسپێنی ! وە ئەوە لە كوێ كە بێنی ئەندازەیەكی زۆر لە قورئان لەبەر بكەی، بەڵام دوایی لە بیرت بچێتەوە.

هـەروەها هـەر دەربـارەی چـاك خوێندنـەوەی قورئـان خـوا لـە سـوورەتی (المزمّـل) دا دەفـەرموێ: ﴿ وَرَتِّلِ ٱلۡقُرۡءَانَ تَرۡتِيلًا ﴾ المزمـل: ٤، واتە: وە قورئان بخوێنە وە بە ڕێك و پێكیی لە زمانی عـەرەبی دا دەگـوترێ (ثغـرٌ مُرَتـلٌ) ، (ثغـر) واتـە: زار، زارێكـی ددان ڕێـك و

پێك، کەواتە: (تەرتیل) ئەوەیە کە پیتەکانی قورئان ووشەکانی قورئان و بڕگەکانی قورئان، هەر کامێکیان حەقی خۆی پێبدەی (إبن كثير) لە تەفسیرەکەی خۆیدا و لە تەفسیری ئەوەدا کە دەفەرموێ: ﴿ وَرَتِّلِ ٱلْقُرْءَانَ تَرْتِيلًا ﴾ المزمل: ٤، دەڵێ :(أي إقرأهُ على تمهُّلٍ فإنه يكون عوْناً على فهم القرآن وتدبُّره وكذلك كان يقرأ صلوات الله وسلامه عليه)[1] واتە: بەشێنەیی بیخوێنەوە، بەکاوەخۆ پەلەی لێمەکە، چونکە ئەوە زیاتر هاوکارت دەبێ بۆ ئەوەی لە قورئان تێبگەی و لێی وردبیەوە، وە پێغەمبەریش ﷺ هەروای دەخوێندەوە.

ئنجا با دەربارەی چۆنیەتی خوێندنەوەی قورئان و چاك خوێندنەوەی و جوان خوێندنەوەی، کە ئێستا زانیارییەکی سەربەخۆ هەیە لەو بارەوەو پێی دەگوترێ: (علم التجويد) واتە: زانیاری چاك خوێندنەوەو جوان خوێندنەوەی قورئان، با سەرنجی چەند فەرموودەیەکی پێغەمبەریش بدەین:

(1) ﴿سُئِلَ أَنَسٌ : كَيْفَ كَانَتْ قِرَاءَةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ قَالَ: " كَانَتْ مَدًّا، ثم قرأ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، يَمُدُّ (بِسْمِ اللَّهِ)، وَيَمُدُّ (الرَّحْمَنِ)، وَيَمُدُّ (الرَّحِيمِ)﴾ رواه البخاري، واتە: پرسیار لە ئەنەسی کوڕی مالیك کرا دەربارەی چۆنیەتی قورئان خوێندنی

[1] بڕوانە: (المصباح المنير في تهذيب تفسير إبن كثير) ص1454.

پێغەمبەری خوا (ﷺ)، ئەویش گوتی: لێکی دەکێشایەوە دوایی {ئەنەس بۆ فێرکردنی کابرا تابیخاتە بەرچاوی و بۆی بەرجەستە بکا} (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) ی خوێندەوە، (بسم الله) ی درێژکردەوە، (الرَّحْمَنِ) ی درێژکردەوە، (الرَّحِيمِ) ی درێژکردەوە. واتە: پەلەی نەکردوە.

(2) ﴿عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّها سُئِلَتْ عَنْ قِراءة رسول اللَّه ﷺ ؟ فَقَالت:كَانَ يَقْطَعُ قِرَاءَتَهُ آيَةً آيَةً: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ . الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ مَلِكِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَلِكِ مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ مَلِكِ ....﴾ رواه أحمدوأبوداودوالترمذي.

واتە: پرسیار لە ئوممومسەلەمە (دایکی بڕواداران) کراوە، خوای لێ ڕازی بێ، دەربارەی چۆنیەتی قورئان خوێندنی پێغەمبەر (ﷺ)، ئەویش گوتوویەتی: پێغەمبەر ئایەت ئایەت، قورئان خوێندنەکەی خۆی لێك دەپچڕی: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝١ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝٢ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝٣ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ۝٤﴾ الفاتحة، دیارە خواش (سبحانە و تعالی) بەپەلە فەرمایشتی خۆی لەگەڵ پێغەمبەردا نە فەرمووە، بەڵكو بەشێنەیی، وەبەڕاستی فەرمایشتی خوا، وەكو قسەی خەڵكی دیكە نیە هەر ڕیزی بكەی! بۆیە لە صەحیحی بوخاریی دا هاتوە كە یەكێ گوتی: من بە سێ شەو و ڕۆژان هەموو قورئانێ دەخوێنم، (عبدالله) ی كوڕی (مسعود) یش فەرمووی: (هَذّاً كَهَذّ الشّعر) واتە: وەك خوێندنەوەی شیعر بە

خێرایی دەیخوێنینەوە، بەڵێ قورئان فەرمایشتی خوایە و دەبێ بەڕێزەوە و بەویقارەوە بخوێنرێ و ئەوەندە وەختەت لێ وەچاو نەبێ كە قورئانەكەی پێدەخوێنێ.

(3) هەروەها پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێ (زَيِّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ) رواه البخاري ، واتە: قورئان بەدەنگەكانی خۆتان جوان بكەن، دیارە قورئان بۆ خۆی هەر جوانە، بەڵام ئەگەر بەدەنگی خۆش و بە جوانیی و ڕێكیی لەباریی بخوێندرێ، دیارە جوانتر دەبێ.

(4) هەروەها پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: ﴿لَيسَ منا مَنْ لَمْ يَتَغَنَّ بِالقُرآنْ﴾ رواه البخاري، واتە: هەر كەسێك دەنگی خۆی بەقورئان نەلارێنێتەوە لە ئێمە نیە، هەڵبەتە لێرەدا كەباسی چاك خوێندنەوەی قورئان دەكەین، مەبەست ئەوەنیە كە هەموو وزە و توانامان بخەینە سەرئەوەی چۆن پیت و وشەكان گۆ (تلفّظ) بكەین و لە مەخرەجی خۆیان دەربچن ! بەڵێ پێویستە بەقەدەر خۆی ئەو لایەنە گرنگیی پێبدرێ، بەڵام بە تەئكید خوێندنەوەی قورئان بۆ لێ تێگەیشتنیەتی، كەواتە: نابێ خۆخەریك كردن بە چاك خوێندنەوەی قورئانەوە لەسەر حیسابی لێ تێگەیشتنی و پاشان ئیش پێكردنی بێ، بەڵكو دەبێ هەرشتە بەپێی خۆی گرنگیی پێ بدرێ، وە چاك خوێندنی قورئانیش بە تەئكید پێویستە بەقەدەر خۆی گرنگیی پێبدرێ،

وە لێتێگەیشتنی و پاشان کارپێکردنی و پێوەپابەندبوونی، هەرکامێك لەوانە دەبێ حەقی خۆی بدرێتێ، نەك حەقی هەموو لایەنەکان بدرێ بەلایەنێك !

لەبەرکردنی قورئان

سەبارەت بەلەبەر کردنی قورئانیـــــش خـــــوا (سبحانه وتعالى) لەسوورەتی (العنكبوت) دا دەفەرموێ: ﴿ وَمَا كُنتَ تَتْلُوا۟ مِن قَبْلِهِۦ مِن كِتَـٰبٍ وَلَا تَخُطُّهُۥ بِيَمِينِكَ ۖ إِذًا لَّٱرْتَابَ ٱلْمُبْطِلُونَ ﴿٤٨﴾ بَلْ هُوَ ءَايَـٰتٌۢ بَيِّنَـٰتٌ فِى صُدُورِ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ ۚ وَمَا يَجْحَدُ بِـَٔايَـٰتِنَآ إِلَّا ٱلظَّـٰلِمُونَ ﴿٤٩﴾ ﴾ العنكبوت، خوا بە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێ: تۆ لەپێش قورئاندا کتێبێکت نەخوێندۆتەوە، وە بە دەستی ڕاستت نەتنووسیوە، {واتە: ئەی موحەممەد تۆ پێشتر نەخوێندنەوەت هەبووە، نە نووسینت هەبووە} ﴿ إِذًا لَّٱرْتَابَ ٱلْمُبْطِلُونَ ﴾ العنكبوت: ٤٨ چونکە ئەگەر خوێندنەوەو نوسینت هەبووایە، ئەوانەی لەسەر ناحەقن بۆیان هەبوو بکەونە گومانەوە {وە بڵێن ڕەنگە بۆخۆی قورئانی دانابێ بەلاَم کە نەخوێندنەوەت هەبووە نە نووسین، مانای وایە زاتێکی دیکە فێری تۆی کردوە،}، دوایی دەفەرموێ: ﴿ بَلْ هُوَ ءَايَـٰتٌۢ بَيِّنَـٰتٌ فِى صُدُورِ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ ۚ ﴾ العنكبوت: ٤٩، بەڵکو ئەم قورئانە چەند ئایەتێکی ڕۆشنن لە سینەی ئەوانەدا کە زانیارییان پێدراوە، وە

بێجگە لەستەمكاران هیچ كەس نكوولیی لە ئایەتەكانی ئێمە ناكات، مەبەستم لێرەدا ئەم ڕستەیە: ﴿ بَلْ هُوَ ءَايَٰتٌۢ بَيِّنَٰتٌ فِى صُدُورِ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ ۚ ﴾ العنكبوت: ٤٩، كە خوا مەدحی ئەوانە دەكا ئایەتەكانی خوا دەخەنە سینەی خۆیانەوە و لەبەریان دەكەن، هەڵبەتە ئەو قورئانەش كەلەبەر دەكرێ زۆر جیایە لەوەی كە هەروا دەخوێندرێتەوە، چونكە كە لەبەر دەكرێ زیاتر تەفاعولی لەگەڵ دەكەی، وە مەجالت دەبێ لێی وردبیەوە، چونكە هەموو دەمێ قورئانت لەبەردەست دانیە، ئنجا هەر خودی لەبەركردنی قورئان بۆ خۆی ڕووناكیی بەرەكەتێكە دەچێتە سینەتەوە و، بەئەندامەكانتدا دابەش دەبێ، بۆیە لەبەركردنی قورئان بەڕاستی نیعمەتێكـــی زۆر گەورەیـــە، وەك لەفەرمایشتێـــكی پێغەمبەر (ﷺ) دا هاتوە كە خوا (سبحانه وتعالى) بە پێغەمبەر دەفەرموێ: (إني مبتليك، ومبتلٍ بك، ومُنزِلٌ عليك كتابًا لا يَغسِلهُ الماءُ تقرأه نائمًا ويقظاناً) رواه مسلم، واتە: من تۆ تاقی دەكەمەوە، وەبەتۆش خەڵك تاقی دەكەمەوە، وەكتێبێكت دەنێرمە سەرێ و بۆ دەنێرمە خوار كە ئاو نایشواتەوە، بەخەوتوویی و بەبێداریی دەیخوێنی. كەواتە: لەسینەی دایە.

* بیر كردنەوە لە قورئان و تێوەڕامانی و لێتێگەیشتنی *

وه دەربارەی بیرکردنەوە لەقورئان و تێوەڕامانی و لێتێگەیشتنی، تەنیا ئەم ئایەتە دەخوێنینەوە:﴿ كِتَٰبٌ أَنزَلۡنَٰهُ إِلَيۡكَ مُبَٰرَكٞ لِّيَدَّبَّرُوٓاْ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ﴿٢٩﴾ ﴾ ص، واتە: ئەمە کتێبێکە ناردوومانەتە خوار بۆ لای تۆ بەپێزە، {بەرهەمدارە، بەرەکەتدارە،} بۆ ئەوەی لەئایەتەکانی وردبنەوە، وەبۆئەوەی خاوەن عەقڵان پەندی لێ وەربگرن، لەکۆتایی ئەم خاڵەش دا دەڵێم: من کتێبێکی سەربەخۆم لەم بوارەدا نووسیوە، بە ناوونیشانی: (چۆن باشتر لە قورئان بەهرەمەندبین؟) لەوکتێبەدا حەوت هەنگاوم خستوونە ڕوو، بۆ چاك بەهرەمەندبوون لە قورئان، کە ئەمانەن:

1 ـ ئەدەب نواندن و بەگەورە گرتن (التأدُب والتعظيم).

2 ـ خوێندنەوەو گوێ بۆگرتن (التلاوة والإستماع).

3 ـ بیرکردنەوەو تێوەڕامان (التفكُّر والتدبُّر).

4 ـ کارتێکران و پەندوەرگرتن (التأثر والتذكُّر).

5 ـ شوێن کەوتن و گەردن کەچکردن (الإتباع والتسليم).

6 ـ تەزکیە پێکردن و فێرکردن (التزكية والتعليم)،

7 ـ چاکسازیی و حوکمڕان کردن (الإصلاح والتحكيم).

هیوادارم ئـەو کتێبـە بخوێننـەوە کـە بەرچاو ڕوونییـەکی باشـتان دەداتێ لەوبارەوە، کە ئێمە چۆن لەگەڵ قورئان دا ڕەفتار بکەین و بیخوێنینەوە و، چۆن زیاتر لێی سوود مەند دەبین؟

ameer.maktab@yahoo.com

 /AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

خاڵی چوارەم

شوێنكەوتنی قورئان و پێوە پابەند بوونی

چوارەم ئەركی سەرشانمان بەرانبەر بە كتێبی خوا و فەرمایشتی بێ وێنەی خوا، سبحانه وتعالی بریتیە لە شوێن كەوتنی قورئان و پێوە پابەند بوونی، دیارە خودی خوێندنەوەی قورئان عیبادەتە، بیر لێكردنەوەی عیبادەتە ، لەبەركردنی عیبادەتە ، بەلاَم خوێندنەوەی و لەبەركردنی و بیرلێكردنەوە و تێفكرینی ، لە ڕاستی دا لە ڕوویێكی دیكەوە ، دەبن بەئامراز و هۆكار، بۆ شوێنكەوتنی قورئان ، چونكە ئەم قورئانە بۆیە هاتوە كە پێیەوە

پابەند بین، بەڵام هەتا تێی نەگەین ، ناتوانین پێیەوە پابەند بین، وە هەتا لەبەری نەکەین و نەیخوێنینەوە ، ناشتوانین تێی بگەین ، کەواتە: خوێندنەوەی قورئان و پاشان لەبەرکردنی و تێگەیشتنی ، هەموویان هۆکارن تاکو بتوانین وەك قورئان دەفەرموێ ، ئاوا ژیان بگوزەرێنین ، ژیانی تاکییمان ، ژیانی خێزانییمان ، ژیانی کۆمەلأیەتییمان ، ژیانی سیاسییمان، ... هتد .

مەبەستمان لە شوێن کەوتنی قورئان چییە ؟

مەبەستمان لە شوێنکەوتنی قورئان ، شوێن کەوتنی سەرجەم ڕێنمایی و ئاڕاستەکانییەتی، بەبێ هەڵاواردن، هەروەها مەبەستمان لە پێوە پابەند بوونی قورئان ، دیسان پابەند بوونە بە تێکڕای فەرمانەکانی قورئان و نەهییەکانی قورئان و یاساکانی قورئانەوە، لە هەموو بوار و لایەنەکانی ژیان و گوزەرانماندا .

ژیانی تاکییمان ئەوەی ئەوەی کە بەتەنێ جێبەجێ دەکرێ لە قورئان ، بۆخۆت جێبەجێی بکە، وە ئەوەی لە چوارچێوەی ماڵ و خێزانت دایە ، لەوێ دا جێبەجێی بکە ، وە ئەوەی لە چوارچێوەی کۆمەڵگادایە، لەوێ دا جێبەجێی بکە ، ئەوەی بە تەنێ پێت دەکرێ ، بیکە و ئەوەی کە بە کاری هەرووەزیی و کاری بە کۆمەڵ نەبێ جێبەجێ ناکرێ ، دەبێ هەوڵ بدەی هەرەووەزی بۆ بکەی و کۆمەڵی بۆ پەیدا بکەی ، چونکە خوا دەفەرموێ: قورئانمان ناردوە بۆ ئەوەی کە پەندی لێ وەربگرن و پێی بەڕێوە

بچن ، بۆیە دەبێ ئەوەی بەخۆت دەكرێ بیكەی و ئەوەی پێت ناكرێ ، دەبێ كۆمەڵی بۆ پەیدابكەی ، با تەماشای ئەم ئایەتانە بكەین:

1- خوا سبحانە وتعالی بە پێغەمبەری خاتەم (ﷺ) دەفەرموێ:

﴿ ٱتَّبِعْ مَآ أُوحِىَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ۖ لَآ إِلَـٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ وَأَعْرِضْ عَنِ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٦﴾ ﴾ الأنعام، واتە: شوێن ئەوە بكەوە كە لە پەروەردگارتەوە بە وەحی بۆت هاتوە ، بێجگە لەو هیچ پەرستراوێكی دیكە نیە ، وە واز لەهاوبەش دانەران بێنە وپشتیان تێبكە، واتە: لەبەر زەخت و فشاری هاوبەش دانەرەكان و لەترسی ئەوان و لەبەر ڕازی كردنی ئەوان ، نەچی واز لە شوێن كەوتنی قورئان بێنی ، بە دوای قورئان بكەوە و گوێ مەدە ئەوە كە كێ پێی خۆشە و كێ پێی ناخۆشە .

جا ئەوە خوا سبحانە وتعالی بە پێغەمبەری خاتەم (ﷺ) وا دەفەرموێ و بۆیەش فەرموویەتی : هاوبەشدانەرەكان پشتگوێ بخە : ﴿وَأَعْرِضْ عَنِ ٱلْمُشْرِكِينَ﴾ چونكە بەڕاستی ئینسان كاتێك دەتوانێ بە تەواویی بە دوای قورئان بكەوێ ، كە نابێ زەخت و فشاری خەڵكی كافر و بێدینی بەسەرەوە بێ و لەوان بترسێ ، یاخود بیەوێ ئەوان ڕازی بكا، چونكە بەڕاستی قورئان بۆ ئینسانی ئازاد و ئازا هاتوە و، بۆ ئینسانی ژێردەست و ترسنۆك

نەهاتوە و، كەسێك دەتوانێ بەدوای قورئان بكەوێ ، كە بێجگە لە خوا لەكەس نەترسێ و خوا بەیەكگر (مُوَحِّد) بێ، بۆیە دەفەرموێ: ﴿ٱتَّبِعْ مَآ أُوحِىَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ﴾ كێ دەتوانێ بەدوای قورئان بكەوێ ؟ كەسێك كە تەنیا خوا بە پەرستراوی خۆی بزانێ، ئینسانی خوا بە یەكگر و یەكتاپەرست دەتوانێ كە بەڕاستی بەدوای قورئان بكەوێ ، كەسێك كە گوێ نەداتە موشریك و كافر و لاڕێیەكان ، دەبێ ئاوا سەرنجی ئایەتەكانی قورئان بدەین ، ئەگەرنا ئەو ئایەتانە ئەگەر ئاوا هەر بەسەرپێیی تەماشایان بكەین ، دەڵێین: باشە ئەوە خوا دەفەرموێ: بەدوای ئەوە بكەوە كە بەوەحی لە پەروەردگارتەوە بۆت هاتوە ، بەلاَم (مُناسبة) ی چی یە كە دوایی دەفەرموێ: (لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ) ، وە دواتریش دەفەرموێ: (وَأَعْرِضْ عَنِ ٱلْمُشْرِكِينَ) ؟.

هۆكارەكەی ئەوەیە كە باسمان كرد، كەسێك دەتوانێ بەدوای قورئان بكەوێ ، كە بەڕاستی یەكتاپەرست بێ و بێجگە لە خوا هیچ پەرستراوێكی دیكەی نەبێت و، هیچ كەسی دیكە بە شایستەی پەرستن نەزانێ ، وە ئامادەش بێ پشت لە كافران بكا و ڕوویان لێ وەرگێڕێ و گوێیان پێنەدات .

2- وە لە سوورەتی (الأعراف) دا دەفەرموێ: ﴿ ٱتَّبِعُوا۟ مَآ أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا۟ مِن دُونِهِۦٓ أَوْلِيَآءَ ۗ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ ﴾ الأعراف، واتە: بە

دوای ئەوە بکەون کە لە پەروەردگارتانەوە بۆتان دابەزێندراوە {پێشێ ڕووی دواندن لە پێغەمبەر (ﷺ) بوو، بەلام لێرەدا بەگشتی دەفەرموێ: کە هەم پێغەمبەر و هەم ئۆممەتەکەی بەدوای ئەوە بکەون کە لە پەروەردگاریانەوە بۆیان دابەزێندراوە}، ﴿وَلَا تَتَّبِعُوا۟ مِن دُونِهِۦٓ أَوۡلِيَآءَ ﴾ وە جگە لەو بەدوای سەرپەرشتیارانی دیکە و مشوور خۆرانی دیکە مەکەون ﴿قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴾ کەم وایە بیربکەنەوە و پەند وەربگرن ، {ئەو کەمانەش ئەوانەن کە ئیمان دارن}، واتە: بڕوادارانێك کە پەند وەردەگرن و بیردەکەنەوە کەمن و ئەوانی دیکە زۆریان ئیهمالن ، یاخود ئەی کافرەکان تەنانەت کەمیش پەند وەرناگرن ، لێرەدا جێی سەرنج ئەوەیە کە خوا دەفەرموێ: ﴿ ٱتَّبِعُوا۟ مَآ أُنزِلَ إِلَيۡكُم مِّن رَّبِّكُمۡ وَلَا تَتَّبِعُوا۟ مِن دُونِهِۦٓ أَوۡلِيَآءَ ﴾ کەواتە: بەدوای بەرنامە و کتێبی کێ بکەوی ، ئەوت کردوە بە وەلی خۆت، وەلی ، واتە: سەرپەرشتیار و مشوور خۆر کار هەڵسووڕێنەر ، بۆیە دەفەرموێ: ﴿وَلَا تَتَّبِعُوا۟ مِن دُونِهِۦٓ أَوۡلِيَآءَ ﴾ چونکە ئەگەر بەدوای کتێب و بەرنامەی هەر کەسێکی دیکە بکەوی، مانای وایە ئەوت کردوە بە وەلی و سەرپەرشتیاری خۆت و مشوورگێڕی خۆت .

وە لە سوورەتی (یونس) دەفەرموێ:

3- ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدۡ جَآءَتۡكُم مَّوۡعِظَةٞ مِّن رَّبِّكُمۡ وَشِفَآءٞ لِّمَا فِي ٱلصُّدُورِ وَهُدٗى وَرَحۡمَةٞ لِّلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٥٧﴾ ﴾ یونس، لێرەدا خوا سبحانە وتعالی ڕووی دواندن دەکاتە هەموو خەڵك و هەموو مرۆڤایەتی و دەفەرموێ : ئەی خەڵکینە ! بێگومان لە پەروەردگارتانەوە ئامۆژگارییتان بۆ هاتوە، وە شیفای ئەوە کە لە سینەکانتان دا هەیە {شیفای ئەو دەرد و نەخۆشییانەی کە لە سینەکانتان دا هەیە} وە ڕێنمایی و بە بەزەیی یە بۆ ئیمانداران . تەماشابکەن: ئامۆژگاریی و شیفایەکە بە گشتی باس دەکا، چونکە قورئان ئینسانی کافریش دەتوانێ سوودی لێوەربگرێ، پێتان وایە خەڵکی ڕۆژئاوا کەم لە قورئان بەهرەمەند بوون؟ زۆر لێی بەهرەمەند بوون ، لەگەڵ ئەوەش دا کە ئیمانیان پێی نیە، بەڵام زۆریان سوود لێ بینیوە ، پێتان وایە قورئان دەوری نەبینیوە لەوەدا کە لە زۆر نەخۆشیی یان دەربازیان بکا، نەخۆشیی فکریی، نەخۆشیی کۆمەڵایەتیی ، نەخۆشیی سیاسیی؟ بە تەئکید قورئان زۆر دەوری بینیوە، بۆ وێنە: ئێستا کە دەستا و دەست پێکردنی دەسەڵات بەشێوەی ئاشتییانە لە ڕۆژئاوادا هەیە ، پێتان وایە هی خۆیانە! کاتی خۆی وڵاتانی ڕۆژئاوا ملیۆنان کەسیان لێ کوژرا لەسەر داواکردنی ماف و ئازادییەکان، وە کاتی خۆی خەڵکی ڕۆژئاوا حوکمڕانەکانی خۆیانیان وەکو خوا تەماشا دەکرد، یان نوێنەری خوا، یان

سێبەری خوا! ئەدی کێ فێری کردن کە حوکمڕان نوێنەر و سێبەری خوا نیە و نوێنەری خەڵکە؟ بێگومان ئیسلام فێری کردن و قورئان فێری کردن.

کەواتە: ئامۆژگاربوونی قورئان و شیفابوونی قورئان، بۆ خەڵکە بەگشتی، بەڵام: ﴿وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ﴾ کێ قورئان دەکاتە ڕێنمایی خۆی بۆ ژیانی، وە کێ قورئان بۆی دەبێتە مایەی ڕەحمەت و بەزەیی؟ دیارە ئیمانداران، بەڵام خەڵکی دیکەش بەگشتی دەتوانێ پەند لە قورئان وەربگرێ و قورئان بکاتە ئامۆژگاریی خۆی و بیکاتە شیفا و چارەسەر بۆ نەخۆشییەکانی.

4- ئینجا لە سوورەتی (النحل) دا دەفەرموێ: ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ ٱلْكِتَـٰبَ تِبْيَـٰنًا لِّكُلِّ شَىْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ﴾ النحل: ٨٩ واتە: وە قورئانمان بۆ سەر تۆ ناردۆتە خوار، ڕوون کەرەوەیە بۆ هەموو شتێك، وە ڕینمایی و بەزەیی و موژدەیە بۆ موسڵمانان، یەکێ بۆی هەیە بڵێ: خوا دەفەرموێ: (تِبْيَـٰنًا لِّكُلِّ شَىْءٍ) وەکو هەندێ لە توێژەرەوانی قورئان بە شێوەیەکی سادە قورئانیان تەفسیر کردووەو گوتوویانە: قورئان هەموو شتێکی تێدایە، بەڵام ئەوە ڕاست نیەو لێرەدا: (تِبْيَـٰنًا لِّكُلِّ شَىْءٍ) واتە:قورئان هەموو شتێك ڕوون دەکاتەوە، کە ئێوە پێویستتان پێیەتی،بۆ ئەم ژیان وگوزەرانەی دنیاتان، بەڵام ئەگەر شتێك لە مەودای عەقڵی ئینسان دا بێ، ئایا قورئان

هەر ڕوونی دەكاتەوە؟ بێگومان نەخێر، ئایا قورئان ڕوونی كردۆتەوە سەیارە چۆن دروست بكەین؟ نەخێر، ئایا ڕوونی كردۆتەوە چۆن ڕۆكێت دروست بكەین و پێی بچینە سەر مانگ؟ نەخێر، ئایا ڕوونی كردۆتەوە چۆن لە ڕووی كشتوكاڵەوە بەرو پێش بچین؟ نەخێر، لە ڕووی پیشەسازییەوە؟ نەخێر، لەڕووی بازرگانییەوە؟ نەخێر، بۆچی؟ چونكە ئەوە هەمووی لە مەودای عەقڵی ئینسان دا هەیە، كەواتە: (تِبۡيَٰنٗا لِّكُلِّ شَيۡءٖ) واتە: قورئان هەر شتێك كە لە مەودای عەقڵی ئینسان دا نیە و ئینسان بۆخۆی عەقڵی پێناشكێ وناتوانێ خۆی دەركی بكا، هەموو ئەو شتانەی ڕوون دەكاتەوە، بەڵام شتێك كە عەقڵ دەتوانێ دەركی بكات، قورئان ئەوە ڕوون ناكاتەوە، بۆچی؟ چونكە قورئان نەهاتوە كە عەقڵ تەنبەڵ بێ وپاڵبداتەوە، قورئان نەهاتوە كەمرۆڤ هەڵخزێ و بڵێ: خوا هەموو شتێكی بۆ فەرموو وم، بەڵكو قورئان هاتوە عەقڵی خەڵك بجووڵێنێ، بەڵام ئەو شتانەی كە عەقڵ توانای بەسەر دا ناشكێن، قورئان ڕوونی كردوونەوە .

5- وە لە سووڕەتی (المائدة) دا خوا (سبحانەوتعالى) دەفەرموێ:

﴿ وَأَنزَلۡنَآ إِلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّ مُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ مِنَ ٱلۡكِتَٰبِ وَمُهَيۡمِنًا عَلَيۡهِۖ فَٱحۡكُم بَيۡنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُۖ وَلَا تَتَّبِعۡ أَهۡوَآءَهُمۡ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ ٱلۡحَقِّۚ لِكُلّٖ جَعَلۡنَا مِنكُمۡ شِرۡعَةٗ وَمِنۡهَاجٗاۚ وَلَوۡ شَآءَ ٱللَّهُ لَجَعَلَكُمۡ أُمَّةٗ وَٰحِدَةٗ وَلَٰكِن لِّيَبۡلُوَكُمۡ فِي مَآ ءَاتَىٰكُمۡۖ فَٱسۡتَبِقُواْ ٱلۡخَيۡرَٰتِۚ إِلَى ٱللَّهِ مَرۡجِعُكُمۡ جَمِيعٗا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ فِيهِ تَخۡتَلِفُونَ ٤٨ ﴾ المائدة، ئەم

ئایەتە دوای ئەو ئایەتانەیە كە خوا سبحانه وتعالى تێیاندا باسی ناردنە خوارەوەی تەورات بۆ جوولەكەكـــان و ئینجیـــل بـــۆ نەصرانییەكان دەكات، دوایی دەفەرموێ: ﴿ وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ ﴾ وەك چۆن تەوراتمان بۆ مووسا (علیه السلام) نارده خوار كە بەرنامەی جوولەكەكان بێ، وە ئینجیلمان نارده خوار بۆ عیسا (علیه السلام) كە وێڕای تەورات بەرنامە بێ بۆ نەصرانییەكان، ئاوا كتێبیشمان بۆتۆ ناردۆتە خوار، بە هەق، واتە لە خودی خۆی دا حەقە، وە لەكاتی خۆی دا هاتوە و لە شوێنی خۆی دا هاتوە ﴿مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ ﴾ هەرچی كتێبی پێش خۆیەتی بەڕاستی دەزانێ، وەك ئەسڵەكەیان و دەڵێ: (صُحُف) بۆ ئیبراهیم هاتوە و، تەورات بۆ مووسا هاتوەو، زەبوور بۆ داوود هاتوە و، ئینجیل بۆ عیسا هاتوە، وە كتێبەكانی دیكە ش كە بۆ پێغەمبەرانی دیكە و هاتوون و ناویان نەهاتوە، هەموویان ڕاستن، وەك ئەسڵەكەیان، نەك وەك واقیعی ئێستایان، ﴿وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ ﴾ وێڕای ئەوەی ئەسڵەكەیان بە ڕاست دەزانێ، بەسەریشیانەوە چاودێرە، واتە: هەر كەم و كووڕیی و لادان ودەسكاریی كرانێكیان تێدابێ، وە قورئان بە پێویستی زانیبێت ڕاستی كرۆدتەوە، ﴿فَٱحْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ﴾ كەواتە: بەوەی كە خوا ناردوویەتە خوار دادوەرییان لە نێواندا بكە، ﴿وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ

ٱلۡحَقِّۚ﴾ وە بەدوای ئارەزووەکانیان مەکەوە و لابدەی لەو حەقەی کە بۆت هاتوە، ﴿لِكُلّٖ جَعَلۡنَا مِنكُمۡ شِرۡعَةٗ وَمِنۡهَاجٗا﴾ بۆ هەر کامێکتان ڕێباز و بەرنامەیەکمان داناوە بۆ جوولەکەکان لەسەردەمی مووسا دا (علیه السلام) بەرنامەیەك پێویست بوو و، لەسەردەمی عیسا دا (علیه السلام) بۆ بەنی ئیسرائیل و ئەوانەی بڕوایان بە عیسا هێنا، بەرنامەیەك پێویست بوو، بۆ تۆش ئەی موحەممەد (ﷺ)، بۆ ئوممەتەکەی تۆ کە بریتیە لە هەموو مرۆڤایەتی تا دونیا کۆتایی دێ، بەرنامەیەك پێویستە ﴿وَمِنۡهَاجٗاۚ وَلَوۡ شَآءَ ٱللَّهُ لَجَعَلَكُمۡ أُمَّةٗ وَٰحِدَةٗ﴾ وە ئەگەر خوا ویستبای هەمووتانی دەکردە یەك کۆمەڵ و یەك ئوممەت و و یەك کتێبیشی بۆ دەناردن، ﴿وَلَٰكِن لِّيَبۡلُوَكُمۡ فِي مَآ ءَاتَىٰكُمۡ﴾ بەلام بۆ ئەوەی تاقیتان بکاتەوە لەوەدا کە پێیی داون، داخۆ ئایا جوولەکە و نەسڕانییەکان ئامادەن بە دوای موحەممەد (ﷺ) بکەون کە هەموو پێغەمبەرەکانیان بەڕاست دەزانێ، وە هەموو کتێبەکانی خوا بەڕاست دەزانێ، وە تەواوکەری کاری پێغەمبەرانی پێش خۆیەتی وە دەست بەرداری ئەو بەرژەوەندییە ناشەرعییانە بن کە بەو بەزم و بازاڕی ساختە بۆخۆیان دروستیان کردوە؟! ﴿فَٱسۡتَبِقُواْ ٱلۡخَيۡرَٰتِۚ﴾ دەجا پێشبڕکێ بکەن لە چاکەکان دا، ﴿إِلَى ٱللَّهِ مَرۡجِعُكُمۡ جَمِيعٗا﴾ هەمووتان بۆلای خوا دەگێڕدرێنەوە، ﴿فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ فِيهِ تَخۡتَلِفُونَ﴾ بێگومان هەواڵتان

پێدەدا بەوەی كە تێیدا دەكەوتنە ڕاجیاییەوە، وەك بینیمان لە هەموو ئەو ئایەتانە دا خوا (سبحانە وتعالی) زۆر بەڕوون و ڕاشكاویی، فەرمان دەكا بە پێغەمبەر (ﷺ) وە پاشان بە ئێمەی شوێن كەوتووانی پێغەمبەر، كە بە دوای قورئان بكەوین و بەدوای ئەو كتێبە بكەوین، كە خوا بە پێغەمبەری كۆتایی دا ناردوویەتی، وە هیچ مسوڵمانێك سەرپشك نەكراوەو مافی هەڵبژاردنی پێنەدراوە لە بەرانبەر شوێنكەوتنی قورئاندا، مادام خۆی بە مسوڵمان بزانێ، ئینجا ئایا شوێنكەوتنی قورئان و پێوە پابەند بوونی لە چەند بواردا خۆی دەنوێنێ؟ بێگومان لە هەموو بوارەكانی ژیان دا ،بەلام من حەوت بورای سەرەكییم بۆ زیاتر بەرچاو ڕوون بوونەوەی ئێوە خستۆتە ڕوو:

* بوارەكانی پابەندیی بە قورئانەوە *

<u>یەكـەم</u>: لـە بـواری بـوون ناسـیی دا، ئێمـە چۆن تەماشـای بـوون (وجـود) دەكـەین؟ چـۆن تەماشـای بوونـەوەر دەكـەین؟ چـۆن تەماشـای خوا(سـبحانە وتعـالی) دەكـەین؟ ژیـانی دنیـا، ئینسـان، دواڕۆژ،...هتد، دەبێ قورئان بكەینە چرایەك وەكو قورئـان پێمـان دەڵێ، ئاوا تەماشای بوون بكەین و، تەماشای سـەرجەم ئـەو شـتانە بكـەین كـە وشـەی بـوون (وجـود) دەیانگرێتـەوە ، هـەر لـە خـوای

بەرزو بێ وێنەوە بگرە، هەتا تێكڕایی دروستكراوەكانی خوای بەدیهێنەر لە ژیان ، دنیا ، مرۆڤ ، دوارۆژ...هتد .

دیارە من لە كتێبی: (تەوژمی ئیسلام وعەلمانیی وخاڵە هاوبەش و جیاوازییەكانیان) دا باسی بووناسیی ئیسلامم كردوە، بۆیە حواڵەی ئەوێتان دەكەم[1].

دووەم: لە بواری ئیمان و عەقیدە دا، دەبێ قورئان بكەینە مامۆستاو چاوساغی خۆمان و بیكەینە چرایەك، چونكە لە قورئاندا عەقیدەی ئیسلامیی جوان ڕوون كراوەتەوە، وەك من لە كتێبی: (ئیمان و عەقیدەی ئیسلامیی) دا كە شەش بەرگە، بە تەفصیلْ باسی ئیمان و عەقیدەی ئیسلامیم كردوە، لەبەر ڕۆشنایی قورئان و سوننەت دا.

سێیەم: لە بواری خوا پەرستیی دا: چۆن خوا بپەرستین و بەندایەتیی بۆ بكەین؟ نوێژمان چۆن بێ؟ ڕۆژوومان، حەجمان، زەكاتمان، دووعا و پاڕانەوەمان، یادی خوامان چۆن بێ؟ قورئان هەمووی ڕوون كردۆتەوە لە هێڵە گشتی یەكانی دا، وە پێغەمبەریش (ﷺ) لە لق و پۆپ و وردەكارییەكانی دا، وەك من لە كتێبی:(خواپەرستیی ئیسلامیی)دا، كە چوار بەرگە بە تەفصیلْ باسم كردوە.

---

[1] بڕوانە: چاپی دووەم/2011، نووسینگەی تەفسیر.

چوارەم: لە بواری خووڕەوشت دا: خووڕەوشتی بەرز و پەسەند چییە؟ دەبێ تەماشای قورئان بکەین، هەرچی ڕەوشتێك قورئان مەدحی کردوە، بزانە کە چاکە، وە هەرچی کردەوە و ئاکار و ڕەفتارێك قورئان زەمی کردوە، بزانە خراپە، دەبێ قورئان تەرازوو و پێوەری ئێمە بێ بۆ ئەوەی بزانین ڕەوشتە بەرزەکان و سیفەتە جوانەکان کامانەن؟ تاکو خۆمانیان پێ بڕازێنینەوە, وسیفەتە خراپەکان کامانەن و خووخدەو خەصڵەتە نزمەکان کامانەن؟ تاکوخۆمانیان لێ بەدوور بگرین, کە من لەهەر کام لە کتێبی(ڕێگای صالح بوون و بەرەو خوا چوون) ونامیلکەی، (خووڕەوشتی بەرزو پەسند سەنگی مەحەکی موسڵمانەتییە)دا، باسی ئەم بابەتەم کردوە .

پێنجەم: لە بواری باری کەسێتی دا: واتە: بواری خێزانیی کە من لە کتێبی ئافرەت و خێزان لە سایەی شەریعەت دا) کە بەرگی یەکەمی چاپکراوە و هی دووەمیشی بەڕێوەیە، تا ڕاددەیەکی باش ئەم بابەتەم شی کردۆتەوە، هەروەها لە نامیلکەی: (سروشت و پایەکانی خێزان و مەسەلەی چەند ژنیی) یش لەو بارەوە قسەم کردووە.

شەشەم: لە بواری حوکم و سیاسەت دا: کۆمەڵگا دەبێ چۆن بەڕێوە بچێ وحوکمڕانان چۆن هەڵدەبژێردرێن وکێ دایان دەنێ و

چۆن حوكم دەكەن؟ ئەوەش بوارێكی دیكەیە و دەبێ ئێمە تێیدا بە دوای قورئان بكەوین، كە من لە زنجیرە وتاری (ئیسلام و دەوڵەتداریی و حوكمڕانیی) دا كە ئێستا لە كەناڵی ئاسمانیی پەیامە وە لە بەرنامەی (سەرنج)دا پێشكەشیان دەكەین و سەرگەرمی نووسینەوە و ئامادەكردنیشیانین، لە دوو توێی كتێبێك دا.

حەوتەم: لەبواری ئابووریی و مامەڵە و بازرگانیی دا، بەكورتیی و بەكوردیی، دەبێ لە هەمووبوارو لایەنەكانی دین و ژینماندا قورئان مامۆستا و چاوساغ و چرامان بێت، ئەو كاتە دەیسەلمێنین كە بەدوای قورئان كەوتووین، وە شوێن پێی دوایین كتێبی خوامان هەڵگرتوە.

شایانی باسیشە كە من لە كتێبی: ((الإسلام كما يتجلى في كتاب الله))[1] دا، كە لە زیندانی ئەمریكاییەكان دا نووسیومەو هەشت بەرگەو دەوری چوار هەزار لاپەڕەیە، باسی سەرجەم لایەنەكانی ئیسلامم كردوە، هەموویشی لەبەر ڕۆشنایی قورئان دا، وە سوپاس بۆ خوا ئێستا ئەو كتێبە لە ژێر چاپە.

[1] واتە: {ئیسلام وەك لە كتێبی خوادا دەدرەوشێتەوە}.

خاڵی پێنجەم و كۆتایی

ناساندنی قورئان و بڵاوکردنەوەی ڕاستییەکانی

پێنجەمین ئەركی سەرشانمان بەرانبەر بە قورئـان بریتیـە لـەوەی كە ئێمە قورئان بە خەڵك بناسێنین، وشەی: خەڵكیش لـە پێشـدا مەبەستم پێی خـەڵكی دەور و بـەری خۆمانـەو، ئینسان دەبـێ لـە خێزانـی خۆیـەوە دەسـت پـێ بكات، لـە بـرا و خوشـكەكانی و لـە دۆسـت و ڕەفیقـانی و لـە خـزم و نزیكانییـەوە، قورئانیـان پـێ بناسێنین و ڕاستی یەكانی قورئانیان بخەینە بەرچاو.

بەڵێ بەڕێزان! بەڕاستی ئەو كەسە لە خوای پەروەردگار نـزیكترەو لەلای خوا خۆشەویسترە، كە زیاتر لەگەڵ فەرمایشتی خـوادا سـەر و كاری هەیە، چونكە لەدوای خوا، هیچ شتێك لە قورئان گەورەتر

نیە لە سۆنگەی ئەوەوە کە قورئان سیفەتی خواو فەرمایشتی خوایە، ئینجا ئایا ئێمە چۆن لەگەڵ خوادا(سبحانە وتعالی) دەتوانین مامەڵە بکەین؟ لە ڕاستی دا بە هۆی فەرمایشتی خواوە دەتوانین مامەڵەیەکی ڕاست و دروست لەگەڵ خوای پەروەردگار دا بکەین و بەندایەتیی بۆ بکەین، دیارە موحەممەد (ﷺ) و هەموو پێغەمبەرانی دیکەی پێش ئەویش سەلاَت و سەلامی خوایان لەسەربێ هەر بەپێی فەرمایشتی خوا و بە پێی ئەو وەحی و پەیامەی خوا بۆی ناردوون، لەگەڵ خوادا هەڵس و کەوتیان کردوە، بۆیە بەڕاستی ئەوانە خوا پێداوو بەختەوەرن، کە تەمەنی خۆیان زیاتر لەگەڵ فەرمایشتی خوادا بەسەر دەبەن، چونکە هیچ شتێ لە فەرمایشتی خوا گەورەتر نیەو، هیچ شتێك لە کەلامی خوا بەرەکەتدارتر نیە، وە ئەگەر تەماشای زانایانی ئیسلام بکەین دەبینین ئەوانەیان کە زیاتر خەریکی فەرمایشتی خواو خەریکی کتێبی خوا بوون، زیاتر توانیویانە خزمەت بکەن و زیاتر توانیویانە گۆڕانکاریی بەسەر خۆیان دا بێنن، پاشان گۆڕانکاریی بەسەر ئەو واقیع و دەوروبەرە دا بێنن، کە تێیدا ژیاون، ئێستاش با تەماشای ئەم چەند ئایەت و فەرمایشتانە بکەین، کە فەرمانمان پێ دەکەن قورئان بە خەڵك بناسێنین و ڕاستی یەکانی قورئان بە خەڵك بگەیەنین:

یەك: لە سوورەتی (الأنعام) دا، خوا سبحانە وتعالی دەفەرموێ:
﴿ قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَٰدَةً ۖ قُلِ ٱللَّهُ ۖ شَهِيدٌۢ بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ ۚ وَأُوحِىَ إِلَىَّ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانُ لِأُنذِرَكُم بِهِۦ وَمَنۢ بَلَغَ ۚ أَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ ٱللَّهِ ءَالِهَةً أُخْرَىٰ ۚ قُل لَّآ أَشْهَدُ ۚ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ وَإِنَّنِى بَرِىٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿١٩﴾ ﴾ الأنعام، بە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێ: پێیان بڵێ: كێ یان چ شتێك گەورەترە شایەدیی بدات ؟ یان كێ ئەگەر شایەدیی بدات شایەدیی دانەكەی گەورەترین شتە؟ بڵێ: خوا، {یانی: خوا ئەگەر شایەدیی لەسەر شتێك بدات كە ئەو شتە وایە، ئەوە خوا گەورەترین شایەدە، واتە: ئەگەر ئەوانیش نەیانگوت: خوا گەورەترین شایەدە، تۆ بڵێ: خوا شایەدە} لە نێوان من و ئێوەدا {واتە: خوا شایەدە كە من پێغەمبەری خوام و ئەم فەرمایشتە فەرمایشتی خوایە، خواش بەسە بۆ شایەدیی، چونكە گەورەترین شایەدە} خوا لە نێوانمان دا شایەدە، وە ئەم قورئانەشم بۆ نێردراوە تاكو بە ئێوەی ڕابگەیەنم وە بە هەر كەسێكی دیكە كە پێی دەگات، جا من لە هێنانەوەی ئەم ئایەتەدا تەنیا مەبەستم ئەم ڕستەیەیە: (وَمَنۢ بَلَغَ) واتە: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمانی پێكراوە كە بفەرموێ: ﴿وَأُوحِىَ إِلَىَّ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانُ لِأُنذِرَكُم بِهِۦ﴾ ئەم قورئانەم بۆ نێردراوە تاكو بە ئێوەی ڕابگەیەنم و ئێوەی پێ بترسێنم و پێ هۆشیار بكەمەوە (وَمَنۢ بَلَغَ) وە هەر كەسێكی دیكەش كە دوایی قورئانی پێ دەگات، واتە: ئەویش دیسان هەر پێغەمبەر (ﷺ) بەو

قورئانە هۆشیاری دەكاتەوە، ﴿أَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ ٱللَّهِ ءَالِهَةً أُخْرَىٰ﴾ پێیان بڵێ: ئایا ئێوە شایەدیی دەدەن كە لەگەڵ خوادا پەرستراوی دیكە هەن؟ (قل لا أشهد) بڵێ: ئەگەر ئێوە شایەدیی بدەن، شایەدییەكەتان بە ناحەقە، بەڵام من شایەدیی نادەم .

﴿قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ وَإِنَّنِى بَرِىٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ﴾ بڵێ: تەنیا یەك پەرستراو هەیە، وە من بەرییم لەوەی كە ئێوە دەیكەن بە هاوبەش بۆ خوا.

دوو: لە سوورەتی (الزمر) دا خوا دەفەرموێ: ﴿إِنَّآ أَنزَلْنَا عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ لِلنَّاسِ بِٱلْحَقِّ ۖ فَمَنِ ٱهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿٤١﴾﴾ الزمر، واتە: ئێمە كتێبمان بە حەق ناردۆتە سەر تۆ بۆ خەڵكی، {واتە: ئەم قورئانە بۆ خەڵك هاتوە، كە خەڵك لێی تێبگات و پێی ئاشنا بێ و پێوەی پابەند بێ}

﴿فَمَنِ ٱهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا﴾ جا هەر كەسێك رێی راستی گرت ئەوە سوودەكەی بۆ خۆیەتی, وە هەر كەسێك رێی ون كرد، رێ لێ ون بوونەكەی بەس بە زیانی خۆی تەواو دەبێ ﴿وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ﴾ وە تۆ وەكیل نی بەسەر یانەوە كە بیانپارێزی و نەهێڵی گومرابن و رێیان لێ تێك بچێ.

سێ: پێغەمبەریش (ﷺ) لە فەرمایشتێك دا كە بوخاریی هێناویەتی بە ژمارە:(3461)، دەفەرموێ: (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو , أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، قَالَ : بَلِّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً ، وَحَدِّثُوا عَنْ

بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلا حَرَجَ ، وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا ، فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ). واتە: ئەگەر ئایەتێکیش بێت لەمنەوە بیگەیەنن،وە لەبەنی ئیسرائیلەوە شت بگێڕنەوە و قەیناکات، هـــەر کەسێکیش بـــە ئانقەست درۆم بەدەمەوە هەڵبەستێ، با جێگای لە ئاگردا دابنێ. بەڵام بێگومان ئەوەی کە لەبەنی ئیسرائیل و خاوەن کتێبەکان بە گشتی دەگێڕرێتەوە، هەرچی پێچەوانەی قورئان بوو، ئەوە ڕەتکراوەیە و ئەوەش کە سەرمان لێدەرنەچوو، نە دەڵێین ڕاست دەکەن، نە دەڵێین درۆدەکەن، چونکە لە فەرموودەیەکی دیکەدا هاتوە (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِذَا حَدَّثَكُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ فَلَا تُصَدِّقُوهُمْ وَلَا تُكَذِّبُوهُمْ)رواه البخاري :7362، کە بێگومان مەبەستی پێ ئەو شتانەیە کە ڕاستیی و هەڵەیی یان دیار نەبێ. دیارە بۆ بڵاوکردنەوەی ڕاستی یەکانی قورئانیش، هەر کەسە لە قەدەر خۆی شتێکی هەر پێ دەکرێ، چونکە لەوانەیە یەکێ بڵێ: جا خۆ من مەلا نیم، یان من شارەزانیم و خاوەن شەهادە نیم!! بەڵام وانیە هیچ کەس نیە بە قەدەر خۆی لە قورئان تێ نەگات و بە ئەندازەی ئەوە کە لێی تێگەیشتووی، بەرپرسیاری و پێویستە ئەرکی ڕاگەیاندنی ڕاستییەکانی قورئان ئەنجام بدەی، پێشتریش باسمان کرد کە خوا

لەچەند شوێن و لەسەرەتای چەندان سوورەت دا کتێبی خۆی بە (مُبین) واتە: ڕۆشن و ئاشکرا، وەسف کردوە.

<u>چوار:</u> وە لە (4) ئایەت لە سوورەتی (القمر) دا، کە ئایەتی (40 و32 و 22 و17) ن، خوا عزوجل ئەم ڕاستییەی دووبارە کردۆتەوە: ﴿ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا ٱلْقُرْءَانَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ۝١٧ ﴾ القمر، واتە: وە بێگومان قورئانمان ئاسان کردوە بۆ لەبەرکردن، بۆ خوێندنەوە، بۆ لێ تێگەیشتن، ئایا کەس نیە لێی تێبگا! چونکە وشەی (ذکر) بە مانای خوێندنەوە و لەبەرکردن و لێ تێگەیشتن دێ، وەك (عبدالرحمن بن ناصر السعدي) لە (تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان)دا[1] دەڵێ: (أي: ولقد يسَّرنا وسهّلنا هذا القرآن الكريم، ألفاظه للحفظ والأداء، ومعانيه للفهم والعلم، لأنه أحسن الكلام لفظا، وأصدقه معنى، وأبينه تفسيراً، فكل من أقبل عليه يسَّر الله عليه مَطلوبه غاية التيسير، وسهَّلَهُ عليه، والذّكر شاملٌ لكل ما يتذكر به العاملون من الحلال والحرام، وأحكام الأمر والنهي، وأحكام الجزاء والمواعظ والعبر، والعقائد النافعة والأخبار الصادقة)، واتە: خوا کە دەفەرموێ: ﴿ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا ٱلْقُرْءَانَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ۝١٧ ﴾ القمر، یانی: بێگومان قورئانی بەرزو بەڕێزمان ئاسان و سێنا کردوە: وشەکانی بۆ لەبەرکردن و بێژتن، وە واتایەکانی بۆ

[1] بڕوانە: ص 828.

تێگەیشتن و زانین، چونكە باشترین قسەیە لە ڕووی بێژەوەو، ڕاسترینیەتی لــــەڕووی ماناوەو ڕوونترینیەتی لــــــە ڕووی لێكدانەوەوە، بۆیە هەر كەسێك بە ڕاستیی ڕووی تێبكات، خوا ئامانجەكەی زۆر بۆ ئاسان دەكات و بۆی سێنا دەكات، وە وشەی (ذكر) یش گشتگیرە بۆ هەر شتێك كە زانایان پەندی لێوەردەگرن لە یاساكانی حەڵاڵ و حەڕام و فرمان و قەدەغەو، یاساكانی سزاو پاداشت و، ئامۆژگاریی و پەندەكان و بیروبڕوا سوود بەخشەكان و هەواڵە ڕاستەكان. كەواتە: كە دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ يَسَّرْنَا ٱلْقُرْءَانَ لِلذِّكْرِ﴾ واتە: قورئانمان ئاسانكردوە بۆ لەبەركردن و بۆ خوێندنەوە و بۆ لێ تێگەیشتن جا ئایا خوا بفەرموێ ئاسانم كردوە، تاوان نییە كەسێكی دیكە بڵێ: بە زەحمەتە؟ بەڵام هەڵبەتە لێرەدا كە دەفەرموێ: ئاسانم كردوە، لەگەڵ خۆ ماندووكردن دا ناكۆك نیە، چونكە بێگومان ئەگەر هیچ خۆت ماندوو نەكەی و عەڕەبیی نەزانی، لە قورئان تێناگەی, بەڵام ئەگەر زمانی عەڕەبیی (نحو،صرف،بلاغة) بزانی و تەماشای قورئان بكەی، لێی تێدەگەی، بەڵكو لەڕاستی دا زۆر شیعر و پەخشان هەیە، زۆر قورسترە لە قورئان، وە ئەوەندەی كە قورئان دەگونجێ لەبەربكرێ، هیچ قسەیەكی دیكە، نە شیعر نە پەخشان ئاوا لەبەر ناكرێ، قورئان زۆر ئاسانە وەك خوا فەرموویەتی، بەلاَم ئەگەر بەردەوام ئاگامان

لێی نەبێت و بەردەوام نەیخوێنن لە دڵ و مێشكمان دا نامێنێ، وەك لەم فەرموودەیەدا هاتوە: عَنْ أَبِي مُوسَى عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : تَعَاهَدُوا الْقُرْآنَ ، فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَهُوَ أَشَدُّ تفَصِّيًا مِنَ الإِبِلِ فِي عُقُلِها. رواه البخاري

واتە: ئاگاتان لەم قورئانە بێت و بەردەوام بیخوێنن، سوێند بەوەی گیانی منی بەدەستە، لە حوشتری بزۆز زیاتر خۆی ڕادەپسكێنێ، واتە: وەك چۆن حوشتر خۆی ڕادەپسكێنێ تا خۆی بەڕەڵڵا بكا، قورئانیش ئاوایە و ئەگەر زۆر نەیخوێنی لە زەینت دەچێتەدەر، هەڵبەتە زوو لە زەین دەچێتە دەر ، بەلاّم ئەگەر كەیفیشت لێ بێ زوو دێتەوە بەرت .

كە دەشڵێین: بە ئاسانیی لێی تێدەگەین ، یانی: هەركەسە و بەقەدەر خۆی و بە پێی ئامادەیی و هەوڵدانی خۆی ، ئنجا هەموو كەس نابێتە تەفسیر زان، بەلاّم هیچ كەس نیە كە بە قەدەر خۆی لە قورئان تێنەگات، هەڵبەتە ئەوەش كە وەك پێویست تێیدەگا، زیاتر زانایانن و ئەوانەن كە زیاتر وزە سەرف دەكەن و زیاتر خۆ ماندوو دەكەن و عەقڵیان كراوەترە و عیلم و شارەزاییان زیاترە، ئەوان زیاتر لە قورئان تێدەگەن ، بەلاّم شوانێكیش و كرێكارێكیش و جوتیارێكیش و نەفەرێكی زۆر سادەش، دەتوانێ بەشی خۆی لە قورئان تێبگات ، وە بایی ئەوەندە كە توانیویەتی لێی تێبگا بەرپرسیاریشە بەرانبەر بەوەی لێی تێگەیشتوە، كە

بیگەیەنێ بە غەیری خۆی ، ئنجا لە کۆتایی ئەم بابەتە دا دەمەوێ ئاماژە بکەم بۆ باشترین شێواز و ڕێبازی تێگەیشتن لە قوڕئان:

باشترین شێواز و ڕێبازی بۆ تێگەیشتن لە قوڕئان و خەڵك تێگەیاندن لە قوڕئان:

من لە پێنج خاڵدا بە کورتی باسی هۆکارەکانی چاکتر تێگەیشتنی قوڕئان دەکەم:

هۆکاری یەکەم: تەفسیرکردنی قوڕئان بە قوڕئان:

توێــژەرەوانی قورئــان لەســەر ئــەوە یــەك دەنگــن و لــەوبارەوە گوتوویانــە: (إن القــرآنُ يُفَسِّــرُ بَعْضُــهُ بَعضــاً) قورئــان هەنــدێكی هەنــدێكی ڕوون دەكاتــەوە ، بــۆ نموونــە: خــوا لــە قورئــان دا باســی خۆڕاگریی (صبر) دەكات، جا ئایا (صبر) چییە؟ ئەگەر تەماشای ئایەتەكانی قورئان بكەین، خوا بۆمان باس دەكات و بۆمـان ڕوون دەكاتەوە كە دەبێ لە چی و چی دا خۆمان ڕابگرین، بۆ وێنـە: لـە ســوورەتی (البقــرة) دا دەفــەرموێ: ﴿ وَٱلصَّٰبِرِينَ فِي ٱلۡبَأۡسَآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَحِينَ ٱلۡبَأۡسِ ﴾البقرة: ١٧٧ واتــە: ئەوانــەی خــۆڕاگرن لــەكاتی نــەداریی و نەخۆشیی و ناخۆشیی و لەكاتی جەنگ و ڕووبەڕوو بوونـەوەدا ، كەواتــە: خــۆڕاگریی تــەنیا شــتێك و دووشــتان ناگرێتــەوە، بــەڵكو هــەموو بوارەكــانی دیــن و ژیــن دەگرێتــەوە . هــەروەها هــەر لــە ســوورەتی (البقــرة) دا خــوا ســبحانەوتعالی دەفــەرموێ: ﴿ وَبَشِّرِ ٱلصَّٰبِرِينَ ١٥٥ ٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَٰبَتۡهُم مُّصِيبَةٞ قَالُوٓاْ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّآ إِلَيۡهِ رَٰجِعُونَ ١٥٦ ﴾ البقــرة، واتە: وە موژدە بدە بە خۆڕاگران ، ئەوانەی كە بەڵایەكیان تووش بوو، دەڵێن: ئێمە هی خواین و بۆلای خواش دەچینەوە ، كەواتـە: شوێنێكی دیكەی كە دەبێ صەبری تێدا بگیرێ، گرفتاریی و بـەڵاو موسیبەتە، هەروەها هەر بەم شێوەیە، ئەگەر تەماشای هەموو ئەو شوێنانە بكەی كە باسی (صبر) دەكەن، تێدەگەی كە (صبر) مانای چییە؟.

هەروەها خوا سبحانەوتعالی باسی تەقوا دەکات و باسی پارێزکاران دەکات، بۆ وێنە: لەسەرەتای سوورەتی (البقرة) دا، دەفەرموێ: ﴿ ذَٰلِكَ ٱلْكِتَٰبُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٢﴾ ﴾ البقرة، واتە: ئەو کتێبە گومانی تێدا نیە، ڕێنماییە بۆ پارێزکاران، جا ئایا پارێزکاران کێن؟ ئەگەر تەماشای ئەو شوێنانە بکەین کە خوا تێیاندا باسی پارێزکارن دەکات، تێدەگەین پارێزکاران کێن؟ بۆ وێنە: لە سوورەتی (آل عمران) دا خوا سبحانە وتعالی دەفەرموێ: ﴿ وَسَارِعُوٓا۟ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾ ﴾ آل عمران، واتە: وە خێرایی بکەن بەرەو لێبوردنێك لە خواوە و بەهەشتێك کە پانییەکەی بەقەدەر ئاسمان و زەوی یە، ئامادە کراوە بۆ پارێزکاران، ئنجا ئایا پارێزکاران کێن؟ ﴿ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ فِى ٱلسَّرَّآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَٱلْكَٰظِمِينَ ٱلْغَيْظَ وَٱلْعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِ ۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٣٤﴾ وَٱلَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا۟ فَٰحِشَةً أَوْ ظَلَمُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ ذَكَرُوا۟ ٱللَّهَ فَٱسْتَغْفَرُوا۟ لِذُنُوبِهِمْ وَمَن يَغْفِرُ ٱلذُّنُوبَ إِلَّا ٱللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا۟ عَلَىٰ مَا فَعَلُوا۟ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٣٥﴾ ﴾ آل عمران، کەواتە: ئەوانە پارێزکارانن، ئەوانەی کە ماڵی خۆیان لەکاتی هەرزانیی و گرانیی، یاخود لەکاتی هەبوون و نەبوون دا، دەبەخشن، وە تووڕەیی خۆ قوتدەرەوان و لێبوردووان لە خەڵکی، وە خوا چاکەکارانی خۆشدەوێن، وە ئەوانەی ئەگەر گوناهێکیان کرد، یان ستەمیان لە خۆیان کرد (نائومێد نابن لە ڕەحمەتی خواو) داوای لێبوردن بۆ گوناهەکانیان دەکەن، وە دەشزانن کە بێجگە لە خوا کەس لە

گوناهیان نابووریٚ، وە بەردەوام نابن لەسەر ئەوەی كردوویانە، لە حاڵێك كە دەشزانن چەند خراپە! كەواتە: پارێزكار ئەوە نیە كە بە باڵاَن بفڕیٚ!، بەڵكو ئەوەیە كە خاوەنی ئەو سیفەتانە بێت، غەڵەتیش دەكا، بەڵام دەگەڕێتەوە بۆلای خوا.

ئنجا كە دەڵێین: قورئان هەندێكی هەندێكی تەفسیر دەكا، دەبیٚ تەماشای سیاقی ئایەتەكان بكەین، با لەوبارەوە یەك نموونەتان بۆ بێنمەوە، زۆربەی مامۆستایان ئەم ئایەتە دەربارەی ئەخلاق و ڕەوشتی جوان دێننەوە: ﴿ لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾ ﴾ الأحزاب، هەرچەندە بە داخەوە زۆربەیان دەڵێن: (لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ) لەحاڵێك دا كە: ﴿ لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ﴾، بە س لەیەك ئایەت دا هاتوە، ئەویش ئەم ئایەتەیە! خوا دەفەرمویٚ: بێگومان لە پێغەمبەری خوادا بۆ ئێوە سەرمەشقی یەكی باش هەیە، بۆ هەركەسێك بە ئومێدی خوا و ڕۆژی دوایی بیٚ و زۆریش یادی خوا بكات، بەڵیٚ زۆرجار ئەم ئایەتە وەك بەڵگە لەسەر ڕەوشتی جوان دەهێنرێتەوە، كە ئێمەش وەك پێغەمبەر (ﷺ) ڕەوشت و خوومان جوان بیٚ، بەڵام ئەگەر تەماشای سیاقی ئایەتەكان بكەین، دەبینین پێش ئەم ئایەتەو ئایەتەكانی دواییش هەمووی باسی جەنگ و جیهادە، كەواتە: مەبەستی ئەسڵیی لەم ئایەتە، یانی: لە

جەنگ و جیهادو فیداکاریی لەپێناوی خوادا و لەپێناوی دینی خوادا، پێغەمبەری خوا سەرمەشقە بۆ ئێوە، چونکە لەپێش ئەم ئایەتەدا خوای پەروەردگار باسی بەسەرهاتی جەنگی خەندەق دەکات، جەنگی ئەحزاب کە لەسەرەتاوە دەیهێنێ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَةَ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ إِذۡ جَآءَتۡكُمۡ جُنُودٞ فَأَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمۡ رِيحٗا وَجُنُودٗا لَّمۡ تَرَوۡهَاۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٩﴾ ﴾ الأحزاب، دوایی دەفەرموێ: ﴿ لَّقَدۡ كَانَ لَكُمۡ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسۡوَةٌ حَسَنَةٞ لِّمَن كَانَ يَرۡجُواْ ٱللَّهَ وَٱلۡيَوۡمَ ٱلۡأٓخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرٗا ﴿٢١﴾ وَلَمَّا رَءَا ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ٱلۡأَحۡزَابَ قَالُواْ هَٰذَا مَا وَعَدَنَا ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَصَدَقَ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥۚ وَمَا زَادَهُمۡ إِلَّآ إِيمَٰنٗا وَتَسۡلِيمٗا ﴿٢٢﴾ مِّنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ رِجَالٞ صَدَقُواْ مَا عَٰهَدُواْ ٱللَّهَ عَلَيۡهِۖ فَمِنۡهُم مَّن قَضَىٰ نَحۡبَهُۥ وَمِنۡهُم مَّن يَنتَظِرُۖ وَمَا بَدَّلُواْ تَبۡدِيلٗا ﴿٢٣﴾ ﴾ الأحزاب، مەبەستم ئەوەیە کەزۆرجار ئایەتێك لەسیاقی خۆی دەری دێنی و ئاگات لەپێشی و لەدوای نیە، واتایەکی هەڵە بەدەستەوە دەدات! یان بۆ نموونە: ڕستەی: ﴿ قُلۡ إِن كُنتُمۡ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِي يُحۡبِبۡكُمُ ٱللَّهُ ﴾ آل عمران: ٣١، واتە: بڵێ: ئەگەر ئێوە خواتان خۆشدوێ شوێنم بکەون خواش ئێوەی خۆشدەوێ، ئەم ڕستەیە لەچ سیاقێك دا هاتوە؟ لەم سیاقەدا کە دەفەرموێ: ﴿ لَّا يَتَّخِذِ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ٱلۡكَٰفِرِينَ أَوۡلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۖ وَمَن يَفۡعَلۡ ذَٰلِكَ فَلَيۡسَ مِنَ ٱللَّهِ فِي شَيۡءٍ إِلَّآ أَن تَتَّقُواْ مِنۡهُمۡ تُقَىٰةٗۗ وَيُحَذِّرُكُمُ ٱللَّهُ نَفۡسَهُۥۗ وَإِلَى ٱللَّهِ ٱلۡمَصِيرُ ﴿٢٨﴾ ﴾ آل عمران: ٢٨، واتە: بابڕواداران بێبڕوایان لە جیاتی بڕواداران نەکەنە دۆستیان، وە هەرکەسێك ئەوە بکات، ئەوە هیچ پەیوەندیی ـ ئیمانیی ـ بەخواوە نیە، مەگەر لەحاڵێك وەك خۆپاراستن خۆتانیان لێ

بپارێزن {وە بەڕووکوشیی بە نزیکیی خۆتانیان پێشانبدەن} وە خوا لە ـ سزای ـ خۆی دەتانترسێنێ و سەرەنجامیش هەر بۆلای خوایە.

دوایی بەردەوام دەبێ و دەفەرموێ: ﴿ قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ ٱللَّهُ ﴾ آل عمران: ٣١، کەواتە: ئەم ئایەتە مەبەست پێی ئەوەیە: ئێوەش لەوەدا بەدوای پێغەمبەری خوا (ﷺ) بکەون ، کە بێجگە لەخواو ئیمانداران کەسی بە دۆست نەگرتوە و، نەچن کافران بە دۆست بگرن، چونکە کەسێك شوێنکەوتووی پێغەمبەرە (ﷺ)، کە بێجگە لە خواو ئیمانداران کەسی دیکە بە دۆست و پشتیوانی خۆی نەزانێ، کەچی مسوڵمانی وا هەیە ئەم ئایەتە دەخوێنێتەوە و لە حیزبێکی عەلمانییش دایە، وە هی وا هەیە ئەم ئایەتە دەخوێنێتەوە و ڕیشی خۆیشی بەدەست کافرێکەوە، یان بەدەست مونافیقێکەوە داوە! بەڵام ئەگەر سەرنجی کۆی ئایەتەکان بدات، دەزانێ کە هەڵوێستەکەی ڕاست دژ و پێچەوانەی ئایەتەکەیە، چونکە ئایەتەکانی فەرمایشتی خوا وەکو ئاڵقەکانی زنجیر یەکدی دەبەستنەوە، خۆ حاشا لە فەرمایشتی خوا هەر تیرە لە کەندەلانێك نیە، بەڵکو هەموو ئایەتەکان پێکەوە پەیوەستن ، بەڵام دەبێ تۆ سەرنجی ئەوانەی پێشێ و ئەوانەی دوایی بدەی، وە هەر وشەیەکی قورئان وهەر ڕستەیەکی قورئان بتەوێ مانایەکەی

بە ڕاست و دروستی بزانی، دەبێ تەماشای هەموو ئایەتەکانی پێشووی و دواتری بکەی، ئەوکاتە واتاکەی چاکتر بە دەستەوە دەدات .

هۆکاری دووەم : سەرنجدانی سوننەت و سیرەی پێغەمبەری خوا ﷺ :

بەڵێ بەڕێزان! بۆ چاك تێگەیشتنی قورئـان و تێگەیانـدنی خـەڵك لـە قورئـان ، دەبـێ تەماشـای سـیرە و سـوننەتی پێغەمبـەر (ﷺ) بکـەین ، چـونکە خـوا دەفـەرموێ: ﴿ وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٤﴾ ﴾ النحل، واتـە: وە قورئـان (ذکـر) مـان ناردۆتە خوار بۆ تۆ، تـاکو ئـەوەی بـۆ خـەڵك هاتۆتـە خـوار بۆیـان ڕوون بکەیەوە ، وە بۆخۆشیان بیر بکەنەوە ، بەڵام لێرەدا دەمەوێ ئەوەتان پێ بڵێم کە پێشتریش باسمان کردوە: سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) تەفسیری قورئـان نیـە و پێغەمبـەری خـوا قورئـانی تەفسیر نەکردوە و، ئەگەر پێویست بایە، بێگومان تەفسیری دەکرد ، ئەدی یانی چی کـە دەڵـێن: پێغەمبـەری خـوا ڕوون کـەرەوەی قورئانـە ؟ واتە: ئێمە کاتێك لە قورئان تێدەگەین، کە چۆن کاری پێدەکرێ و چـۆن بەرجەسـتە دەکـرێ لەسـەر ئـەرزی واقیـع، کەتەماشـای پێغەمبـەری خـوا بکـەین: بانگـەواز چـۆن دەکـرێ؟ تەماشـای پێغەمبـەری خـوا بکـە، سـەرەتا خـەڵك بـۆلای چی بـانگ دەکـرێ؟

تەماشای پێغەمبەری خوا بکە، عیبادەت چۆن دەکرێ؟ تەماشای پێغەمبەری خوا(ﷺ) بکە، کۆمەڵگا چۆن دەگۆڕدرێ وچاکسازیی و پاکسازیی دەکرێ؟ تەماشای پێغەمبەری خوا بکە، دەوڵەت و حکوومەت چۆن تەشکیل دەکرێ؟ تەماشای پێغەمبەری خوا (ﷺ) بکە، چۆن لەگەڵ ئەهلی کوفردا جەنگ و جیهاد دەکرێ؟ تەماشای قۆناغەکانی جەنگ و جیهادی پێغەمبەری خوا (ﷺ) بکە، کەواتە: هۆکاری دووەم بۆ چاك لێ تێگەیشتنی قورئان، ئەوەیە کە باش سەرنجی سوننەت و ڕێباز و فەرمایشتەکانی پێغەمبەر (ﷺ) بدەین، کە قورئانیان بە بەرجەستە کراویی تێدایە، پێشتریش باسم کرد کە قورئان و سوننەت دوو شتی لەیەك جیا نین، بەڵکو سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) {وشەی سوننەت واتە: ڕێباز} بریتیە لە بەرجەستەکردنی قورئان لەسەر ئەرزی واقیع ، نەك بڵێی قورئان شتێکە و سوننەت شتێکی دیکەیە ، بەڵکو سوننەتیش هەر قورئانە، بەڵام بە بەرجەستە کراویی و بە تەتبیق کراویی و بە زیندوویی لەسەر ئەرزی واقیع، پێغەمبەر (ﷺ) قورئانی بەرجەستە کردوە .

هۆکاری سێیەم: بەهرە وەرگرتن لە پێشینی چاکمان:

بەڵێ بۆ لێ تێگەیشتنی قورئان: هۆکارێکی دیکە بریتیە لە بەهرە وەرگرتن لە پێشینی چاکمان ، خوا دەفەرموێ: ﴿فَسۡـَٔلُوٓاْ أَهۡلَ ٱلذِّكۡرِ

﴿ إِن كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾ النحل: ٤٣، واتە: لە زانایان بپرسن ئەگەر نازانن، زانایانی پێش ئێمە، چ توێژەرەوانی قورئان، چ فەرموودە ناسان، چ شەرعزانان، دەبێ تەماشا بکەین چۆن لە قورئان تێگەیشتوون! لە لێ تێگەیشتنی ئەوان بەهرە وەربگرین ، بەلأم دەبێ وریا بین، تەفسیرەکانی ئەوان و بۆچوونەکانی ئەوان و ئیجتیهادەکانی ئەوان، نەکەینە دین، چونکە هەموو ئەوەی ئەوان بەرهەمیان هێناوە، تێگەیشتنی ئەوانە لەبارەی قورئان و ئایینەوە، نەك خودی قورئان و دین، دیارە هەر کاتێ وەکو دینیش مامەڵەمان لەگەڵ تێگەیشتنەکان لە دین دا کرد ، دینمان زۆر دەبن ، بەلأم ئەگەر گوتمان: ئەوە تێگەیشتنی ئەوانە دەربارەی ئەو ئایەتە ئەو فەرمایشتەی پێغەمبەر (ﷺ)، ئەو کاتە دین هەر یەك دینە، بەلأم بە تێگەیشتنی جۆراو جۆرەوە، ئنجا بە تەئکید ئەوان بۆ سەردەمی خۆیان تەماشای قورئانیان کردوە و ئێمەش پێویستە بۆ سەردەمی خۆمان دووبارە تەماشای بکەینەوە و نابێ عەقلی خۆمان دابخەین، بۆیەش خوا دەفەرموێ: ﴿ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٤﴾ ﴾ النحل، کەواتە: ڕوونکردنەوەی پێغەمبەر (ﷺ) بەدیل نیە بۆ بیرکردنەوەی خۆمان، خۆشمان دەبێ بیر بکەینەوە، وە بەڕاستی زانایانی ئیسلام وپێشەوایانی ئیسلام، تەنیا ئەوانەیان توانیویانە گۆڕانکاریی بکەن، کە بە

عەقڵێكی ئازاد و كراوە و بەدڵێكی بوێرانەوە، تەماشای قورئان و ئایەتەكانی خواو فەرمایشتەكانی پێغەمبەریان (ﷺ) كردوە .

هۆكاری چوارەم: خۆ ڕازاندنەوە بە پارێزكاریی:

چونكە چەندە ئینسان ئەهلی تەقوابێ زیاتر لەقوڕئان تێدەگا، بەڵگەمان چی یە؟ ئەوەیە كە خوا دەفەرموێ: ﴿ الٓمٓ ۝١ ذَٰلِكَ ٱلۡكِتَٰبُ لَا رَيۡبَۛ فِيهِۛ هُدٗى لِّلۡمُتَّقِينَ ۝٢ ﴾ البقرة، واتە: ئەلیف ، لام، میم، ئەو كتێبە گومانی تێدا نیە، ڕینمایی كەرە بۆ پارێزكاران ، بەڵێ بە ئەندازەی ئەوە كە ئینسان پارێزكار دەبێ و خۆی دەپارێزێ لە توورەیی خواو لەو شتەی كە خوا پێی ناخۆشن، كە چواندنی فەرزەكان و شكاندنی قەدەغەكانە و، ئەمیش بێگومان دەرەنجامی پابەند بوونە بە شەریعەتەوە ، لە قوڕئان تێدەگا و دڵی ڕۆشن دەبێتەوە ، وەكو خوا سبحانە وتعالى لە سوورەتی (ألأنفال) دا دەفەرموێ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تَتَّقُواْ ٱللَّهَ يَجۡعَل لَّكُمۡ فُرۡقَانٗا ﴾ الأنفال، واتە: ئەی ئەوانەی ئیمانتان هێناوە! ئەگەر پارێز لە خوا بكەن، خوا فورقانتان پێ دەبەخشێ، (فرقان) یش حاڵەتێكە كە ئینسان حەق و ناحەق، حەڵاڵ و حەڕام، چاك و خراپی پێ، لەیەك جیادەكاتەوە .

هۆكاری پێنجەم : و كۆتایی ، وەدەست هێنانی زانیاری و شارەزایی:

ئینسان چەند ئاسۆی عەقڵی کراوەتر بێ و چەند زانیاری زیاتر بێ، دەربارەی ئەو واقیعە کە تێیدا دەژی، دەربارەی تەوژمە فکرییەکان و تەوژمە سیاسییەکان، دەربارەی خێر و شەڕی ئەو کۆمەڵگا و دەوروبەرە، مێژووی، کلتوور و فەرهەنگی ... هتد، وە دەربارەی زانستە جۆراو جۆرەکان، مرۆڤ چەند عەقڵی فراوانتر بێ و پڕ مەعلوماتتر بێ و چەکدارتر بێ بە زانیاری، زیاتر لە قورئان تێدەگا .

یەکێك تەماشای سوورەتێك لە قورئان دەکا، تەنیا مانایەکی سادەی لێ وەردەگرێ، بەڵام یەکێکی دیکە تەماشای دەکا، یەك بار مانای لێ وەردەگرێ، چەنکە عەقڵەکەی چەکدارە بە شارەزایی و زانیاری زۆر، با لێرەدا دوو نموونە بێنینەوە:

(1) ئەگەر بەچاوی ڕووت سەیری دڵۆپە ئاوێك بکەی، هەر دڵۆپە ئاوێکە و دەی بینی، بەڵام ئەگەر بە وردبین (میکرۆسکۆب) تەماشای بکەی، مەخلووقات و زیندەوەری زۆری تێدا دەبینی.

(2) لەدوورەوە تەماشای دەریا بکە: تەنیا مەخلووقێکی شین یان سەوز دەبینی، بەڵام کاتێك دەچی یە سەری، تەماشا دەکەی زیندەوەر و ماسی و جرِ و جانەوەری زۆری تێدایە ، وە ئەگەر بچیە نێوی ، تەماشای دەکەی شتی عەجایەبتریش لە بنەوە هەیەو، گەوهەر و مرواریشی تێدایە! بۆیە بەڕاستی ئێمە هەتا

زانیارییمان زیاتربێ و هەتا ئاسۆی بیر و عەقڵمان فراوانتر بێ، زیاتر لە قورئان تێدەگەین وەك خوای زانا دەفەرموێ: ﴿ وَتِلْكَ ٱلْأَمْثَـٰلُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۖ وَمَا يَعْقِلُهَآ إِلَّا ٱلْعَـٰلِمُونَ ﴿٤٣﴾ ﴾ العنكبوت، واتە: وە ئەو وێنانە بۆ خەڵك دێنینەوە بەڵام تەنیا زانایەكان لێیان تێدەگەن، كەواتە: ئینسان بە ئەندازەی ئەوە كە عیلمی هەیە، لە وێنە هێنانەوەی قورئان تێدەگا، هەروەها خوا دەفەرموێ: ﴿ وَيَرَى ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ ٱلَّذِىٓ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ هُوَ ٱلْحَقَّ وَيَهْدِىٓ إِلَىٰ صِرَٰطِ ٱلْعَزِيزِ ٱلْحَمِيدِ ﴿٦﴾ ﴾ سبأ، واتە: وە ئەوانەی كە زانیارییان پێدراوە، دەزانن، كە ئەوەی لە پەروەردگارتەوە هاتوە حەقە و ڕێنمایی دەكا بۆ ڕاستە شەقامی خوای زاڵی ستایش كراو.

هەروەها خوا عزوجل دەفەرموێ: ﴿ كِتَـٰبٌ فُصِّلَتْ ءَايَـٰتُهُۥ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ ﴾ فصلت واتە: ئەمە كتێبێكە ئایەتەكانی ڕۆشن كراونەوە ، قورئانێكی عەرەبیی یە بۆ كەسانێك كە بزانن، كەواتە: ئەوكەسەی كە نەزانێ، ئیستیفادەی لێ ناكا.

ئنجا لێرەش دا مەسەلەیەكی گرنگ هەیە، ئەویش ئەوەیە كە سەرجەم هۆكار و هەنگاوەكانیش، واتە: چ قورئان بە قورئان تەفسیر بكەین، چ بگەڕێینەوە بۆ سوننەت، چ بگەڕێینەوە بۆ قسەی زانایان، چ بمانەوێ زانست و شارەزایی وەدەست بێنین، هەمووی پێویستی بە عەقڵە و بۆ هەمووی دەبێ عەقڵی خۆمان

بەکاربێنین ، عەقڵ و هۆشێکی کراوە و چالاك ، بۆیە خوا سبحانه وتعالی دەفەرموێ: ﴿ أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ﴿٢٤﴾ ﴾ محمد، واتە: ئایا لە قورئان ورد نابنەوە ، یاخود لەسەر دڵیان (عەقڵیان) قفڵ هەیە؟ یانی: ئایا عەقڵیان قفڵ دراوە ، یان لێی ورد نابنەوە ؟ هەر کەسێ لە قورئان ورد بێتەوە بە عەقڵێکی کراوە و ئازادەوە ، لەڕاستی دا لێی تێدەگا و لێی بەهرەمەند دەبێ. ئنجا لە کۆتایی دا دەڵێین: خوا دەفەرموێ: ﴿ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾ ﴾ البقرة، واتە: ئاوا خوا ئایەتەکانی خۆی بۆ ئێوە ڕوون دەکاتەوە، بەڵکو بفامن، بەڵکو عەقڵتان هەبێ، کەواتە: بایی ئەوەندە کە ئینسان عەقڵی هەیە و عەقڵی خۆی بەکاردێنێ، - چونکە هەموومان عەقڵمان هەیە - ،بەلاّم بایی ئەوەندە کە ئینسان کە عەقڵی خۆی بەکاردێنێ و خۆی ماندوو دەکا، زیاتر لە قورئان بەهرەمەند دەبێ .

خوا بە لوتف و کەرەمی خۆی ئێمە لەو کەسانە بگێڕێ کە هەموو ئەو ئەرکانە بەرانبەر بە قورئان، بە چاکترین شێوە جێبەجێ دەکەن، وە خوا بە لوتف و کەرەمی خۆی خەڵکی مسوڵمانی کوردستان و عیراقیش لە دەوری چرای قورئان کۆبکاتەوە و خوا یارمەتی ئەو خەڵك میللەتەی ئێمە بدا، کە باش لە کتێبی خوا

تێبگـەن، بـۆ ئـەوەی سـەرفرازیی و بەختـەوەریی دنیـا و دواڕۆژ بۆخۆیان مسۆگەر بکەن .

سبحان ربك رب العزة عما يصفون. و سلام على المرسلين والحمدلله رب العالمين .

ameer.maktab@yahoo.com

 /AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

دوا پێدا چوونەوە :

7 شعبان 1432 ك

8 تەمووزی 2011 ز

هەولێر .

نیوەرۆك

نیوەرۆك

نیوەرۆک

ameer.maktab@yahoo.com
/AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice
www.alibapir.net

بەرهەمەكانی دانەر

1- پوختەیەك دەربارەی ئیسلام. چاپی 2/ 2006.

2- دەبەرێك ڕاچوونی ئیسلام‌و ڕێچكان. چاپی 3/ 2006

3- یادی خوا، گرنگی یادی خوا لە ژیانی مرۆڤ دا. چاپی 1 /1987

4- كۆمەڵی خوا. چاپی 1 / 1988

5- پێشمەرگەی ئیسلام، یان مسوڵمانی موجاهید كێیەو چۆنە؟ چاپی3 /2001

6- دەردو دەرمانی بزووتنەوەی ئیسلامی. چاپی 1 /1989

7- ڕێبازی پێغەمبەر ﷺ كامەیە؟! چاپی 1/ 1989

<u>تێبینی</u>: دواتر خرایە نێو كتێبی (مسوڵمانی كامڵ: بەشی یەكەم: بیروبڕوای مسوڵمان) وە دواتر ئەمیش خرایە نێو كتێبی (ئیمان‌و عەقیدەی ئیسلامیی)یەوە

8- ڕێگای صاڵح بوون‌و بەرەو خوا چوون. چاپی 3 /2005

9- كوردستان بۆ وێران بووو چۆن ئاوەدان دەبێتەوە؟! چاپی 1 / 1989

10- حوكمی گەڕانەوە ژێر نیری طاغووت. چاپی 2 /2005

11- سۆزی نەتەوایەتی‌و بیری ناسیۆنالیزم لە تەرازووی ئیسلامدا.چاپی3 /2005

12- مسوڵمانی كامڵ/ بەشی یەكەم: بیروبڕوای مسوڵمان. چاپی1 /1997

<u>تێبینی</u>: ((دواتر خرایە نێو كتێبی (ئیمان‌و عەقیدەی ئیسلامیی)یەوە)).

13- چارەسەری كێشەی كورد لە نێوان ئیمان‌و پەرلەمان دا. چاپی 1 /1992

14- بزووتنەوەی ئیسلامیی لە دووڕیانی مان‌و نەمان دا. چاپی 1 /1993

15- بزووتنەوەی ئیسلامیی‌و ئایندەیەكی گەش‌و ڕوون. چاپی 1 / 1995

16- پرۆژەی بەرنامەی فیكریی كاری ئیسلامیی. چاپی 1 / 1996

17- چەند ڕێڕوونییەك بۆ ئیسلامییەكانی كوردستان. چاپی 1 /1996

18- ئیسلامو كێشە هەنووكەییەكان. چاپی 1 /1995

19- با وریا بین! داڕووخانی ڕەوشت كۆمەڵگاكەمان بەرەو هەڵدێر دەبات.
چاپی 2 /2006.

20- خواپەرستی ئیسلامیی: بەشی یەكەم/ خواپەرستی بەگشتی، پاكوخاوێنی .

21- خواپەرستی ئیسلامیی: بەشی دووەم/ نوێژ بەرپاكردن .

22- خواپەرستی ئیسلامیی: بەشی سێیەم/ ماڵ بەخشینو زەكات.

23- خواپەرستی ئیسلامیی: بەشی چوارەم/ ڕۆژوو گرتن، حەجو عومرە، زیكری خوا.

24- گەڕانەوە بۆ لای خوا (عزّ وجلّ) . چاپی 5 /2010

25- زانایانی ئیسلام كێنو چۆنن ؟! چاپی 2 / 2002

<u>تێبینی</u> : بۆ زمانی عەرەبیش وەرگێڕراوە.

26- بنچینە گرنگەكانی هەڵسوكەوتی شەرعییانەو ژیرانە لەگەڵ وردە بابەتە خیلافییەكاندا، چاپی 1 / 1999 .

<u>تێبینی</u>: ئەم نامیلكەیە باسێكی بەرگی یەكەمی كتێبی: (خواپەرستی ئیسلامیی)یە، وە بۆ زمانی عەرەبیش وەرگێڕراوەو چاپیش كراوە.

27- مزگەوتەكانی كوردستان لەنێوان ئاوەدانكردنەوەو وێران كردن دا.

چاپی 1 /2000

28- تاقیكردنەوەی خوا بۆ بەندەكانی چی یەو چۆنە؟ چاپی 1 /2000

29- بنەما شەرعییەكانو هێڵە گشتیەكانی كۆمەڵێكی ئیسلامیی ڕەسەن .

<u>تێبینی</u>: (ئەم نامیلكەیە وەرگێڕراوەتە سەر زمانی عەرەبی).

30- كۆمەڵی ئیسلامیی: ئامانجو هەڵوێستەكانی. چاپی 1 /2001

31- پاساوو بەڵگە شەرعییەكانی بنیاتنانی كۆمەڵیی ئیسلامیی، ئاڵقەكانی: 1و 2 و 3 و 4 . چاپی 1 / 2001

32- ئافرەتی مسوڵمانی كورد مافە شەرعییەكانیو ئەركە گرنگەكانی. چاپی 1 /2000.

33- ئافرەتو خێزان لە سایەی شەریعەت دا . چاپی 2 / 2005

34- چەند مەسەلەیەكی باوی سەردەم . چاپی 5 / 2005

تێبینی: وەرگێڕراوەتە سەر زمانی عەرەبی.

35- چەند ڕێڕوونییەك بۆ خوشكو برایانمان لە هەندەران. چاپی 1 /2002

36- سنوورە قەدەغەكان مەشكێنن! (چاوپێكەوتنی دكتۆر حسين محمد عزيز). چاپی 2 / 2003

37- چۆن هەڵسوكەوت لەگەڵ خەڵكی دا بكەین؟! چاپی 1 / 2002

تێبینی: وەرگێڕراوەتە سەر زمانی عەرەبی.

38- شەهید كێیەو چ پلەوپایەیەكی هەیە؟! چاپی 1 / 2002

39- جیهاد لە ڕێی خواداو چەند سەرنجو ئاگادارییەك. چاپی 1/ 2002

40- بۆئەوەی لەسەر جیهادكردنمان قەرزدار نەبینەوە! چاپی 1 / 2002

41- جیهاد لە ڕێی خوادا چی یەو بۆچی دەكرێو چۆن دەكرێ؟ چاپی 1/ 2002.

42- ئەشكەنجەو زیندان (چاوپێكەوتنی هاوژین عومەر) چاپی 2/ 2006 .

تێبینی: وەرگێڕراوەتە سەر زمانی عەرەبی، هەروەها دوو تەرجەمەی فارسیشی كراوەو چاپو بڵاوكراوەتەوە.

43- كارو پرۆژەی ئیسلامیمان (وتاری كۆنگرەی یەكەمی كۆمەڵی ئیسلامیی) چاپی 2 / 2006 .

44- ئیسلامو مسوڵمانەتیوكاری ئیسلامیی لەبەر ڕۆشنایی قورئانو سوننەتدا.
چاپی 1 / 2006 .

45- ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی. بەرگی/1، ئیمانو عەقیدەی ئیسلامی چی یەو
چۆنە؟! 1 تا 12 . چاپی 1 / 2006

46- ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی. بەرگی/ 2، خوا بە یەكگرتن (التوحید) لە
بەدیهێنەرایەتییو پەروەردگارێتی دا. 13 تا 26 . چاپی 1 / 2006

47- ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی. بەرگی/ 3، خوا بەیەكگرتن لە ناوو سیفەتو لە
پەرستراوێتی دا، 27 تا 36 . چاپی 1 / 2007

48- ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی. بەرگی/ 4، ئیمان بە فریشتەكانی خوا
(عزّوجل)، كتێبەكانی خوا (عزّوجل)، پێغەمبەرانی خوا (علیهم الصلاة
والسلام). 37 تا 40 . چاپی 1 / 2007

49- ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی. بەرگی/ 5، ئیمان بە ڕۆژی دوایی قەزاو قەدەر
41 تا 45 . چاپی 1 / 2008

50- ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی. بەرگی/6، تایبەتمەندییو دیدو بۆچوونەكانی
پەیڕەوانی ڕێبازی ڕاست. 46 تا 50 . چاپی 1 / 2008

51- تەوژمی ئیسلامییو عەلمانییو خاڵە هاوبەشو جیاوازەكانیان. چاپی
1/ 2007، چاپی 2/ 2011.

تێبینی: زۆربەی بە (24) ئاڵقە لە هەفتەنامەی (هاووڵاتی)و ئەوەی دیكەش بە (9) ئاڵقە لە هەفتەنامەی (ئاوێنە)دا بڵاوكراوەتەوە.

52- گەنجەكانمان لە نێوان ڕەسەنایەتییو لاسایی كردنەوەدا.

53- بە دوورخستنەوەی ئافرەت لە ئیسلام چ زیانێك دەكەین؟

54- سیاسەتی ئیسلامییو چەند ڕوونكردنەوەیەك.

55- چۆنیەتی بوونە پێشەنگو بنیاتنانی بنكەی جەماوەریی.

56- چەند بنەمایەكی گرنگی وتاربێژیی.

57- قوتابیانی زانیاری شەرعیی چەند سەرنجو ڕێنمایی یەك.

58- خوو ڕەوشتی بەرزو پەسند سەنگی مەحەكی مسوڵمانەتی یە.

59- بانگەواز بۆ لای خوا .

60- قوتابیان لەم هەلو مەرجەدا پێویستە چۆن بنو چی بكەن؟!

61- ضيف و قضية (مقابلة مع قنــاة العربية). كە دوایی لە شــێوەی نامیلكەدا چاپ كراوە.

62- حوار خاص (مقابلة مع قناة العالم). كە دوایی لە شێوەی نامیلكەدا چاپ كراوە.

63- خواناسیی، ئاییـن ، ئیمان.   چاپی 2 / 2009 .

64- واقیعی هەرێمی كوردستان ...دیدێكی ئیسلامییانە. چاپی1/ 2008 .

65- چـەند بابەتێكی هونەریی لەبەر ڕۆشـنایی قورئانو سـوننەت دا.
چاپی 1 /2008

66- چۆن باشتـر لە كتێبی بەڕێزی خوا بەهرەمەند دەبین؟! چاپی 1/ 2008.

67- سروشـتو پایەكانی خێزانو مەسەلەی چەندژنیی لە تەرازووی شەرعو عەقڵ دا

تێبینی: ئەم نامیلكەیە بە(14)ئاڵقە لە ڕۆژنامەی(ڕۆژنامە)دا بڵاوكراوەتەوە.

68- پوختەی ژیاننامەی پێغەمبەری خوا ﷺ. چاپی 2010/1 ، چاپی 2/ 2011.

69- چەند بابەتێكی سیاسی هاوچەرخ لەبەر ڕۆشنایی عەقڵو وەحی دا .

70- كاری ئیسلامییو ڕەواندنەوەی چەند تەمومژێك.

71- حوكمی لە ئیسلام هەڵگەڕانەوەو هەڵسەنگاندنێك.

72- مەلای گەورە كۆیەو تەفسیرەكەی‌و چەند سەرنجێك.

ئەو بەرهـەمانەی لەژێـر چاپــن

1- الإسلام كما يتجلّى في كتاب الله تبارك وتعالى، المجلد الأول.
2- ئەركی سەرشانـمان بەرانبـەر بە قـورئـان .
3- خاتوو عائیشـە دایكـی بڕواداران.
4- تاقیكردنـەوەی خوا بۆ بەنـدەكانی چییەو چۆنە؟!
5- زانایانی ئیسلام كێن‌و چۆنن؟ چاپی 2.

ئەو بەرهەمانــەی چـاوەڕێی چـا پـن.

1- الإسلام كما يتجلّى في كتاب الله تبارك وتعالى، المجلد 2- 8 .
2- خووو ڕەوشتی ئیسـلامیی.
3- ئافرەت‌و خێزان لە سایەی شەریعەتدا. بەرگی دووەم.
4- گرنگی‌و پێویستی پابەندیی بە قورئان‌و سوننەتەوە.
5- چەند دەرسێك لە: (تەفسیری قورئانی بەرزو بەپێز)، كە ئەگەر خوا تەمەن بدات هەموو قورئان تەواو دەكەین.
6- ئیسلام‌و دەوڵەتداریی و حوكمڕانیی.

پێناسەی دەزگا:

دەزگایەکی زانستی ڕۆشنبیریە، کۆشش دەکات بۆ گەشەپێدان و پێشخستن و هاندان و بڵاوکردنەوەی هۆشیاری ڕۆشنبیری و زانست وزانیاری لەگۆمەڵگای عێراقیدا ، وە بەئەرکی فێرکردن و لەبەرکردنی قورئانی پیرۆز بۆ تەواوی پێکهاتەکانی کۆمەڵگا.

لە ئامانجەکانی دەزگا:-

- پاراستنی ڕۆشنبیری ئیسلامی و قوڵکردنەوەی هۆشیاری ئیسلامی و پاڵپشتی کردنی فێرکردنی زمانی عەرەبی .
- خزمەتکردنی کەلەپوری دەستنووس وچاپکراو لەهەموو بوارەکان ، وهەوڵدان بۆ دەوڵەمەندکردنی کتێبخانەی کوردی بەبابەتی ڕۆشنبیری وقورئانی ،
- هەڵسان بەفێرکردن ولەبەرکردنی قورئانی پیرۆز و زانستەکانی و دەرخستنی ئیعجازی زانستی وزمانەوانی و دەروونی .
- بایەخدان بەو کەسانەی ئارەزوویان هەیە بۆ بەدەست هێنانی مۆڵەتێك کە ئیعتباری هەبێت لەخوێندنەوەی ڕاست ودروستی قورئانی پیرۆز .
- بەشداری کردن لەبەرزکرنەوەی ئاستی ڕۆشنبیری لاوان و هاندانی قوتابیان لەسەر لێکۆڵینەوەو نوسین .
- بایەخدانی تایبەت بەڕۆشنبیرکردنی ئافرەتان و منداڵان و بڵاوکردنەوەی زانستە بنەڕەتیەکانی تایبەت بەم دووچینە .